

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
FARMAKOĞNOZİ ANABİLİM DALI

ÇAMLIDERE (ANKARA) HALK İLAÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ecz. Tuğba GÜNBATAN

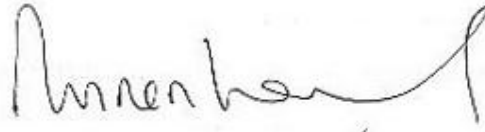
Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlhan GÜRBÜZ

ANKARA
Şubat - 2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Farmakognozi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı
çerçevesinde yürütölmüş olan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 02/02/2011

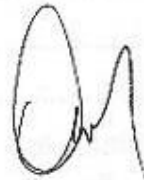
İmza

Prof. Dr. Turhan BAYKAL

Gazi Üniversitesi

Jüri Başkanı

İmza

Prof. Dr. İlhan GÜRBÜZ

Gazi Üniversitesi

İmza

Doç. Dr.

A. Mine GENÇLER ÖZKAN

Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Kabul ve Onay	I
İçindekiler	II
Şekiller ve Resimler	VII
Tablolar	VIII
Ekler	IX
Önsöz	X
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. Çamlıdere İlçesi Hakkında Genel Bilgiler	4
2.1.1. Konumu, Coğrafyası ve İklimi	4
2.1.2. Tarihi	6
2.1.3. Sosyoekonomik Durumu	7
2.1.4. Bitki Örtüsü	8
2.2. Ankara ve Yakın Çevresinde Daha Önce Yapılan	
Halk İlacı Çalışmaları	11
2.2.1. Ankara'da Daha Önce Yapılan Halk İlacı Çalışmaları	11
2.2.2. Ankara'nın Yakın Çevresinde Daha Önce Yapılan	
Halk İlacı Çalışmaları	13
3. GEREÇ VE YÖNTEM	17
3.1. Gereç	17
3.2. Yöntem	17
3.2.1. Saha Çalışmaları	18
3.2.2. Herbaryum Örneklerinin Hazırlanması ve Bitkilerin	
Tayini	23
3.2.3. Bulguların Analizi	23

4. BULGULAR	25
4.1. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Bitkisel	
Kaynaklı Halk İlaçları	26
4.1.1. Bilimsel İsim ve Herbaryum Numaraları	26
4.1.2. Monograflar	31
Monograf no 1: <i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach	
subsp. <i>bornmuelleriana</i>	32
Monograf no 2: <i>Alcea rosea</i> L.	33
Monograf no 3: <i>Allium cepa</i> L.	34
Monograf no 4: <i>Allium sativum</i> L.	36
Monograf no 5: <i>Anthemis armeniaca</i> Freyn & Sint.	37
Monograf no 6: <i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.	38
Monograf no 7: <i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh. subsp. <i>pubens</i>	
(Babington) Arènes	40
Monograf no 8: <i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	41
Monograf no 9: <i>Berberis crataegina</i> DC.	43
Monograf no 10: <i>Brassica oleracea</i> L.	45
Monograf no 11: <i>Capsicum annuum</i> L.	46
Monograf no 12: <i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	47
Monograf no 13: <i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i>	
(Wimmer & Grab.) Petrak	49
Monograf no 14: <i>Cistus laurifolius</i> L.	51
Monograf no 15: <i>Crataegus x bornmuelleri</i> Zabel	52
Monograf no 16: <i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb.	
var. <i>orientalis</i>	54
Monograf no 17: <i>Crocus ancyrensis</i> (Herbert) Maw	55
Monograf no 18: <i>Cucurbita maxima</i> Lam.	56
Monograf no 19: <i>Cydonia oblonga</i> Miller	57
Monograf no 20: <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	59
Monograf no 21: <i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet	
var. <i>torquatum</i> Cullen	60
Monograf no 22: <i>Helichrysum</i> sp.	61

Monograf no 23: <i>Hibiscus esculentus</i> L.	62
Monograf no 24: <i>Hyoscyamus niger</i> L.	63
Monograf no 25: <i>Inula oculus-christi</i> L.	64
Monograf no 26: <i>Juglans regia</i> L.	65
Monograf no 27: <i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	66
Monograf no 28: <i>Lycopersicum esculentum</i> Miller	68
Monograf no 29: <i>Malus sylvestris</i> Miller	69
Monograf no 30: <i>Malva neglecta</i> Wallr.	71
Monograf no 31: <i>Malva pusilla</i> Sm.	75
Monograf no 32: <i>Matricaria chamomilla</i> L. var. <i>recutita</i> (L.) Grierson	76
Monograf no 33: <i>Medicago lupulina</i> L.	77
Monograf no 34: <i>Mentha</i> sp.	78
Monograf no 35: <i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	80
Monograf no 36: <i>Morus alba</i> L.	82
Monograf no 37: <i>Onopordum turcicum</i> Danin	84
Monograf no 38: <i>Papaver dubium</i> L.	85
Monograf no 39: <i>Phaseolus vulgaris</i> L.	86
Monograf no 40: <i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	87
Monograf no 41: <i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	88
Monograf no 42: <i>Pinus sylvestris</i> L.	92
Monograf no 43: <i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange	93
Monograf no 44: <i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	94
Monograf no 45: <i>Portulaca oleracea</i> L. subsp. <i>oleracea</i>	96
Monograf no 46: <i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin	97
Monograf no 47: <i>Quercus pubescens</i> Willd.	99
Monograf no 48: <i>Raphanus sativus</i> L.	100
Monograf no 49: <i>Rosa canina</i> L.	102

Monograf no 50: <i>Rumex crispus</i> L.	104
Monograf no 51: <i>Salix</i> sp.	105
Monograf no 52: <i>Sideritis germanicopolitana</i> Bornm. subsp. <i>germanicopolitana</i>	107
Monograf no 53: <i>Sinapis arvensis</i> L.	108
Monograf no 54: <i>Solanum tuberosum</i> L.	110
Monograf no 55: <i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schultz Bip.	111
Monograf no 56: <i>Teucrium polium</i> L.	112
Monograf no 57: <i>Thuja orientalis</i> L.	114
Monograf no 58: <i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>	115
Monograf no 59: <i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	117
Monograf no 60: <i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>subisophyllus</i> (Borbás) Jalas	119
Monograf no 61: <i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) Jalas var. <i>skorpilii</i>	121
Monograf no 62: <i>Tilia</i> sp.	122
Monograf no 63: <i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i>	123
Monograf no 64: <i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	124
Monograf no 65: <i>Triticum</i> sp.	127
Monograf no 66: <i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	130
Monograf no 67: <i>Urtica dioica</i> L.	132
Monograf no 68: <i>Urtica urens</i> L.	136
Monograf no 69: <i>Verbascum cheiranthifolium</i> Boiss. var. <i>cheiranthifolium</i>	138
Monograf no 70: <i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	139
Monograf no 71: <i>Vitis vinifera</i> L.	140
Monograf no 72: <i>Zea mays</i> L.	142
4.1.3. Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkilerden Herbaryum Örneği Temin Edilemeyenler	144

4.1.4. Çamlıdere’de Yetişmeyen Bitkilerle Hazırlanan Halk İlaçları	146
4.2. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Hayvansal Kaynaklı Halk İlaçları	148
4.3. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Diğer Halk İlaçları	154
5. SONUÇ VE TARTIşMA	157
6. ÖZET	179
7. SUMMARY	181
8. KAYNAKLAR	183
9. EKLER	195
10. ÖZGEÇMİş.....	205

ŞEKİLLER ve RESİMLER

Şekiller

Şekil 1: Davis'in Kareleme Sistemine Göre Ankara ve Çamlıdere'nin Türkiye Haritasındaki Konumu	8
Şekil 2: Çamlıdere İlçesinde Bilimsel Gezilerin Yapıldığı Yerleşim Birimleri	21
Şekil 3: Takson sayılarının familyalara göre dağılımı	161

Resimler

Resim 1: Pelitçik Ağaç Fosilleri	5
Resim 2: Bükeler Köyü Saha Çalışması	21
Resim 3: Çamköy Köyü Saha Çalışması	22
Resim 4: Buğralar Köyü Saha Çalışması	22
Resim 5: Aşı	156
Resim 6: Yara ve Yanıklarda Kullanılan Merhem Şeklinde Bir Halk İlacı (Çamlıdere merkez)	156

TABLÖLAR

Tablo 1: Çamlıdere İlçesinde Bilimsel Gezilerin Yapıldığı Yerleşim Birimleri	19
Tablo 2: Çamlıdere’de Yerleşim Birimlerine Göre Halk İlacı Olarak Kullanıldığı Tespit Edilen Bitkiler ve Herbaryum Numaraları	26
Tablo 3: Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkilerden Herbaryum Örneği Temin Edilemeyenler	144
Tablo 4: Çamlıdere’de Yetişmeyen Bitkilerle Hazırlanan Halk İlaçları	146
Tablo 5: Çamlıdere’de Kullanılan Hayvansal Kaynaklı Halk İlaçları	148
Tablo 6: Çamlıdere’de Kullanılan Diğer Halk İlaçları	154
Tablo 7: Familya ve Cins Adına Göre Çamlıdere’de Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler	158
Tablo 8: Bitkisel Kaynakların Halk İlacı Olarak Kullanılan Kısımı, Sayı ve Yüzde Oranları	162
Tablo 9: Çamlıdere Bitkisel Kaynaklı Halk İlaçlarının Uygulama Şekillerine Göre Dağılımı	164
Tablo 10: Çamlıdere Halk İlaçlarının Kullanıldığı Hastalıklara Göre Dağılımı.	165
Tablo 11: Mülakat Yapılan Kişilerin Yaş Grupları ve Eğitim Durumları	167
Tablo 12: Türkiye’de Halk İlacı Olarak Yararlanıldığına İlk Kez Bu Çalışmada Rastlanılan Bitkiler ve Kullanım Amaçları	168
Tablo 13: Bilinen Halk İlaçlarının Çamlıdere’de Tespit Edilen Farklı Kullanımları	169
Tablo 14: Halkın tanımasının kolay olmadığı rahatsızlıklardaki Kullanımlar	176

EKLER

Ek-1: amlıdere İlçesinde Kullanıldığı Tespit Edilen Bitkilerin Alfabetik Olarak Sıralanmış Bilimsel İsimleri ve Herbaryum Numaraları	195
Ek-2: amlıdere’de Karışım Halinde Hazırlanarak Kullanılan Halk İlaçları	199
Ek-3: Teşekkürler	204

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans çalışması olarak yürütülen bu araştırmada, Çamlıdere ilçesinde kullanılan halk ilaçlarından çalışmanın yapıldığı tarihte henüz unutulmamış olanlar derlenmiştir. Halk ilaçları nesilden nesile aktarılan, uzun süreli deneyimlerin ürünü olan ve yeni ilaç keşfi için göz ardı edilmemesi gereken önemli kaynaklardır. Halk ilacı olarak kullanımını tespit edip tez içinde yer verdiğimiz bitki ve diğer materyallere dair bilgiler, gönüllü olarak çalışmaya katılan kişilerin yüz yüze gerçekleştirilen mülakatlar esnasında verdikleri sözlü beyanlara dayanmaktadır.

Diğer taraftan konu insan sağlığı olunca biyolojik etki, etkili madde/lerin tespiti, toksisite, doz, yapı-aktivite vb. hususlarda son derece kapsamlı ve uzun süren bilimsel araştırmalar yapılmadığı sürece halk ilaçlarının kullanımlarına şüpheyle yaklaşılmalıdır. Bu nedenle bu çalışmanın ancak daha sonra yapılacak olan bilimsel çalışmalara öncü bir araştırma olarak değerlendirilebileceği düşünülmelidir. Dolayısıyla bu tezde yer alan halk ilacı kullanımlarına dayanarak çeşitli rahatsızlıkların giderilmeye çalışılması doğru değildir. Böyle bir uygulama için halk arasında kullanılıyor olması yeterli değildir. Halk arasındaki kullanımlarının tespitinin, ancak daha sonraki bilimsel araştırmalara temel teşkil edecek nitelikteki envanter çalışmaları olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Anadolu, doğu-batı arasındaki konumu, binlerce yıldır sayısız ve önemli medeniyetlerin beşiği olması, tarihsel süreç boyunca büyük izler bırakan medeniyetlere olan komşuluğunun etkisi gibi pek çok nedenden dolayı son derece kıymetli bir kültürel zenginliğe sahiptir. Yanı sıra, 3708'i endemik olmak üzere 11014 tür ve tür altı taksona (174 familyadan 1251 cinse ait 9222 tür) sahip olan son derece zengin bir florası da bulunmaktadır¹. Avrupa-Sibiry, Akdeniz ve İran-Turan fitocoğrafik bölgelerin kesiştiği yerde bulunması², farklı iklim tiplerinin etkisinde olması ve topoğrafik yapının çeşitliliği ülkemiz florasının zenginliğine katkıda bulunan önemli faktörlerden sadece birkaç tanesidir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı ülkemiz oldukça zengin ve farklı medeniyetlerden izler taşıyan bir halk ilacı kültürü birikimine sahiptir³. Ancak son yıllarda modernleşme, göç, iletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler, Ortodoks tıbbına ve ilaçlarına ulaşımın kolaylaşması gibi nedenlerle bu kültürel mirasımız hızla yok olmaktadır³⁻⁵. Kaybolmaya yüz tutan bu değerli bilgilerin gelecek nesillere aktarılabilmesi ve sonraki araştırmalara kaynak olabilmesi için halk ilacı envanter çalışmaları son derece önemlidir.

Halk ilaçlarını önemli kılan diğer bir husus ise ilaca giden yolda sağladığı avantajlardır. Halk ilaçları, yüzyıllardır kullanımda olması, bu zaman zarfında faydası görülmeyen veya zehirli olanların kullanımından vazgeçilmesi gibi nedenlerle insanlar üzerinde etkisi gösterilmiş ve toksisite deneyleri yapılmış kaynaklar olarak kabul edilebilir³. Diğer taraftan 94 farklı bitki türünden elde edilen ve %80'inin etnobotanik kullanımı ile benzer amaçla kullanıldığı tespit edilen 122 adet bitkisel kökenli bileşiğin, günümüzde farklı ülkelerde ilaç olarak kullanıldığı belirtilmektedir⁶. Aspirin (*Salix* sp.), artemisinin (*Artemisia annua* L.) ve yarı sentetik türevleri (örn. artemeter)^{7,8}, galantamin (*Galanthus woronowii* Los)⁹ bir zamanlar halk ilacı olarak kullanılan bitkilerden hareketle

geliştirilip, müstahzarlarda yer alan bileşiklere örnektir. Sadece bu birkaç örnek bile, etnobotanik çalışmaların öneminin daha iyi anlaşılabilmesi için yeterlidir. Bu konuda oldukça zengin bir birikime sahip olan yurdumuz, gerek Anabilim Dalımızda¹⁰⁻²⁵, gerekse Anabilim Dalımız dışındaki araştırmacılar tarafından²⁶⁻⁷⁴ uzun zamandan beri yapılan halk ilacı çalışmaları ile araştırılmaktadır. Buna rağmen, ülkemizin pek çok bölgesine ait bir halk ilacı çalışması henüz yoktur.

Çeşitli araştırmacılar tarafından Ankara'nın farklı bölgelerini konu alan etnobotanik araştırmalar yapılmıştır^{14,19,20,32,38,54,59}. Yanı sıra Ankara'nın bazı ilçelerini de içerip birden fazla ili kapsayan çalışmalar da mevcuttur^{16,21,63}. Ancak yapılan literatür incelemesinde, Çamlıdere ilçesinde kullanılan halk ilaçlarına dair herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Çamlıdere ilçesi genel olarak dağlık bir arazide olup, yüz ölçümünün yarısından fazlası ormanlık araziyle kaplıdır⁷⁵. Ayrıca bu bölge tarih boyunca pek çok farklı medeniyete ev sahipliği yapmış, başlıca Asya, Avrupa^{76,77}, Afrika kıtalarına yapılan göçler ve seferler sırasında yoğun olarak kullanılan bir güzergâh olmuştur. Tüm bu nedenlerden ötürü Çamlıdere ilçesinin halk ilaçları yönünden önemli bir potansiyele sahip olabileceği düşünülmüş ve araştırma bölgesi olarak seçilmiştir.

Bu çalışmanın öncelikli amacı, Ankara'nın Çamlıdere ilçesinde kullanılan halk ilaçlarını tespit etmektir. Böylece Çamlıdere halk ilaçlarının yurdumuzda daha önce bilimsel nitelikte yapılan halk ilacı çalışmaları ile mukayese edilerek, yeni halk ilaçlarının olup olmadığının tespit edilmesi, bilinen halk ilaçlarının benzer veya farklı kullanımlarının belirlenmesi de hedeflenmiştir. Ayrıca ülke genelinde unutulmaya yüz tutan halk ilacı kültürümüzün, Çamlıdere'ye ait olan ve günümüzde hâlen unutulmamış olanlarının kayıt altına alınarak gelecek nesillere aktarılabilmesi açısından da bu araştırma oldukça önemlidir.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölüm iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, araştırma bölgesi olarak belirlenen Çamlıdere ilçesi genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Bunun için sırasıyla ilçenin konumu, coğrafyası, iklimi, tarihi, sosyoekonomik durumu ve florası hakkında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölümde Çamlıdere'nin Ankara ve Türkiye'deki konumunu gösteren bir haritaya da yer verilmiştir (bakınız Şekil 1). İkinci kısımda ise, Ankara ve yakın çevresinde daha önce yapılmış olan halk ilacı çalışmalarından genel olarak bahsedilmiştir.

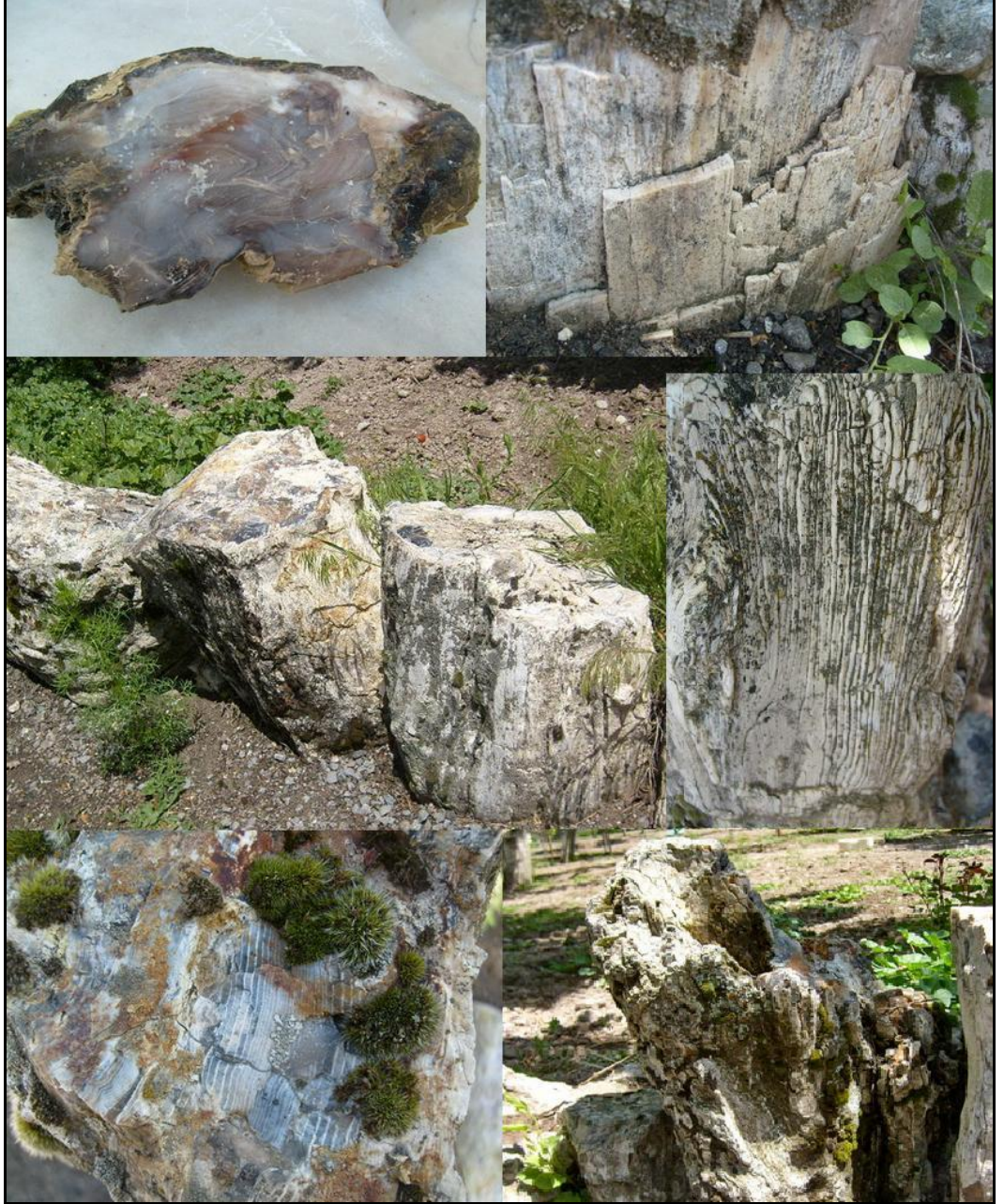
2.1. amlıdere İlçesi Hakkında Genel Bilgiler

2.1.1. Konumu, Coğrafası ve İklimi

Ankara'nın kuzey batısında yer alan bir ilçesi olan amlıdere, gúneyden Gúdül (Ankara) ve Kızılcahamam (Ankara), kuzeyden Gerede (Bolu), doğudan Kızılcahamam (Ankara), batıdan Gerede (Bolu) ve Beypazarı (Ankara) ilçeleri ile çevrilidir (bakınız Şekil 2). Bir belde ve 39 köyden⁷⁸ oluşan ilçenin Ankara şehir merkezinden uzaklığı 108 km, yüz ölçümü ise 625 km²'dir⁷⁵. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1175 m'dir⁷⁸. Genel olarak dağlık bir araziye kurulmuş olan ilçede doğal göl bulunmamakla birlikte, amlıdere (Bayındır) Barajı ilçenin tatlı su örtüsünü oluşturan başlıca su kaynağıdır. Ankara'nın su ihtiyacının yaklaşık %41'ini karşılayan bu baraj, Bayındır, Acun, ay, Eşik, Ilıca, Akpınar, ayır, Deėirmenözü ve Avluayır Dereleri ile beslenmektedir⁷⁵.

Bu bölgede önemli jeolojik miras alanları da mevcuttur. Pelitçik köyünün gúneyinde yer alan ve Resim 1'de görülen Pelitçik ağaç fosillerinin de içinde bulunduğu amlıdere Barajı jeositleri, bu alanlara örnektir. Dünyada örnekleri nadir bulunan bu alan, Kúltür ve Turizm Bakanlığı'nca birinci derece doğal sit alanı olarak belirlenmiştir⁷⁵.

İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan amlıdere'nin, Batı Karadeniz Bölgesi'ne yakınlığı nedeniyle, her iki bölgenin de iklim özelliklerini taşıdığı belirtilmektedir⁷⁸. Bununla birlikte Topaloğlu (2005) bölgede iklimin yazları kurak, kışları soğuk ve yağışlı olan Akdeniz iklimi özelliklerini taşıdığını ifade etmiştir. Aynı araştırmacı, amlıdere'de 1988-1999 yılları arası esas alınarak hesaplanan yıllık ortalama sıcaklığın 8.7°C, yağışın 444.5 mm, nispi nemin ise %59 olduğunu belirtmektedir⁷⁹.

Resim 1: Pelitçik ağaç fosilleri.

2.1.2. Tarihi

Kaynaklar, amlıdere tarihini aydınlatacak bir arkeolojik araştırmanın olmaması nedeniyle, bölgenin Ankara tarihi içinde incelenmesinin uygun olacağı görüşünü ileri sürmektedir⁷⁷. Ankara’da, tarihin çok eski devirlerinden itibaren yerleşimin olduğuna dair kanıtlar olduğu, bölgenin Asur ticaret kolonileri, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler’in egemenliğine geçtiği ve bu süreçte zamanla ticari açıdan önemli bir konuma kavuştuğu kayıtlıdır. Pers hâkimiyetinin ardından Galatlar’ın hüküm sürdüğü bölgenin, daha sonra Roma İmparatorluğu’na bağlandığı, Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden sonra Bizans hâkimiyetinde kalan Ankara’nın, bu dönemden itibaren Arap ordularının saldırılarına maruz kaldığı belirtilmektedir. Bölgenin İslam ordularınca 838 yılında, Malazgirt zaferiyle Anadolu’ya giriş yapan Selçuklular tarafından ise 1073 yılında ele geçirildiği bildirilmektedir^{76,77}. Kızılcahamam-amlıdere çevresindeki bazı köylerin Oğuz boylarının adlarını taşıması (Bayad, Bayındır, Çepni, Yüreğir, Kınık, Kayı, Avşar, Kızık vb.), bu durumunun ispatı şeklinde yorumlanmaktadır⁷⁷. Selçuklu Devleti’nin çöküşünden sonra ise İlhanlılar’ın yönetimi altına girdiği ve 1362 yılında Osmanlı Devleti’ne bağlandığı belirtilmektedir⁷⁶. Osmanlı Devleti’nin yıkılışıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer almaktadır.

Tarihi yukarıda özetlenen ve eskiden Beypazarı’nın bir köyü olan amlıdere, 1915’te Kızılcahamam’ın bir bucağı olmuş, 1953 yılında ise Ankara’nın ilçesi haline gelmiştir⁸⁰. İlçenin eski adının “Kuzveren (Kuzucular)” olduğu, ancak Şeyh Ali Semerkandi’nin buraya gelip yerleşmesiyle “Şeyhler” olarak anılmaya başlandığı belirtilmektedir⁸¹.

2.1.3. Sosyoekonomik Durumu

Çamlıdere ekonomik yönden yeterince kalkınmamış bir ilçedir. Arazinin halkın geçimini sağlamak için yetersizliği, orman ürünleri dışında önemli bir ekonomik kaynağının olmaması, kereste atölyeleri, sobacı, demirci, elektrikçi gibi küçük iş yerlerinin haricinde en önemli istihdamın inşaat sektörüne bağlı oluşu, fakat bu sektörün de sadece mevsimlik bir istihdam sağlayabilmesinin ilçede kalkınmayı engelleyen başlıca faktörlerden olduğu belirtilmektedir^{81,82}. Zorlaşan hayat şartları ve artan ihtiyaçlar gibi nedenlerle ilçe yoğun göç vermektedir^{80,81}. 1990 yılında 19.365 olan ilçe nüfusu, 2009 yılında 8.293'e düşmüştür⁸³. Göçlerin öncelikle köylerden ilçeye, daha sonra ilçeden çoğunlukla Ankara, İstanbul, Bolu ve Zonguldak gibi büyük şehirlere olmak üzere iki aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir^{80,82}.

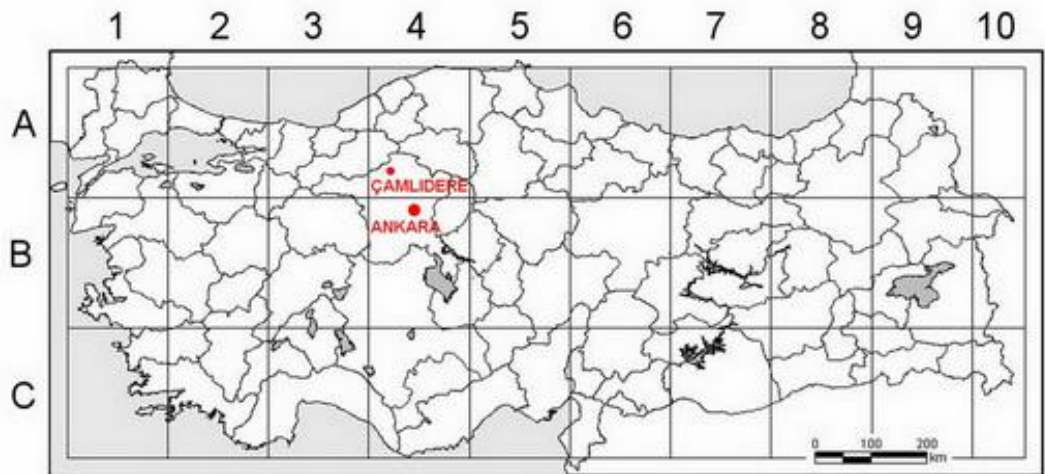
İlçede ilkel bir şekilde uygulanan tarım ve hayvancılığın ekonomik bir değer taşımadığı belirtilmektedir. Ancak, ilçede tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla çeşitli projeler yürütüldüğü ve bu kapsamda yöre halkına büyük ve küçükbaş hayvanlar, kümes hayvanları, fideler ve arı kovanlarının dağıtıldığı bildirilmektedir⁸¹.

Köylerde eğitimin taşınalı olarak gerçekleştirildiği Çamlıdere'de, 3 ilköğretim okulu ve 2 lise mevcuttur⁷⁸. İlçede herhangi bir hastane olmamakla birlikte sadece 1 adet sağlık ocağı bulunduğu bilinmektedir⁷⁵.

2.1.4. Bitki Örtüsü

Yapılan literatür taramalarında Çamlıdere ilçesinin genelini kapsayan bir floristik kayıt bulunamamıştır. Ancak ilçe sınırları içinde yer alan bazı bölgelerin florasının da incelendiği Doktora⁸⁴ ve Yüksek Lisans tezleri^{79,82} bulunmaktadır. Ayrıca Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün yürüttüğü bir "İl Çevre Durum Raporu"nda da tüm Ankara florasına yer verilmiştir⁷⁵.

Çamlıdere, Davis'in kareleme sistemine göre A4 karesi içinde yer almaktadır (bakınız Şekil 1)². İlçenin büyük bir bölümünü kapsayan ormanlık arazilerin "Kızılcahamam Ormanları" olarak bilindiği belirtilmektedir. Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nce yayımlanan 2008 yılı İl Çevre Durum Raporu'nda, bu ormanlarda başlıca göknar (*Abies nordmanniana* subsp. *bornmuelleriana*), sarıçam ve karaçam (*Pinus sylvestris*, *Pinus nigra*) gibi iğne yapraklı ağaçların bulunduğu belirtilmektedir⁷⁵.

Şekil 1: Davis'in kareleme sistemine göre Ankara ve Çamlıdere'nin Türkiye haritasındaki konumu².

Topaloğlu'nun Çamkoru Göleti çevresini konu alan 2005 yılında tamamladığı çalışmasında, 59 familyadan 217 cins, 377 tür, 4 alttür ve 1 varyete olmak üzere toplam 382 taksonu tespit ettiği kayıtlıdır. Bu 377 türden 3'ünün Pteridophyta, 4'ünün açık tohumlu, 366'sının ise kapalı tohumlu (302'si çift çenekli, 64'ü tek çenekli) olduğu bildirilmiştir. Ayrıca 26 endemik türün bulunduğu çalışma alanında en fazla türe sahip olan familyalar arasında sırasıyla Asteraceae (%11.2), Poaceae (%9.0), Fabaceae (%8.0), Rosaceae (%6.9) ve Lamiaceae'nin (%6.4) olduğu kaydedilmiştir. Bölgede en yaygın olan cinslerin sırasıyla *Veronica* (12 tür) ve *Hypericum* (7 tür) olduğu, *Ranunculus*, *Allium*, *Alyssum*, *Silene*, *Astragalus*, *Latyrus*, *Trifolium* ve *Myosotis*'in ise 5'er türünün bulunduğu belirtilmiştir. Çalışma alanında %12.2'lik oranla Avrupa-Sibiry elementlerinin baskın olduğu, bunu %8.8'lik bir oranla Akdeniz ve %8.5'lik oranla da İran-Turan elementlerinin takip ettiği belirtilmiştir⁷⁹.

Gümüş'ün (2008) yaptığı çalışmada, ormanların tahrip edildiği alçak kesimlerde *Quercus infectoria* Oliver, *Quercus pubescens* Willd., *Quercus macranthera* Fish. et Mey gibi geniş yapraklı ağaçların yaygın olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte yükseklerle çıkıldıkça iğne yapraklı türlerin (*Pinus sylvestris* L., *Pinus nigra*, *Abies nordmanniana* subsp. *bornmülleriana* Mattf.) hâkim olduğu, orman altı örtüsünde ise genellikle *Juniperus oxycedrus* L. bitkisine rastlanıldığı belirtilmektedir. Araştırmacı, dere ve göl kenarlarında *Salix caprea* L. ve *Rubus caesius* L.'a rastlanıldığını, *Rubus canescens* D.C., *Rosa foetida* J. Herrm., *Prunus spinosa* L., *Acer campestre* L., *Acer hyrcanum* Fish & Mey. ve *Ribes uva-crispa* L'nin ise yol kenarlarında bulunan türler olduğunu belirtmiştir⁸².

Tekin'in 2005 yılında tamamladığı, Gerede ile Çamlıdere arasında kalan iğne yapraklı ormanların bitki sosyolojisi yönünden araştırıldığı çalışmasında, 46 familyaya ait 140 cins, 246 tür ve tür altı takson tespit edilmiştir. İncelenen sahada en fazla türe sahip olan

familyaların sırasıyla Asteraceae, Fabaceae, Lamiaceae, Rosaceae ve Brassicaceae olduğu belirtilmiştir. Tespit edilen endemik t rlerin oranının ise %10 civarında hesaplandığı kaydedilmiştir. Bu çalışmaya g re b lgede en yaygın olan cinslerin sırasıyla *Astragalus*, *Ranunculus*, *Alyssum* ve *Hypericum* olduğu anlaşılmaktadır. İncelenen alanda Avrupa-Sibirya elemanlarının çoğunlukta olduğu (%17.07), bunu %12.60'lık bir oranla İran-Turan elementlerinin izlediğı, Akdeniz elementlerinin ise %6.50 oranında bulunduğu bildirilmiřtir⁸⁴.

2.2. Ankara ve Yakın Çevresinde Daha Önce Yapılan Halk İlacı Çalışmaları

Bu bölümde, Çamlıdere ilçesine komşu olan ilçelerde ve yakın çevresinde bulunan bölgelerde daha önceden yapılmış olan halk ilacı çalışmaları araştırılmış ve bunlar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Böylece Çamlıdere'ye yakın olan yörelerde bu tip araştırmaların yapılıp yapılmadığı da belirlenmiş ve bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar genel hatlarıyla göz önüne serilmiştir. Ayrıca Çamlıdere çevresinde yapılmış olan halk ilacı araştırmalarının yanı sıra, tüm Anadolu'da yapılmış olan diğer halk ilacı çalışmalarından elde edilen bilgiler, bizim bulgularımızla mukayese edilerek çıkan neticeler "Sonuç ve Tartışma" kısmında sunulmuştur.

2.2.1. Ankara'da Daha Önce Yapılan Halk İlacı Çalışmaları

Ankara il sınırları dahilinde yapılmış olan halk ilacı çalışmaları araştırıldığında, çeşitli ilçeleri konu alan 10 farklı çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan en yakın tarihli olanı Anabilim Dalımızca yürütülen ve Çamlıdere ile geniş bir sınırı bulunan Kızılcahamam ilçesinde kullanılan halk ilaçlarını konu alan Yüksek Lisans tezidir. Bu çalışmada Kızılcahamam'ın 51 köyü ziyaret edilmiş ve başta Asteraceae, Rosaceae ve Lamiaceae familyaları ağırlıklı olmak üzere 32 familyaya ait 59 cinsten 64 bitki türünün (69 takson) halk ilacı olarak kullanıldığı bildirilmiştir. İlçede halk ilaçlarının en çok gastrointestinal sistem, solunum yolu, ürogenital sistem, romatizma, diyabet ve kardiyovasküler sistem hastalıklarına karşı kullanıldığı belirtilmiştir¹⁴. Çamlıdere'ye sınırı olan ilçelerden Gündül'e bağlı 5 ve Kızılcahamam'a bağlı 1 yerleşim merkezinin etnobotanik olarak araştırıldığı bir diğer çalışmada ise, 19 familyaya ait 23 bitki türünden gıda ve halk ilacı olarak

yararlanıldığı saptanmıştır³⁸. Beypazarı, Gündül ve Ayaş ilçelerinden seçilen 25 yerleşim biriminde yapılan bir etnobotanik çalışmada, 400 gönüllüyle mülakat yapılarak 31 familyadan 85 bitki türüne ait 192 kullanımın tespit edildiği ve bu kullanımların 115'inin halk ilacı olduğu belirtilmiştir. Çalışmada kullanımı en yaygın olan familyaların (Asteraceae, Lamiaceae, Rosaceae) Ankara'nın diğer ilçelerinde yapılmış olan etnobotanik çalışmalarla^{14,59} benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde yörede en çok gastrointestinal sistem ve solunum sistemi hastalıklarının giderilmesinde halk ilaçlarının kullanıldığı ifade edilmiştir²⁰. Şimşek ve arkadaşları Anadolu genelinde 14 ili ele alan etnobotanik çalışmada, Ankara'nın Çamlıdere ile sınırı olan Kızılcahamam ilçesinin yanı sıra, Keçiören, Çubuk ilçeleri ve Mamak'a bağlı bir yerleşim birimini de çalışmaya dahil etmişlerdir. Çalışmada Ankara'nın ilçelerinde, 15 familyadan 28 cinse ait 19 türün gıda ve tedavi amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Etnobotanik amaçlarla kullanımına en sık rastlanılan familyalar ise Asteraceae, Lamiaceae ve Rosaceae'dir²¹. Şimşek ve arkadaşlarının yaptığı diğer bir çalışmada ise Ankara (Kızılcahamam), Konya (Akşehir, Höyük) ve Aksaray (Merkez) dahil olmak üzere 6 farklı yöreden 346 kişi ile görüşülmüştür. Çalışmanın sonucunda bu illerde 29 familyadan 70 taksonun etnobotanik amaçlarla kullanıldığı ve en sık kullanımı olan familyaların Asteraceae, Lamiaceae, Rosaceae ve Brassicaceae olduğu tespit edilmiştir⁶³.

Ankara'nın Çamlıdere ile sınırı olmayan ilçelerinde de çeşitli halk ilacı araştırmaları yapılmıştır. Bunlardan Sarper ve arkadaşlarının (2009) yaptığı bir etnobotanik çalışmada, Haymana'nın köylerinden seçilen 160 gönüllüyle yapılan mülakatların sonucunda 18 familyanın mensubu olan 50 bitki türünün tedavi, gıda ve farklı amaçlarla kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırmacılar, görüşülen kişilerden yaklaşık %84'ünün yabancı bitkilerin etnobotanik kullanımları hakkında bilgi sahibi olduğunu bildirmiş ve yaşlı kişilerin bu konuda daha bilgili olduğunu tekrar tespit

etmişlerdir. Yörede etnobotanik açıdan en çok kullanımı olan bitkilerin familyalarına bakıldığında ise, öncelikle Asteraceae ve Lamiaceae familyalarının yer aldığı bildirilmiştir⁵⁹. Gölbaşı'nı konu alan diğer bir çalışmada ise 5 familyaya ait 9 cins ve 9 türün halk ilacı olarak kullanıldığı tespit edilmekle birlikte, gıda ve hayvan yemi olarak yararlanılan bitkilerin de olduğu bildirilmiştir¹⁹. Sezik ve arkadaşlarının İç Anadolu Bölgesi'nden 5 ili kapsayan bir çalışmada, Ankara'nın Yenimahalle, Kazan, Bala, Altındağ, Keçiören ve Çubuk ilçelerinden 28 yerleşim birimi de etnobotanik açıdan incelenmiştir. Ankara'ya bağlı olan bu yerleşim birimlerinde 22 familyadan 42 cinse ait 47 türün tedavide kullanıldığı saptanmıştır. En sık kullanımı olan familyalar ise Rosaceae, Fabaceae ve Solanaceae'dir¹⁶. Bunların dışında İncek civarını³² konu alan bir Yüksek Lisans tezi ile Işık Dağı (Kızılcahamam)⁵⁴ ve çevresinin etnobotanik açıdan incelendiği bir Doktora tezi de bulunmaktadır.

2.2.2. Ankara'nın Yakın Çevresinde Daha Önce Yapılan

Halk İlacı Çalışmaları

Yapılan literatür araştırmasında, Ankara'ya komşu olan illeri ele alan 13 adet halk ilacı çalışması olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu Anabilim Dalımızca yürütülmüş olan sistematik çalışmalardır. Orta ve Batı Karadeniz bölgesini etnobotanik açıdan ele alan bir çalışmada, Çamlıdere'ye komşu olan Bolu'nun Gerede ilçesinde 7 bitki türü ile birlikte 1 hayvansal kaynaklı halk ilacının kullanıldığını tespit edilmiştir. Bununla birlikte Ankara'ya sınırı olan Eskişehir, Bolu ve Çankırı'ya bağlı 6 köyde, 21 familyadan 27 cinse ait 29 bitki türüyle birlikte 1 hayvan türünün halk ilacı olarak kullanıldığı da bildirilmiştir. Çalışma esnasında incelenen Amasya, Samsun, Bilecik, Sinop, Tokat ve Çorum illerine bağlı köylerden elde edilen bilgiler de katıldığında, çalışmanın tamamında toplam 96 bitki ve 5 hayvan türünden faydalanılarak hazırlanan 194 halk ilacı kaydedilmiştir. Halk ilacı olarak kullanıldığı tespit

edilen bitkilerin daha çok mide ağrısı, ülser, diyare gibi sindirim sistemi rahatsızlıklarında kullanıldığı, bunu deri ve solunum sistemi hastalıklarının izlediği de çalışmanın bulguları arasındadır¹⁰. Sezik ve arkadaşlarının yukarıda da bahsi geçen (bakınız 2.2.1.) ve İç Anadolu Bölgesi'nden Ankara, Kayseri, Niğde, Konya ve Karaman'ı kapsayan araştırmasında, toplam 40 familyadan 103 bitkinin yanı sıra 4 tane de hayvansal kaynaklı halk ilacının cilt ve sindirim sistemi rahatsızları ağırlıklı olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığı ve en yaygın olarak kullanımı olan bitkilerin *Plantago major* L., *Rosa canina* L., *Urtica dioica* L. olduğu bildirilmiştir¹⁶. Bir diğer çalışmada ise aralarında Konya'nın da bulunduğu 4 ilden 14 farklı yöreye gidilmiş ve 69 bitkinin tedavide kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu bitkilerin tedavisinde kullanıldığı hastalıkların ise başlıca gastrointestinal sistem, cilt, solunum yolu hastalıkları, romatizma gibi iltihabi hastalıklar ve idrar yolu hastalıkları olduğu bildirilmiştir²⁴. Yeşilada ve arkadaşları, 1995 yılında yayınlanan çalışmalarında Konya ile birlikte Isparta, Karaman, Adana, Hatay, Kahramanmaraş'a bağlı 25 yöreyi etnobotanik olarak incelemişlerdir. Buralarda 124 bitki ve 3 hayvanın halk ilacı olarak kullanıldığını tespit etmiş ve bitkilerle tedavi edilen hastalıkların sıklığına bakıldığında 1993 yılında yayınlanan çalışmalarıyla²⁴ benzerlik gösterdiğini belirtmişlerdir²³. Anabilim Dalımızda yürütülen ve Konya halk ilaçlarının araştırıldığı bir Yüksek Lisans tezinde ise, 72 bitki türüne ait 99 farklı kullanım kaydedilmiş ve bu bitkilerden 13'ünün halk ilacı olarak kullanıldığının ilk defa bu çalışmada tespit edildiği bildirilmiştir¹³. Yine Anabilim Dalımızca yürütülen bir diğer çalışmada ise Bolu'nun bir köyü dâhil olmak üzere toplam 22 yöre araştırılmış, 41 familyadan 67 bitki ve 8 hayvan türünden tedavide yararlanıldığı tespit edilmiştir²⁵.

Şimşek ve arkadaşları, Anadolu genelinde 14 ili (Ankara, Eskişehir, Düzce, Kırşehir, Diyarbakır, Gaziantep, Nevşehir, Manisa, Kocaeli, Tunceli, İzmir, Mersin, Tokat, Şanlıurfa) ele alan bir etnobotanik çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada, 78 bitki türünden sadece halk ilacı,

101 bitki türünden ise yalnızca gıda olarak yararlanılmakla birlikte, 65 bitkinin hem halk ilacı ve hem de diğer amaçlarla kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca araştırılan bölgelerde halk ilacı olarak sıkça kullanılan cinslerin sırasıyla *Plantago*, *Malva*, *Rumex*, *Thymus*, *Urtica*, *Chenopodium* ve *Rosa* olduğu tespit edilmiştir²¹.

Çankırı'nın Çerkeş ilçesinde kullanılan halk ilaçlarının araştırıldığı diğer bir çalışmada ise 50'si bitkisel olmak üzere toplam 58 materyalin solunum sistemi rahatsızlıkları başta olmak üzere çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanıldığı ve tedavide yararlanıldığı saptanan bitkilerin ağırlıklı olarak Rosaceae, Asteraceae, Cucurbitaceae, Lamiaceae ve Ranunculaceae familyalarına ait oldukları bildirilmiştir⁴⁴.

Vural ve arkadaşlarının yürüttüğü Çiçekdağı (Kırşehir) ve çevresinin etnobotanik olarak değerlendirildiği çalışmada 39'u halk ilacı olarak kullanılmak üzere toplam 58 bitki türünden değişik amaçlarla yararlanıldığı tespit edilmiştir⁷².

Başka bir çalışmada Aksaray'a bağlı Kızılkaya köyü etnobotanik açıdan değerlendirilmiş ve 44 bitki türünün tedavide kullanıldığı ve Anadolu'da daha önce yapılan etnobotanik çalışmalar ele alındığında *Scleroderma bovista* Fr., *Scrophularia libanotica* Boiss. ve *Aristolachia maurorum* L.'un halk ilacı olarak kullanılışının ilk olarak bu araştırma tespit edildiği ileri sürülmüştür. Yine bu çalışmada bitkilerden hayvan yemi, yakıt gibi çeşitli amaçlarda da yararlanıldığı saptanmıştır⁴⁰.

Aralarında Ankara'ya komşu olan Konya ve Aksaray'ın da bulunduğu İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan çeşitli bölgelerinin etnobotanik açıdan incelendiği bir çalışmada ise 70 taksondan etnobotanik amaçla

yararlanıldığı kaydedilmiştir. Bu çalışmada başlıca solunum yolu, sindirim sistemi hastalıkları ve diyabette halk ilaçlarının kullanıldığı belirlenmiştir⁶³.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz çalışmaların haricinde İç Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen iki adet çalışma mevcuttur. Bunlardan ilki Gençler Özkan ve Koyuncu'nun birlikte yürüttüğü, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde kullanılan halk ilaçların incelendiği bir araştırmadır. Bu çalışmada 4'ü kültür bitkisi olan 44 türün (25 familya) tedavide kullanıldığı ve *Sanguisorba minor* Scop. subsp. *muricata* (Spach) Briq., *Potentilla reptans* L., *Plantago major* L. ve *Plantago lanceolata* L.'nin kullanımına sıkça rastlanıldığı bildirilmiştir⁴⁵. İkincisi ise Karaman ilinin etnobotanik özelliklerinin incelendiği ve 131 bitkinin yerel ad ve kullanılışlarının kayıt altına alındığı çalışmadır. Bu çalışmada 33 bitkinin önceki araştırmalarda tespit edilen kullanımlarına ilave olarak yeni kullanım şekilleri de tespit edilmiştir⁵⁰.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Gereç

Çalışmamızın temelini oluşturan bilimsel geziler düzenlenmeden önce, bu geziler esnasında gerekeceği düşünülen madde ve malzemeler temin edilmiştir. Bunlar yol ve güzergâhları belirlemede kullanılacak ayrıntılı haritalar; bitkileri doğal ortamında görüntülemek, gerektiğinde bitki tayini ve tezde yararlanmak için kullanılacak fotoğrafların çekilmesi için uygun bir fotoğraf makinesi (Samsung Kenox S630); bitki örneklerini toplamada gerekli malzemeler (çapa, bahçe makası, eldiven vb.) ve bitkisel materyalin uygun bir şekilde kurutulup herbaryum örneklerinin hazırlanmasında kullanılan malzemelerdir (pres, gazete kâğıdı, karton ve ip). Bununla birlikte bitkilerin meyve, tohum gibi kısımlarını muhafaza edebilmek için torbalar, gezi ve mülakatlar esnasında toplanan bilgileri kaydetmek için defter ve anket formları da çalışmada yararlanılan diğer malzemelerdir. Bu araştırmada Çamlıdere'ye düzenlenen bilimsel geziler esnasında toplanan herbaryum örnekleri, çekilen fotoğraflar ve doldurulan anket formları çalışma materyali olarak kullanılmıştır. Herbaryum örneği hazırlamak üzere toplanan bitkiler, verilen herbaryum numaraları, bilimsel isimleri ve toplandığı yerler Tablo 2 (bilimsel gezi sırasına göre) ve Ek-1'de (bitkilerin bilimsel isimlerinin alfabetik düzenine göre) verilmiştir.

3.2. Yöntem

Çamlıdere ilçesinde kullanılan halk ilaçlarının derlendiği bu çalışmada kullanılan yöntem başlıca üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar sırasıyla saha çalışması, herbaryum örneklerinin hazırlanarak

bitkilerin bilimsel isimlerinin tayin edilmesi ve bulguların analizi olup aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3.2.1. Saha alışmaları

Araştırmamızın temelini oluşturan saha çalışmaları düzenlenmeden önce, ilk olarak amlıdere hakkında bir ön araştırma yapılmıştır. İlçenin coğrafyası, bitki örtüsü, iklimi, sosyoekonomik durumu gibi konularda fikir edinebilmek için genel bilgiler toplanmıştır. İlçede daha önce bir halk ilacı araştırması yapılmadığı bilinmektedir. Ancak amlıdere'nin yakın çevresinde yapılan etnobotanik çalışmalar bulunmaktadır (bakınız 2.2). Saha çalışmalarına başlamadan önce bu çalışmalar incelenmiş ve çalışma alanımızın yakın çevresi hakkında bilgi sahibi olunmuştur. Daha sonra gereken malzemeler (bakınız 3.1) saha çalışmalarında kullanılmak üzere hazır edilmiştir.

Hazırlıkların ardından amlıdere'ye bağlı olan 39 köy, 1 belde, 1 yayla ve ilçe merkezine 2009-2010 yılları Haziran-Temmuz ayları boyunca 13 adet günübirlik bilimsel gezi düzenlenmiştir. Gezilere verilen numaralar, tarihleri, istasyon numaraları ve gidilen yerleşim birimleri Tablo 1'de verilmiş, ziyaret edilen yerleşim birimleri ayrıca harita üzerinde de gösterilmiştir (bakınız şekil 2).

Ziyaret edilen yerleşim birimlerinde ilk olarak köyün muhtarı, köyde olmaması durumunda ise köyün yaşlıları veya ileri gelenleri ile irtibata geçilerek çalışmanın amacı ve kapsamı öncelikle bu kişilere anlatılmıştır. Ardından halk ilacı hususunda bilgi sahibi olan kişiler tespit edilmiştir. Bu kişilere ulaşılıp köyde uygun bir ortamda bir araya getirilmiş ve çalışmanın amacı açıklanarak çalışmadan genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Daha sonra anket formlarımızda yer alan sorular (kişinin

adı, yaşı, eğitim durumu, halk ilacı olarak kullanılan bitkinin yöresel adı, kullanım amacı, hazırlanışı, uygulama şekli vb.) ışığında mülakatlar yapılmıştır. Bu soruların cevapları aranırken sohbet havasından uzaklaşılmasına özen gösterilmiştir.

Mülakatların ardından halk ilacı olarak kullanılan bitkiler, bilgi veren kişilerin kılavuzluğunda yetiştirme ortamında bulunmuştur. Yanımızda götürdüğümüz fotoğraf makinesi vasıtasıyla bitkinin tek ve habitatı ile birlikte fotoğrafları çekildikten sonra, herbaryum materyali hazırlamak üzere mümkün olması durumunda birkaç örneği alınmıştır. Sahada bulunamayan bitkilerin bir kısmının, köylüler tarafından rastlanıldığında toplanılıp kurutularak muhafaza edildiği öğrenilmiştir. Sahada bulunamayan ve bu şekilde kurutulmuş örneği olanlar ise numara verilerek uygun şekilde muhafaza edilmiş ve herbaryum materyali olarak değerlendirilmiştir. Hayvansal ve diğer materyallerden genellikle örnek alınamamıştır.

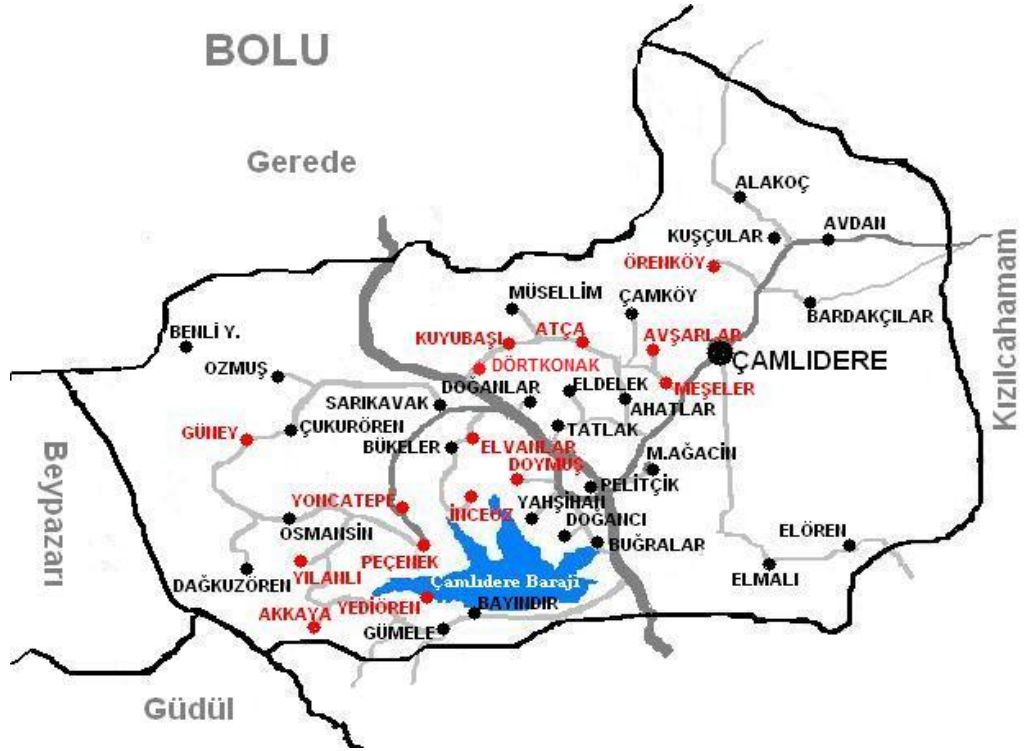
Tablo 1: Çamlıdere ilçesinde bilimsel gezilerin yapıldığı yerleşim birimleri.

Gezi no	Tarih	İstasyon no	Yerleşim birimi
1. gezi	24.06.2009	1	Eldelek
		2	Tatlak
2. gezi	28.06.2009	3	Pelitçik
		4	Buğrular
		5	Doğancı
		6	Doymuş
3. gezi	30.06.2009	7	Sarıkavak
		8	Elvanlar
		9	Bükeler
		10	İnceöz
		11	Yılanlı
		12	Yoncatepe
4. gezi	04.07.2009	13	Yahşihan
		14	Osmansin
		15	Dağkuzören
		16	Çukurören
		17	Güney
		18	Ozmuş

5. gezi	06.07.2009	19 20 21 22 23	Muzrupağacın <i>Meşeler</i> <i>Avşarlar</i> Çamköy Ahatlar
6. gezi	08.07.2009	24 25 26 27 28	Doğanlar <i>Dörtkonak</i> Müsellim <i>Kuyubaşı</i> <i>Atça</i>
7. gezi	11.07.2009	29 30 31 32 33	<i>Örenköy</i> Bardakçılar Avdan Kuşçular Alakoç
8. gezi	13.07.2009	34 35 36 37	Bayındır Gümele <i>Akkaya</i> <i>Yediören</i>
9. gezi	17.07.2009	38 39 40 41 42	<i>Peçenek beldesi</i> *Benli yaylası Çamlıdere merkez Elmalı Elören
10. gezi	13.06.2010	18 24 30 16	Ozmuş Doğanlar Bardakçılar Çukurören
11. gezi	19.06.2010	34 35 41 42	Bayındır Gümele Elmalı Elören
12. gezi	04.07.2010	31 32 33 39	Avdan Kuşçular Alakoç Çamlıdere merkez
13. gezi	11.07.2010	1 2 5 26 39	Eldelek Tatlak Doğancı Müsellim Benli yaylası

- Ziyaret edilen yerleşim birimlerinde, halk ilaçları konusunda bilgili kimsenin kalmadığı köyler *yatık* olarak yazılmıştır.

*; Benli yaylasında Osmansin köyü sakinleri ile görüşülmüştür.

Şekil 2: Çamlıdere ilçesinde bilimsel gezilerin yapıldığı yerleşim birimleri (halk ilaçları ile hâlen ilgilenen kişilerin olduğu köyler siyah, halk ilacı konusunda artık bilgili kişilerin kalmadığı köyler ise kırmızı renkte yazılmıştır).

Resim 2: Bükeler köyü saha çalışması.

Resim 3: amky köyü saha alışması.

Resim 4: Buğralar köyü Saha alışması.

3.2.2. Herbarium Örneklerinin Hazırlanması ve Bitkilerin Tayini

Ziyaret edilen her yerleşim merkezinde toplanan bitki örnekleri numaralandırılmış ve gazete kâğıtları arasına uygun bir şekilde yerleştirilip prese konulmuştur. Ertesi gün, prese yerleştirilen bu bitki örnekleri havalandırılmış ve nemli gazete kâğıtları, kuruları ile değiştirilmiştir. Bitkiler tamamen kuruyana kadar her gün bu işlem tekrarlanmıştır.

Yukarıda anlatıldığı gibi kurutulmuş olan her bir bitki örneğinin bilimsel adı, esas olarak “Flora of Turkey and the East Aegean Islands”^{1,2,85} adlı eserden faydalanılarak tayin edilmiştir. Ancak bazı durumlarda “Flora D’Italia’ya” da başvurulmuştur⁸⁶. Ayrıca Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Herbariumu, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbariumu ve kısmen de Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbariumu’ndaki bazı örnekler incelenerek tayinler tekrar gözden geçirilmiştir. Tayin işlemlerinin tamamlanmasının ardından bitkiler herbarium örneği haline getirilmiş, yeni herbarium numaraları verilerek Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbariumu’na (GUE) kaydedilmiş ve burada muhafaza edilmektedir.

3.2.3. Bulguların Analizi

Saha çalışmaları sonucunda halk ilacı olarak kullanılan ve yukarıda (bakınız 3.2.2.) anlatıldığı şekilde bilimsel adları tayin edilmiş olan bitkiler, anket formları, arazi defterine kaydedilen bilgiler ve fotoğrafları vasıtasıyla monograflar halinde derlenmiştir. Böylece ilçede halk ilacı olarak kullanımı olan bitkilerin toplam familya, cins ve tür sayıları

tespit edilmiştir. Bitkisel kaynaklı olmayanlar ise ayrıca değerlendirilmiştir. Elde edilen “Çamlıdere Halk İlaçları” bulguları genel olarak kendi içerisinde değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu esnada kullanılan bitki kısımları (bakınız Tablo 8), uygulama şekilleri (bakınız Tablo 9), kullanıldığı hastalıklar (bakınız Tablo 10), mülakat yapılan kişilerin yaş grupları dağılımı (bakınız Tablo 11) gibi hususlar yönünden de ele alınmıştır. Ardından yurdumuzda yapılan diğer halk ilacı çalışmaları ile mukayese edilerek, yeni olan halk ilaçları tespit edilmiştir (bakınız Tablo 12). Ayrıca daha önce halk ilacı olarak kullanılmasına rağmen, bilinen kullanımlarının dışında yeni bir kullanıma sahip olanlar da belirlenmiştir (bakınız Tablo 13).

4. BULGULAR

Çamlıdere'ye düzenlenen bilimsel gezilerde, ziyaret edilen 42 yerleşim biriminden sadece 27'sinde (bakınız Tablo 1 ve Şekil 2) halk ilaçları ile ilgilenen ve bu konuda bilgi sahibi olan kişilerin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Buralarda konu hakkında bilgisi olan kişilerin tamamı ile (toplam 43 kişi) mülakat yapılmıştır.

Bulgularımız üç bölüm altında toplanmıştır. İlk bölümde öncelikle bilimsel isimleri tayin edilmiş olan bitkisel kaynaklı halk ilaçlarının toplandığı yerler ve herbaryum numaraları tablo halinde düzenlenmiş, hemen ardından bitkisel kaynaklı halk ilaçları resimli monograflar halinde sunulmuştur. Bu bölümün devamında Çamlıdere'de yetişmeyen veya örnek alınamayan bitkilerin kullanıldığı halk ilaçlarına ayrı bir başlık altında yer verilmiştir. Sonraki iki bölümde ise sırasıyla hayvansal kaynaklı ve diğer halk ilaçları tablolar halinde (bakınız Tablo 5 ve Tablo 6) derlenmiştir.

4.1. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Bitkisel Kaynaklı Halk İlaçları

4.1.1. Bilimsel İsim ve Herbaryum Numaraları

Mülakatlar sonucunda halk ilacı olarak kullanıldığı tespit edilen bitkilerin saha çalışması sırasına göre toplandıkları yerler, bilimsel geziler esnasında ve Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu'nda (GUE) verilen herbaryum numaraları Tablo 2'de verilmiştir. Ayrıca bu bitkilerin bilimsel isimlerine göre alfabetik olarak sıralanıp, Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu'nda aldığı numaraların verildiği bir tablo da ekler kısmında mevcuttur (bakınız Ek-1).

Tablo 2: Çamlıdere'de yerleşim birimlerine göre halk ilacı olarak kullanıldığı tespit edilen bitkiler ve herbaryum numaraları.

İstasyon no	Yerleşim birimi	Bitki adı	Sahada verilen herbaryum numarası	GUE* no
1	Eldelek	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 001	2791
		<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 002	2792
		<i>Rumex crispus</i> L.	09 TG 003	2793
		<i>Sinapis arvensis</i> L.	09 TG 005	2794
		<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>	09 TG 007	2795
		<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	09 TG 008	2796
		<i>Salix</i> sp.	09 TG 011	2797
		<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak	09 TG 013	2798
		<i>Cydonia oblonga</i> Miller	10 TG 026	2799
		<i>Malus sylvestris</i> Miller	10 TG 027	2800
2	Tatlak	<i>Matricaria chamomilla</i> L. var. <i>recutita</i> (L.) Grierson	09 TG 014	2801
		<i>Malus sylvestris</i> Miller	10 TG 028	2802
3	Pelitçik	<i>Urtica urens</i> L.	09 TG 016	2803
		<i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.	09 TG 017	2804

4	Buğralar	<i>Onopordum turcicum</i> Danin	09 TG 018	2805
		<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 019	2806
		<i>Crataegus x bornmuelleri</i> Zabel	09 TG 020	2807
		<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet var. <i>torquatum</i> Cullen	09 TG 021	2808
		<i>Teucrium polium</i> L.	09 TG 022	2809
		<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin	09 TG 023	2810
		<i>Rosa canina</i> L.	09 TG 024	2811
5	Doğancı	<i>Teucrium polium</i> L.	09 TG 025	2812
		<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	09 TG 026	2813
		<i>Urtica urens</i> L.	09 TG 027	2814
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 028	2815
		<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) Jalas var. <i>skorpilii</i>	09 TG 029	2816
		<i>Cydonia oblonga</i> Miller	10 TG 029	2817
		<i>Vitis vinifera</i> L.	10 TG 030	2818
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	10 TG 031	2819
7	Sarıkavak	<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	09 TG 031	2820
13	Yahşihan	<i>Papaver dubium</i> L.	09 TG 033	2821
		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange	09 TG 035	2822
15	Dağkuzören	<i>Rumex crispus</i> L.	09 TG 036	2823
		<i>Malva pusilla</i> Sm.	09 TG 037	2824
		<i>Anthemis armeniaca</i> Freyn & Sint.	09 TG 038	2825
		<i>Crataegus x bornmuelleri</i> Zabel	09 TG 039	2826
		<i>Inula oculus-christi</i> L.	09 TG 040	2827
16	Çukurören	<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 041	2828
		<i>Rosa canina</i> L.	09 TG 042	2829
		<i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. var. <i>orientalis</i>	09 TG 043	2830
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	09 TG 044	2831
		<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	09 TG 046	2832
		<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	09 TG 047	2833
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 048	2834
		<i>Sideritis germanicopolitana</i> Bornm. subsp. <i>germanicopolitana</i>	09 TG 049	2835
		<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin	10 TG 004	2836

		<i>Allium cepa</i> L.	10 TG 005	2837
		<i>Triticum</i> sp.	10 TG 007	2838
18	Ozmuş	<i>Allium cepa</i> L.	10 TG 001	2839
19	Muzrupağacin	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	09 TG 050	2840
		<i>Matricaria chamomilla</i> L. var. <i>recutita</i> (L.) Grierson	09 TG 051	2841
		<i>Urtica urens</i> L.	09 TG 052	2842
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 053	2843
		<i>Hibiscus esculentus</i> L.	09 TG 054	2844
22	Çamköy	<i>Mentha</i> sp.	09 TG 055	2845
		<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 056	2846
		<i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	09 TG 057	2847
		<i>Triplurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	09 TG 058	2848
		<i>Cistus laurifolius</i> L.	09 TG 059	2849
		<i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach subsp. <i>bornmuelleriana</i>	09 TG 060	2850
		<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>subisophyllus</i> (Borbás) Jalas	09 TG 061	2851
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	09 TG 064	2852
23	Ahatlar	<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 066	2853
		<i>Triplurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	09 TG 067	2854
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 068	2855
		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	09 TG 069	2856
		<i>Teucrium polium</i> L.	09 TG 070	2857
24	Doğanlar	<i>Berberis crataegina</i> DC.	09 TG 071	2858
		<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	09 TG 072	2859
		<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	09 TG 073	2860
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	10 TG 002	2861
26	Müsellim	<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	10 TG 032	2862
30	Bardakçılar	<i>Verbascum cheiranthifolium</i> Boiss. var. <i>cheiranthifolium</i>	09 TG 074	2863
		<i>Rosa canina</i> L.	09 TG 075	2864
		<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schulz Bip.	09 TG 076	2865
		<i>Berberis crataegina</i> DC.	09 TG 077	2866
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 078	2867
		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	09 TG 079	2868
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	10 TG 003	2869

31	Avdan	<i>Thuja orientalis</i> L.	09 TG 080	2870
		<i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	09 TG 081	2871
		<i>Helichrysum</i> sp.	09 TG 082	2872
		<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	09 TG 083	2873
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	10 TG 020	2874
32	Kuşçular	<i>Cydonia oblonga</i> Miller	09 TG 084	2875
		<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 085	2876
		<i>Malus sylvestris</i> Miller	10 TG 021	2877
33.	Alakoç	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	09 TG 086	2878
		<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	09 TG 087	2879
		<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	09 TG 088	2880
		<i>Lycopersicum esculentum</i> Miller	09 TG 090	2881
		<i>Alcea rosea</i> L.	10 TG 023	2882
		<i>Allium cepa</i> L.	10 TG 024	2883
34	Bayındır	<i>Tilia</i> sp.	09 TG 091	2884
		<i>Zea mays</i> L.	10 TG 009	2885
		<i>Vitis vinifera</i> L.	10 TG 010	2886
		<i>Triticum</i> sp.	10 TG 011	2887
		<i>Allium cepa</i> L.	10 TG 012	2888
		<i>Solanum tuberosum</i> L.	10 TG 013	2889
35	Gümele	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 092	2890
		<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	09 TG 093	2891
		<i>Crocus ancyrensis</i> (Herbert) Maw	09 TG 094	2892
		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	09 TG 095	2893
		<i>Triticum</i> sp.	10 TG 014	2894
		<i>Vitis vinifera</i> L.	10 TG 015	2895
39	Benli yaylası (Osmansin)	<i>Cucurbita maxima</i> Lam.	09 TG 096	2914
		<i>Pinus sylvestris</i> L.	09 TG 097	2915
		<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	09 TG 098	2916
		<i>Brassica oleracea</i> L.	09 TG 099	2917
		<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	09 TG 100	2918
		<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	09 TG 101	2919
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 102	2920
		<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	09 TG 103	2921
		<i>Salix</i> sp.	10 TG 033	2922
		<i>Vitis vinifera</i> L.	10 TG 034	2923
		<i>Allium sativum</i> L.	10 TG 035	2924

		<i>Capsicum annuum</i> L.	10 TG 036	2925
40	Çamlıdere merkez	<i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	09 TG 104	2896
		<i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i>	09 TG 105	2897
		<i>Medicago lupulina</i> L.	09 TG 106	2898
		<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	10 TG 025	2899
41	Elmalı	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	09 TG 110	2900
		<i>Vitis vinifera</i> L.	09 TG 111	2901
		<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	10 TG 016	2902
42	Elören	<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh. subsp. <i>pubens</i> (Babington) Arènes	09 TG 107	2903
		<i>Malva neglecta</i> Wallr.	09 TG 108	2904
		<i>Portulaca oleracea</i> L. subsp. <i>oleracea</i>	09 TG 109	2905
		<i>Allium cepa</i> L.	09 TG 112	2906
		<i>Raphanus sativus</i> L.	09 TG 115	2907
		<i>Juglans regia</i> L.	09 TG 116	2908
		<i>Urtica dioica</i> L.	09 TG 118	2909
		<i>Solanum tuberosum</i> L.	09 TG 119	2910
		<i>Morus alba</i> L.	10 TG 017	2911
		<i>Hyoscyamus niger</i> L.	10 TG 018	2912
		<i>Malus sylvestris</i> Miller	10 TG 019	2913

*: Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu.

4.1.2. Monograflar

Çamlıdere'ye yapılan gezilerde halk ilacı veya farklı amaçlarla kullanıldığı tespit edilen bitkilerin monografları hazırlanarak alfabetik sıra ile aşağıda sunulmuştur. Bu monograflarda bitkilerin renkli fotoğrafları, bilimsel adı, Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu'nda aldığı herbaryum numarası, familyası, yerel adı, kullanılan kısmı, kullanım amacı, uygulanışı ve kullanıldığı yerleşim birimine yer verilmiştir. Endemik olan bitkiler bilimsel adın sonuna konulan “e”; kültürü yapılanlar ise “k” harfi ile belirtilmiştir. Bitkilerin kullanılan kısımlarının genel isimleri yazılmış, ancak yörede buna verilen özel bir isim var ise parantez içinde belirtilmiştir. Bir bitkinin birden fazla hastalıkta kullanılması halinde, birbirine yakın olan kullanımlar alt alta gelecek şekilde yazılmıştır. Eğer aynı amaç için farklı hazırlanış ve uygulama şekilleri mevcutsa, bunlar tespit edildikleri yöreler de belirtilerek tek bir paragraf içinde verilmiştir. Bitkiye farklı yörelerde farklı isimler verilmiş ise, ilgili hazırlanış tekniğinde o yörede verilen isim zikredilerek diğer yörelerdeki ile karışması önlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte farklı yerlerde farklı yerel ismi olan bitkiler için, monografda her bir yerel adının yanında parantez içerisinde bu ismin tespit edildiği yerleşim birimi yazılmıştır. Gıda, yakacak gibi tedavi dışındaki kullanımların tespit edilmesi durumunda, bu bilgilere o bitkiye ait monografin sonunda yer verilmiştir. Monograflar hazırlanırken mümkün mertebe sahada mülakat yapılan kişilerin beyan ettikleri ifadelerin kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Monograflarda kullanılan fotoğraflar yöreye düzenlenen bilimsel geziler esnasında çekilmiştir. Ancak fotoğrafların bir kısmının istenilen kalitede olmaması nedeniyle, az da olsa bazı monograflarda herbaryum örneklerinin fotoğrafları kullanılmıştır.

Monograf no: 1

- Latince adı** : *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *bornmuelleriana* ^e
- Familyası** : Pinaceae
- Yerel adı** : Köknar
- Kullanılan kısmı** : Reçine (köknar sakızı)
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : İltihap ve çıbanda; köknar sakızı (reçine) iltihaplı bölgeye sürülüp üzeri bir bezle sarılır ve bir gece bekletilir (Çamköy köyü).
- Herbaryum no** : 2850

Monograf no: 2

Latince adı : *Alcea rosea* L.

Familyası : Malvaceae

Yerel adı : Hatmi çiçeği

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Karın ağrısında; bir çay bardağı kaynar suya bir adet gölgede kurutulmuş hatmi çiçeği konulup 5 dakika bekletilmek suretiyle her seferinde taze hazırlanan bir bardak infüzyon, iyileşinceye kadar her gün sabah-akşam tok karnına içilir (Alakoç köyü).

Herbaryum no : 2882

Monograf no: 3

- Latince adı** : *Allium cepa* L.^k
- Familyası** : Liliaceae
- Yerel adı** : Kuru soğan (Alakoç, Çukurören, Elören ve Ozmuş köyleri), soğan (Bayındır köyü)
- Kullanılan kısmı** : Soğan
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : Çıbanda; rendelenmiş kuru soğan, tavuk yumurtası ile pişirildikten sonra çıbanın üzerine sarılır (Alakoç köyü). Veya soğan köze atılıp yumuşayıncaya kadar (yaklaşık 10-20 dakika) bekletilir. Daha sonra közden alınıp ikiye bölünür ve çıbanın üstüne konulur. Çıbanı deşip iltihabı çekene kadar o bölgede bekletilir (Bayındır köyü).

Dolama, ıban ve benzer iltihaplı yaralarda; bir baş rendelenmiş kuru soğan, ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası, nohut büyüklüğünde karaçam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine), iki çorba kaşığı süt, nohut büyüklüğünde tereyağı ve bir çorba kaşığı buğday (*Triticum* sp.) unu merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek “hekim hamuru” denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir (Çukurören köyü). Veya kuru soğan közlendikten sonra tepeden açılarak içine tereyağı ve rendelenmiş sabun konulur. İltihabı toplayıp çıkarana kadar o bölgede tutulur (Elören köyü).

Yaralarda; ikiye bölünmüş kuru soğanın bir parçası yaranın üzerine konulur ve bu şekilde bir gün bekletilir (Ozmuş köyü).

Soğuk algınlığında; bir adet kuru soğan közlendikten sonra içi oyulur ve açılan bu oyuğa bir tatlı kaşığı kadar tereyağı konulur. Tereyağı eriyip soğan biraz ılıdıktan sonra tok karnına yenilir. Bu uygulama 2-3 gün boyunca her akşam tekrarlanır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2837, 2839, 2883, 2888, 2906

Monograf no: 4

- Latince adı** : *Allium sativum* L.^k
- Familyası** : Liliaceae
- Yerel adı** : Sarımsak
- Kullanılan kısmı** : Soğan
- Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre)** : Kümes hayvanlarının hastalıklarında; soğanı ezilir,
tentürdiyotla karıştırılıp hayvanlara yedirilir
(Osmansin köyü).
- Herbaryum no** : 2924

Monograf no: 5

Latince adı : *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint. ^e

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Papatya

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Boğaz ağrısı ve idrar yolu enfeksiyonlarında; bir demlik kaynar suya taze veya gölgede kurutulmuş bir avuç dolusu papatya çiçeği eklenip 10 dakika bekletilerek hazırlanan infüzyondan, iyileşinceye kadar her akşam tok karnına bir su bardağı içilir. Hazırlanan infüzyon bitene kadar ısıtılarak kullanılabilir (Dağkuzören köyü).

Herbaryum no : 2825

Monograf no: 6

Latince adı : *Anthemis tinctoria* L. var. *pallida* DC.

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Papatya

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : İdrar yolu iltihabında; gölgede kurutulmuş bir tutam papatya çiçeğinin üzerine bir cezve kaynar su konulup 15 dakika bekletilerek infüzyon hazırlanır. Bir hafta süresince sabah-akşam, her seferinde taze hazırlanan infüzyonun tamamı içilir (aç veya tok olarak) ve ardından 3-4 gün ara verilir. Bu kür üç kez tekrarlanır (Pelitçik köyü).

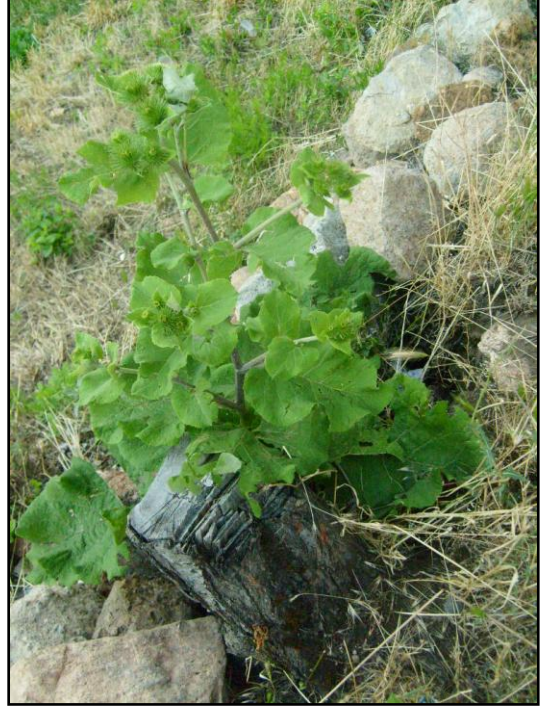
Öksürük ve soğuk algınlığında; 3-5 su bardağı soğuk suya taze veya gölgede kurutulmuş bir

avuç papatya çiçeği konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra, 5-10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle dekoksasyonu hazırlanır. Bu dekoksasyondan her kullanımdan önce ısıtılarak sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, aç karnına bir çay bardağı içilir. Bu uygulama bir hafta boyunca tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Pelitçik köyü).

Sinüzitte; taze veya gölgede kurutulmuş bir avuç papatya çiçeği bir demlik kaynar suya konulur ve baş üzerine bir battaniye örtölerek 15 dakika boyunca buharı solunur. Bu uygulama her seferinde taze buğu hazırlanarak 3-5 gün boyunca, günde bir defa tekrarlanır (Pelitçik köyü).

Herbaryum no : 2804

Monograf no: 7

- Latince adı** : *Arctium minus* (Hill) Bernh. subsp. *pubens*
(Babington) Arènes
- Familyası** : Asteraceae
- Yerel adı** : Ayı kabağı
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre)** : Diz ağrılarında; bitkinin yaprakları kaynar suya konulup kısa bir süre bekletildikten sonra, sıcakken ağrıyan dize sarılır (Elören köyü).
- Herbaryum no** : 2903

Monograf no: 8

Latince adı : *Astragalus microcephalus* Willd.

Familyası : Fabaceae

Yerel adı : Geven

Kullanılan kısmı : Kök

Kullanım amacı,

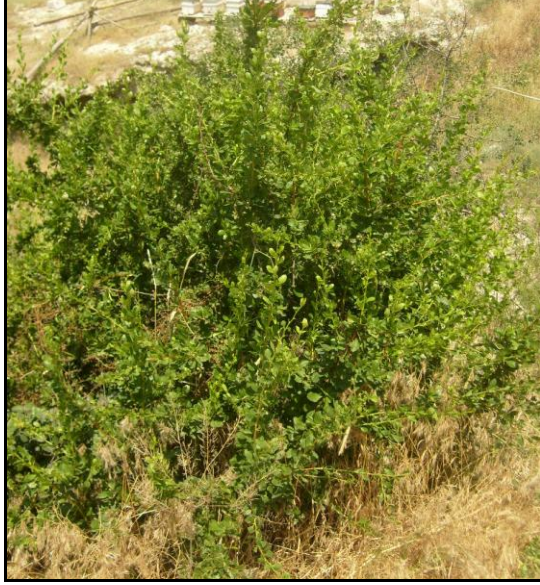
uygulanışı (yöre) : Bronşit ve sigara zehrini vücuttan atmada; geven köklerinden hazırlanan dekoksasyon aç karnına sabahları ve akşamları yatarken içilir (Alakoç köyü).

Nefes darlığında; taze geven kökünün dışındaki siyah kabuğu soyulup atılır. Kalan kısım küçük parçalara bölünür, köklerin üzerini 2-3 parmak geçecek kadar soğuk su konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra, 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle dekoksasyon

hazırlanır. Ardından süzölüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar, her akşam tok karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Doğanlar köyü). Veya geven köklerinden hazırlanan dekoksiyondan sabahları aç karnına ve akşamları yatarken içilir (Alakoç köyü).

Herbaryum no : 2860, 2880

Monograf no: 9

Latince adı : *Berberis crataegina* DC.

Familyası : Berberidaceae

Yerel adı : Yurgu alıı

Kullanılan kısmı : Kök

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : İdrar söktürücü; bir avuç taze yurgu alıı kökü küçük parçalara ayrıldıktan sonra yarım demlik soğuk suya konulup ısıtılır, kaymaya bağladıktan sonra 15 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle dekoksasyon hazırlanır ve szlr. Soğuduktan sonra bu dekoksasyondan 1-2 hafta boyunca her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Bardakçılar köyü). Veya parmak büyüklüğünde 2-3 adet taze yurgu alıı kökü, 2-3 su bardağı soğuk suya konulup ısıtılır ve kaynamaya bağladıktan sonra 5 dakika daha ısıtmaya devam edilir, ardından szlp

soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar, tok karnına istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Doğanlar köyü).

Prostat rahatsızlıklarında; bitkinin 2-3 adet parmak büyüklüğünde taze kökü 2-3 su bardağı soğuk suya konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 5 dakika daha ısıtmaya devam edilir, ardından süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar, tok karnına istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Doğanlar köyü).

Herbaryum no : 2858, 2866

Monograf no: 10

Latince adı : *Brassica oleracea* L.^k

Familyası : Brassicaceae

Yerel adı : Karalahana

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Bacak ağrılarında; karalahana yaprakları kaynar suya konulup 1-2 dakika bekletildikten sonra bacağa sarılır ve 2 saat kadar bu şekilde bekletilir. Bu uygulama bir hafta süresince günde bir kez tekrarlanır (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2917

Monograf no: 11

Latince adı : *Capsicum annuum* L. ^k

Familyası : Solanaceae

Yerel adı : Biber

Kullanılan kısmı : Meyve

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Bacak ağrılarında; bitkinin meyvelerinden hazırlanan dekoksasyonun üzerine buğdaydan elde edilen un kepeği (meyve kabuğu) ilave edilip macun kıvamına getirilir, bacağa sürülüp bir gece beklenir. Bu uygulama 1-2 kez tekrarlanır (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2925

Monograf no: 12

- Latince adı** : *Cerasus avium* (L.) Moench^k
- Familyası** : Rosaceae
- Yerel adı** : Kiraz
- Kullanılan kısmı** : Meyve sapı
- Kullanım amacı,**
uygulanışı (yöre) : İdrar yolu hastalıklarında; bir demlik soğuk suya gölgede kurutulmuş bir avuç kiraz sapı konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilir. Ardından süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan 1-2 hafta boyunca, her akşam tok karnına 1 çay bardağı içilir. Hazırlanan

dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Alakoç köyü).

Yüksek kan şekerini düşürmede (kan şekeri ölçümü yapılmış ve hekim tarafından tanısı konulmuş olan); bir demlik soğuk suya taze veya gölgede kurutulmuş bir avuç kiraz sapı konulur ve su kırmızımsı bir renk alana kadar kaynatılır. Ardından süzölüp soğumaya bırakılır. Bu dekoksasyondan sabah-akşam aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama kan şekerinin yüksek seyrettiği durumlarda 3-4 günlük kürler halinde tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Elmalı köyü).

Herbaryum no : 2879, 2922

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Eczacılık Fakültesi Herbar

Fam. *ASTROGALACEAE*

Nom. *Clerodendron bungei* (Lam.) J. J. Smith
Clerodendron bungei (Lam.) J. J. Smith

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç mayasıl otu çiçeği, ısırgan (*Urtica dioica* L.), ısıtma otu (*Sinapis arvensis* L.), ebemgümeci (*Malva neglecta* Wallr.), nane [*Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*] ve kekik (*Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*) yaprağı, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya

başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzölür. Soğuduktan sonra her gün aç veya tok karnına bir su bardağı kadar içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü).

Herbaryum no : 2798

Monograf no: 14

Latince adı : *Cistus laurifolius* L.

Familyası : Cistaceae

Yerel adı : Süt püşüren

Kullanılan kısmı : Çiçek tomurcuğu (kafa), yaprak ve dal

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; bir litre soğuk suya taze veya gölgede kurutulmuş bir avuç süt püşüren yaprağı veya kafası (çiçek tomurcuğu) konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 25 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle dekoksion hazırlanır, ardından süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksion bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü).

Yakacak; dalları kullanılır. Özellikle süt kaynatmada yakacak olarak kullanıldığından dolayı "süt püşüren" adını aldığı öğrenilmiştir (Çamköy köyü).

Herbaryum no : 2849

Monograf no: 15

Latince adı : *Crataegus x bornmuelleri* Zabel^e

Familyası : Rosaceae

Yerel adı : Alıç

Kullanılan kısmı : Meyve, çiçek, yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : İltihaplarda; bitkinin bir avuç meyvesinden hazırlanan dekoksiyondan istenildiği kadar içilir. İltihabı söker (Buğralar köyü).

Kalp ve romatizma hastalıklarında; bir demlik soğuk suya bir-iki avuç kadar taze veya gölgede kurutulmuş bitkinin meyvesi, çiçeği veya yaprağı konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 15-20 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle dekoksyonu hazırlanır. Süzülüp

soğutulduktan sonra bu dekoksiyondan sabah-akşam tok karnına birer su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır. Bu uygulama 3 ayı geçmemek kaydıyla iyileşinceye kadar tekrarlanır (Dağkuzören köyü).

Herbaryum no : 2807, 2826

Monograf no: 16

- Latince adı** : *Crataegus orientalis* Pallas ex Bieb. var. *orientalis*
Familyası : Rosaceae
Yerel adı : Alıç
Kullanılan kısmı : Meyve
Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre) : Şeker hastalığında; 5-6 adet taze meyve her akşam tok karnına yenilir (Çukurören köyü).
Herbaryum no : 2830

Monograf no: 17

Latince adı : *Crocus ancyrensis* (Herbert) Maw^e

Familyası : Iridaceae

Yerel adı : Çiğdem

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Karın ağrısında ve idrar söktürücü olarak; bir cezve kaynar suya gölgede kurutulmuş 1-2 tutam çiğdem çiçeği konulup 5 dakika daha kaynatılır. Hazırlanan bu çaydan, her akşam tok karnına bir çay bardağı içilir. Bu uygulama her seferinde taze çay hazırlanıp kullanılarak iyileşinceye kadar tekrarlanır (Gümele köyü).

Herbaryum no : 2892

Monograf no: 18

Latince adı : *Cucurbita maxima* Lam.^k

Familyası : Cucurbitaceae

Yerel adı : Bal kabağı

Kullanılan kısmı : Plasenta (talaş)

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Kabakulak hastalığında; taze bal kabağının talaşı (tohumların bağlı olduğu plasenta) boğaza sarılır ve üzeri bezle kapatılıp bir gece bekletilir. Bu uygulama iyileşene kadar her gece tekrarlanır (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2914

Monograf no: 19

Latince adı : *Cydonia oblonga* Miller^k

Familyası : Rosaceae

Yerel adı : Ayva

Kullanılan kısmı : Yaprak, tohum (çekirdek)

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Emziren annelerin göğüs uçlarındaki yaraların tedavisinde; hafifçe dövülmüş ayva çekirdeklerinin üzerine yarım çay bardağı su konulup bir hafta bekletilir. Süre sonunda jelimsi bir şekil alan sudan iyileşinceye kadar sabah-akşam sürülür (Kuşçular köyü).

Nefes darlığı ve bronşitte; bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş ayva yaprağı, bir demlik

soğuk suya konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 15 dakika daha ısıtmaya devam edilir, süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan 2-3 hafta boyunca, gün içerisinde tok karnına istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü).

Öksürükte; bir tutam sararmış ayva yaprağının tek başına veya birer tutam kekik [*Thymus praecox* Opiz subsp. *skorpilii* (Velen.) Jalas var. *skorpilii*], zeytin yaprağı ve iğde (*Elaeagnus angustifolia* L.) gazeli (yaprak) ile birlikte hazırlanan infüzyonundan istenilen miktarda içilir. Köylülerce fazla kaynatılmaması gerektiği, aksi takdirde içindeki maddelerin bozulduğu ifade edilmiştir (Doğancı köyü). Veya bir demlik soğuk suya bir tutam taze veya gölgede kurutulmuş ayva yaprağı ve bir adet taze elma (*Malus sylvestris* Miller) meyvesinin kabuğu konulur ve ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksiyon hazırlanır. Bu dekoksiyondan ılıkken sabah-akşam tok karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon her uygulama öncesinde ısıtılarak bitene kadar kullanılır. Posasından bir kez daha dekoksiyon hazırlanabilir (Kuşçular köyü).

Herbaryum no : 2799, 2817, 2875

Monograf no: 20

Latince adı : *Elaeagnus angustifolia* L.^k

Familyası : Elaeagnaceae

Yerel adı : İğde

Kullanılan kısmı : Yaprak (gazel)

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Öksürükte; bir tutam iğde gazelinin (yaprak) tek başına veya birer tutam kekik [*Thymus praecox* Opiz subsp. *skorpilii* (Velen.) J alas var. *skorpilii*], zeytin ve sararmış ayva (*Cydonia oblonga* Miller) yaprağı ile birlikte hazırlanan infüzyonundan istenilen miktarda içilir. Köylülerce fazla kaynatılmaması gerektiği, aksi takdirde içindeki maddelerin bozulduğu ifade edilmiştir (Doğancı köyü).

Herbaryum no : 2813

Monograf no: 21

- Latince adı** : *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet var. *torquatum* Cullen ^e
- Familyası** : Papaveraceae
- Yerel adı** : Gelincik
- Kullanılan kısmı** : Çiçek
- Kullanım amacı,**
uygulanışı (yöre) : Boğmacada; bir çaydanlık soğuk suya 1-2 avuç gelincik çiçeği konularak hazırlanan dekoksiyondan içilir (Buğralar köyü).
- Herbaryum no** : 2808

Monograf no: 22

Latince adı : *Helichrysum* sp.

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Mayasıl otu

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Mayasılta, idrar yolu hastalıkları ve böbrek taşında; bir çaydanlık soğuk suya iki avuç mayasıl otu çiçeği konulup kaynatılarak dekoksyonu hazırlanır. Bu dekoksiyondan sabahları aç karnına 1 çay bardağı içilir. İyileşene kadar kullanılır (Avdan köyü).

Herbaryum no : 2872

Monograf no: 23

Latince adı : *Hibiscus esculentus* L. ^k

Familyası : Malvaceae

Yerel adı : Bamyä

Kullanılan kısmı : Tohum (çekirdek)

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Kan şekerini düşürücü; bir cezve soğuk suya kurutulup toz edilmiş bamyä çekirdeğinden (tohum) bir çay kaşığı konulur, su kahverengi renk alana kadar kaynatılır. Hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve baş dönmesi, halsizlik gibi şikayetlerle de kişinin farkına vardığı belirtilen kan şekerinin yüksek seyrettiği durumlarda, bu çaydan sabahları aç veya tok karnına bir kahve fincanı içilir. Kan şekeri seviyesi düşene kadar her gün taze dekoksiyon hazırlanarak bu uygulamaya devam edilir (Muzrupağacın köyü).

Herbaryum no : 2844

Monograf no: 24

Latince adı : *Hyoscyamus niger* L.

Familyası : Solanaceae

Yerel adı : Göz otu

Kullanılan kısmı : Tohum

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Gözdeki ağrı ve kurtçuklarda; bir avuç kadar bitkinin tohumu köze atılır ve baş üzerine bir battaniye örtüldükten sonra gözler yanan tohumlardan çıkan dumana tutulur. Bir süre sonra yüzün altına su dolu bir kap tutulur ve gözde bulunan kurtçuklar düşer. Kurtçuklar düşmeye başladıktan sonra 5-10 dakika daha bu dumana maruz kalınarak bütün kurtçukların gözden uzaklaşması sağlanır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2912

Monograf no: 25

Latince adı : *Inula oculus-christi* L.

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Sarı ot

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Kesiklerde; bitkinin taze yaprakları keşiğin üzerine konulur ve kanama durana kadar bekletilir (Dağkuzören köyü).

Herbaryum no : 2827

Monograf no: 26

- Latince adı** : *Juglans regia* L.^k
- Familyası** : Juglandaceae
- Yerel adı** : Ceviz
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : Şeker hastalığında, yüksek kan şekerinde; bir litre kadar soğuk suya gölgede kurutulmuş birer avuç ceviz yaprağı, beyaz dut (*Morus alba* L.) yaprağı ve ısırganın (*Urtica dioica* L.) toprak üstü kısımları konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksasyon hazırlanır, süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksasyondan her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir. Hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve baş dönmesi, halsizlik gibi şikayetlerle de anlaşıldığı belirtilen kan şekerinin yükseldiği durumlarda birer haftalık kürler halinde bu uygulama tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2908

Monograf no: 27

- Latince adı** : *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*
- Familyası** : Cupressaceae
- Yerel adı** : Ardiç
- Kullanılan kısmı** : Meyve (mini), dal ucu (pürü), katran
- Kullanım amacı,**
- uygulanışı (yöre)** : Egzama ve romatizmada ardiç odunları bir tenekeye konulup toprak içinde açılan bir çukurda yakılır. Odunlar ısındıkça katran akar. Bu katrandan iyileşinceye kadar her sabah tok karnına bir çay kaşığı içilir (Müsellim köyü, *Juniperus oxycedrus* L.).
- Egzama ve sedef hastalığında; ardiç katranı iyileşene kadar her gün bir defa hastalıklı

bölgeye sürölür (Avdan köyü).

Nefes darlığında; bir litre soğuk suya bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş ardıc minisi (meyve) konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksasyon hazırlanır ve daha sonra süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksasyondan her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü). Veya teneke bir kaba ardıcın pürleri (dal ucu), minileri (meyve) ve su konulur. Su, tütün rengini alana kadar (yaklaşık 4-5 saat) kaynatılır ve süzülür. Alınan sulu kısım yarıya ininceye kadar tekrar kaynatılıp yoğunlaştırıldıktan sonra 10-20 gün süresince her sabah ve günde bir çay bardağı olacak şekilde aç karnına içilir (Avdan köyü).

Sarılıkta; teneke bir kaba ardıcın pürleri (dal ucu), minileri (meyve) ve su konulur. Su, tütün rengini alana kadar (yaklaşık 4-5 saat) kaynatılır ve süzülür. Alınan sulu kısım yarıya ininceye kadar tekrar kaynatılıp yoğunlaştırıldıktan sonra 10-20 gün süresince her sabah ve günde bir çay bardağı olacak şekilde sabahları aç karnına içilir (Avdan köyü).

Herbaryum no : 2847, 2862, 2871

Monograf no: 28

Latince adı : *Lycopersicum esculentum* Miller^k

Familyası : Solanaceae

Yerel adı : Domates

Kullanılan kısmı : Meyve

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Çıbanda; bitkinin meyvesi ikiye bölünüp çıbanın üzerine yerleştirilir ve çıbanı patlatana kadar o bölgede bekletilir (Alakoç köyü).

Herbaryum no : 2881

Monograf no: 29

Latince adı : *Malus sylvestris* Miller

Familyası : Rosaceae

Yerel adı : Elma

Kullanılan kısmı : Meyve, meyve kabuğu

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığı ve göğüs ağrısında; bitkinin bir adet taze meyvesinin içi üstten oyulup çıkarılır, bu oyuğun içine misket kadar tereyağı konulup köze atılır. Elma yumuşayıp yağ eriyince közden alınır. Ilıdıktan sonra aç veya tok karnına bu yağ içilir ve elma yenilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar her gün bir kez tekrarlanır (Eldelek köyü).

Öksürükte; bir demlik soğuk suya bir adet taze elma

meyvesinin kabuğu ve bir tutam taze veya gölgede kurutulmuş ayva (*Cydonia oblonga* Miller) yaprağı konulur ve ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksasyon hazırlanır. Bu dekoksasyondan ılıkken sabah-akşam tok karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon her uygulama öncesinde ısıtılarak bitene kadar kullanılır. Posasından bir kez daha dekoksasyon hazırlanabilir (Kuşçular köyü).

Romatizmada; bitkinin meyvesinden hazırlanan bir kaşık elma sirkesi, birer kaşık süzme bal ve su ile karıştırılıp günde bir defa rahatsız bölgeye sürülür, yaklaşık bir saat sonra temizlenir. Bu işlem 1-2 ay boyunca tekrarlanır (Tatlak köyü).

Yanık izlerinin geçirilmesinde; bitkinin taze meyvesi rendelenip iz olan bölgenin üzerine sarılır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2800, 2802, 2877, 2913

Monograf no: 30

Latince adı : *Malva neglecta* Wallr.

Familyası : Malvaceae

Yerel adı : Ebegümeci (Ahatlar, Elören, Muzrupağacin, Osmansin köyleri), ebengümeci (Bardakçılar, Çukurören, Doğancı, Eldelek ve Gümele köyleri), ebemkömeci (Bardakçılar köyü)

Kullanılan kısmı : Tüm bitki, yaprak, kök, toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Astım, bronşit ve nefes darlığında; birer tutam taze veya gölgede kurutulmuş ebegümeci bitkisinin toprak altı ve üstü kısımları, ısırgan (*Urtica dioica* L.) tohumu ve papatya [*Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr) E. Hossain] çiçeği

karışımı bir litre kadar soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle hazırlanan dekoksasyon süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan 11 gün boyunca her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama hastalık geçene kadar 15 günlük aralıklarla tekrarlanır (Ahatlar köyü). Veya taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç ebemgümece, ısırgan (*Urtica dioica* L.), ısıtma otu (*Sinapis arvensis* L.), nane [*Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*], kekik (*Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*) yaprağı ve mayasıl otu [*Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeği, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür. Soğuduktan sonra her gün aç veya tok karnına bir su bardağı kadar içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü).

Soğuk algınlığı ve akciğer kabartılarında (su toplaması); bir demlik soğuk suya bitkinin bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş toprak altı ve üstü kısımları konularak ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtmaya devam edilir, süre sonunda süzülür. Bu dekoksiyondan her kullanımdan önce ısıtılarak

sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa aç karnına bir çay bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır, hazırlanan dekoksion bitene kadar kullanılır (Çukurören köyü).

İshalde; 5-6 su bardağı soğuk suya, bitkinin bir avuç taze yaprağı konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle hazırlanan dekoksion, süzülüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksion bitene kadar kullanılır (Gümele köyü).

Eklem-bacak ağrıları ve romatizmada; bitkinin sadece kökleri veya yaprakları hafifçe dövüldükten sonra 3-4 yemek kaşığı (veya yarım bardak) sütle ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtılarak lapa haline getirilir. Bu lapa ılıkken ağrıyan bölgeye sarılıp bir gece (veya 1 gün) bekletilir. Bu uygulama bir hafta boyunca her gün veya haftada bir kez taze lapa hazırlanarak tekrar edilir (Doğancı ve Bardakçılar köyleri). Veya bitkinin toprak üstü kısımları kaynar sütün içine konulup 1-2 dakika bekletilir ve sıcakken bitki alınıp dizlere yerleştirildikten sonra üzeri bir bezle sarılır. Bir gece boyunca bu şekilde bekletilir. Bu uygulama takip eden 2-3 gece boyunca tekrarlanır (Elören köyü).

Ezilmelerde (  r  klerde); ebeg  mecinin iki avu   taze yaprağı d  v  l  r ve bir su bardağı s  t ile lapa haline gelene kadar (yaklaşık 10 dakika) pişirilir. Hazırlanan lapa ılıkken ezilen b  lgeye sarılıp   zeri bir bezle kapatılır ve bu şekilde 1 gece bekletilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar akşamları ara verilmeden tekrarlanır (Muzrupağacin k  y  ).

Kırık-  kıkta; bitkinin toprak altı ve   st   kısımlarından hazırlanan dekoksiyona s  t ilave edilir. Bu karışım kırık-  kık olan b  lgeye sarılıp bir gece bekletilir (Osmansin k  y  ).

Mayasılta; bitkinin bir tutam taze veya g  lgede kurutulmuş toprak altı ve   st   kısımları 3-4 bardak su ile ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksiyon hazırlanır, ardından s  z  l  p soğumaya bırakılır. Hazırlanan dekoksiyon soğuduktan sonra her akşam yatmadan   nce bir pamuk yardımıyla mayasılı b  lgeye s  r  l  r. Bu uygulama iyileşinceye kadar her akşam tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Bardak  ılar k  y  ).

Herbaryum no : 2791, 2815, 2834, 2843, 2855, 2867, 2890, 2904, 2920

Monograf no: 31

Latince adı : *Malva pusilla* Sm.

Familyası : Malvaceae

Yerel adı : Ebegümece

Kullanılan kısmı : Tüm bitki

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Kan dindirici; 7-8 adet bitkinin toprak altı ve üstü kısımları, bir demlik dolusu kaynar suya konulur ve 5 dakika daha kaynatılır. Daha sonra süzülüp soğumaya bırakılır ve iyileşinceye kadar bu çaydan akşamları tok karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan çay bitene kadar kullanılır (Dağkuzören köyü).

Herbaryum no : 2824

Monograf no: 32

Latince adı : *Matricaria chamomilla* L. var. *recutita* (L.) Grierson

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Papatya

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : İdrar yolu iltihabı ve kadın hastalıklarında; bir demlik soğuk suya gölgede kurutulmuş bir avuç bitkinin çiçeği konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilerek süzülür. Her kullanımdan önce ısıtılarak bu dekoksiyondan sabahları aç karnına bir su bardağı içilir. Uygulama 20 gün süresince tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Muzrupağacın köyü).
Her derde deva; papatya çiçeklerinden hazırlanan infüzyondan içilir (Tatlak köyü).

Herbaryum no : 2801, 2841

Monograf no: 33

- Latince adı** : *Medicago lupulina* L.
- Familyası** : Fabaceae
- Yerel adı** : –
- Kullanılan kısmı** : Toprak üstü
- Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre)** : Yara ve yanıkta; bitkinin toprak üstü kısımları, *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*'un toprak üstü kısımları ile sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzülür. Daha sonra süzülen yağa karaçam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip karıştırılarak merhem haline getirilir (bakınız Resim 6). İyileşene kadar yaralı bölgeye bu merhemden günde 2-3 defa sürülür (Çamlıdere merkez).
- Herbaryum no** : 2898

Monograf no: 34

Latince adı : *Mentha* sp.

Familyası : Lamiaceae

Yerel adı : Nane

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; birer yemek kaşığı taze veya gölgede kurutulmuş nane yaprağı, akbaba otu [*Tripleurospermum callosum* (Boiss.& Heldr.) E. Hossain] çiçeği, kekik [*Thymus longicaulis* C. Presl subsp. *longicaulis* var. *subisophyllus* (Borbás) Jalas] yaprağı ve 5-6 adet dalağanın

(*Urtica dioica* L.) toprak üstü kısımları 1 litre soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü).

Herbaryum no : 2845

Monograf no: 35

- Latince adı** : *Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*
- Familyası** : Lamiaceae
- Yerel adı** : Nane (Eldelek ve Gümele köyleri), yarpuz
(Osmansin köyü)
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre)** : Güneş çarpmasında; bitkinin taze yaprakları ezilip bir bez içerisine yayılarak başa konulur ve 30-60 dakika süresince bekletilir (Osmansin köyü).
Nefes darlığında; taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç nane, ısırgan (*Urtica dioica* L.), ısıtma otu (*Sinapis arvensis* L.), ebemgümece (*Malva*

neglecta Wallr.), kekik (*Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*) yaprağı ve mayasıl otu [*Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeğı, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür. Soğuduktan sonra her gün aç veya tok karnına bir su bardağı kadar içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü).

Yüksek ateşte (bebeklerdeki); gölgede kurutulup toz edilmiş bir tutam nane yaprağı, bir çay kaşığı kına, bir yemek kaşığı süzme bal ve bir adet çiğ tavuk yumurtası ile karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür, 1-2 saat bu şekilde bekletildikten sonra temizlenir. Bir kez yapmak yeterlidir (Gümele köyü).

Herbaryum no : 2796, 2891, 2916

Monograf no: 36

Latince adı : *Morus alba* L.^k

Familyası : Moraceae

Yerel adı : Beyaz dut

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Şeker hastalığında, yüksek kan şekerinde; bir litre kadar soğuk suya gölgede kurutulmuş birer avuç beyaz dut yaprağı, ceviz (*Juglans regia* L.) yaprağı ve ısırganın (*Urtica dioica* L.) toprak üstü kısımları konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksasyon hazırlanır, süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir. Hekim tarafından da tanısı

konulmuş olan ve baş dönmesi, halsizlik gibi şikayetlerle de anlaşıldığı belirtilen kan şekerinin yükseldiği durumlarda birer haftalık kürler halinde bu uygulama tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon bitene kadar kullanılır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2911

Monograf no: 37

Latince adı : *Onopordum turcicum* Danin

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Kalkan

Kullanılan kısmı : Gövde

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Şeker hastalığında; bitkinin kabuğu soyulmuş gövdesinden istenilen miktarda yenilir (Buğralar köyü).

Herbaryum no : 2805

Monograf no: 38

Latince adı : *Papaver dubium* L.

Familyası : Papaveraceae

Yerel adı : Gelincik

Kullanılan kısmı : Toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Ayaktaki mantar, egzama, kaşıntı vb. hastalıklarda; bitkinin taze toprak üstü kısımlarından 7-8 adedi 1-1.5 litre kaynar suya konulur, yakmayacak kadar ılıdıktan sonra ayaklar bu infüzyonun içinde 15-20 dakika kadar bekletilir. Bu sürenin sonunda ayaklar suyla durulanmadan kurulanır. Bir hafta boyunca her akşam taze infüzyon hazırlanarak uygulama tekrarlanır (Yahşihan köyü).

Herbaryum no : 2821

Monograf no: 39

Latince adı : *Phaseolus vulgaris* L.^k

Familyası : Fabaceae

Yerel adı : Kuru fasulye

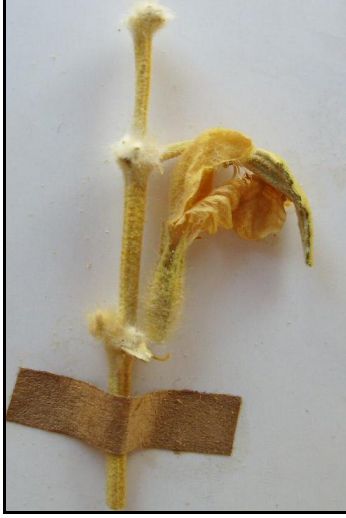
Kullanılan kısmı : Tohum

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Açık yaraların tedavisinde; bitkinin tohumları ezilip toz haline getirildikten sonra kurumuş karaçam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve kuyruk yağıyla dövülüp merhem kıvamına getirilir. Yara iyileşinceye kadar günde bir defa bu merhemden sürülür (Avdan köyü).

Herbaryum no : 2873

Monograf no: 40

Latince adı : *Phlomis armeniaca* Willd.^e

Familyası : Lamiaceae

Yerel adı : –

Kullanılan kısmı : Toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Mide rahatsızlıklarında; bir demlik soğuk suya bir avuç toprak üstü kısımları konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 5-10 dakika daha ısıtmaya devam edilerek hazırlanan dekoksiyondan, iyileşinceye kadar gün içerisinde aç veya tok karnına 1-2 su bardağı içilir. Önceden hazırlanan dekoksiyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Çamlıdere merkez).

Herbaryum no : 2896

Monograf no: 41

- Latince adı** : *Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe
- Familyası** : Pinaceae
- Yerel adı** : Karaçam
- Kullanılan kısmı** : Reçine (çam sakızı), yaprak, olgunlaşmamış kozalak (çam minisi), floem (yalamuk), kök öz suyu
- Kullanım amacı,**
- uygulanışı (yöre)** : Açık yaraların tedavisinde; kurumuş çam sakızı (reçine), toz edilmiş kuru fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) tohumu ve kuyruk yağıyla dövülüp merhem kıvamına getirilir. Yara iyileşinceye kadar günde bir defa bu merhemden sürülür (Avdan köyü).

Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda; nohut

büyükliğünde çam sakızı (reçine), iki çorba kaşığı süt, nohut büyüklüğünde tereyağı, bir çorba kaşığı buğday (*Triticum* sp.) unu, ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası ve bir baş rendelenmiş kuru soğan (*Allium cepa* L.) merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek “hekim hamuru” denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir (Çukurören köyü). Veya çam sakızı (reçinesi) iltihaplı bölgeye sürülüp bir gün boyunca bekletilir, iltihabı çekip temizler (Çamköy, Bardakçılar, Alakoç ve Elmalı köyleri).

Kurt veya köpeğin ısırıldığı hayvanlarda; bitkinin taze yaprakları ezilir ve ısırılan bölgeye sürülüp bir gün bekletilir. Bu uygulama yara iyileşinceye kadar ara verilmeden tekrarlanır (Çukurören köyü). Veya çam yaprakları dövüldükten sonra süt ile kaynatılıp ısırılan bölgeye sürülür ve üzeri bir bez ile sarılır (Doğanlar köyü).

Yara ve yanıkta; *Medicago lupulina* L. ve *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*’un toprak üstü kısımları sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzülür. Daha sonra süzülen yağa çam sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip karıştırılarak merhem haline getirilir. İyileşene

kadar yaralı bölgeye bu merhemden günde 2-3 defa sürölür (Çamlıdere merkez).

Akciğer hastalıkları ve zatürrede; bitkinin gövde kabuğunun soyulmasıyla ortaya çıkan kaygan kısımdan (floem) 15 gün boyunca sabahları aç karnına yarım yemek tabağı yenilir (Bardakçılar köyü).

Bronşitte; bitkinin kazılarak dışarı çıkartılan kökünün ucu kesilir ve buraya bir şişe yerleştirilir. Şişe bu şekilde birkaç gün bekletilir ve kökten akan suyla dolar. Şişede toplanan bu su içilir (Doğanlar köyü).

Bağırsak kanseri ve ağrılarında; bir ay boyunca her akşam tok karnına 10 adet taze çam minisi (olgunlaşmamış kozalak) yenilir veya bu miniler üzerini örtecek kadar suyla ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 15 dakika daha ısıtılıp, süzülür ve soğumaya bırakılır. Bu dekoksiyondan bir ay boyunca her akşam tok karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır. Veya bir çay bardağı soğuk suya gölgede kurutulup toz haline getirilmiş karaçam minisi tozundan bir çay kaşığı konulup tamamı içilir. Her akşam tok karnına içilmek üzere bir ay boyunca bu uygulama tekrar edilir (Çukurören köyü).

Şeker hastalığında; bir litre kadar suya 5-6 adet yeşil çam kozalağı konulup su kırmızı renk alana kadar kaynatılır ve daha sonra süzülüp posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan

sabah-akşam aç karnına birer çay bardağı içilir. Ölçümü yapılan ve hekim tarafından da tanısı konulmuş olan kan şekeri seviyesi yükseldikçe, iki haftalık kürler şeklinde bu uygulama tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Elmalı köyü).

Şeker hastalığı, yüksek kolesterol ve yüksek tansiyonda; yeşilken toplanan taze am kozalaklardan dekoksiyon hazırlanır ve 1-2 ay boyunca sık sık içilir (Doğancı köyü).

Herbaryum no : 2819, 2831, 2852, 2861, 2869, 2874, 2878, 2899, 2900

Monograf no: 42

- Latince adı** : *Pinus sylvestris* L.
Familyası : Pinaceae
Yerel adı : Sarıçam
Kullanılan kısmı : Reçine (çam sakızı)
Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre) : Mide ağrısında; çam sakızı (reçine) balla karıştırılır ve bu karışımdan her gün 2–3 kaşık yenilir (Osmansin köyü).
Herbaryum no : 2915

Monograf no: 43

- Latince adı** : *Plantago major* L. subsp. *intermedia* (Gilib.) Lange
- Familyası** : Plantaginaceae
- Yerel adı** : Siyil otu/siğil otu
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı,**
uygulanışı (yöre) : Kesik ve iltihaplı yaralarda; bitkinin taze yaprakları kesik veya yaranın üzerine konulup üzeri bir bez ile sarılır ve bir gece bekletilir. İyileşene kadar her gün bu uygulama tekrarlanır (Yahşıhan köyü).
- Herbaryum no** : 2822

Monograf no: 44

Latince adı : *Plantago major* L. subsp. *major*

Familyası : Plantaginaceae

Yerel adı : Siyil otu/siğil otu

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Yara veya İltihaplarda; taze bitkinin yaprakları iltihaplı bölgeye sarılır ve tüm iltihap boşalana kadar o bölgede bekletilir. O bölgeyi deşerek iltihabı akıtır (Bardakçılar ve Osmansin köyleri).

Yaralarda; taze bitkinin yaprakları yaralı bölgenin üzerine sarılıp 1-2 saat bekletilir (Gümele köyü).

Mayasıl ve içteki yaralarda; taze bitkinin yaprakları çiğ olarak yenilir veya dekoksiyonundan

istenildiği kadar içilir. Bu uygulamalardan tercih edilenine iyileşinceye kadar devam edilir (Gümele köyü).

Romatizmada; taze bitkinin yaprakları rahatsız bölgeye sarılır, üzeri bir bezle kapatıldıktan sonra bir saat bekletilir, o bölgeyi deşerek iltihabı akıtır (Ahatlar köyü).

Herbaryum no : 2856, 2868, 2893, 2919

Monograf no: 45

- Latince adı** : *Portulaca oleracea* L. subsp. *oleracea* ^k
- Familyası** : Portulacaceae
- Yerel adı** : Temiz otu
- Kullanılan kısmı** : Toprak üstü
- Kullanım amacı,**
uygulanışı (yöre) : Şeker hastalığında; mümkün olduğunca uzun süre, bitkinin taze toprak üstü kısımlarından hazırlanan salata veya yemekten yenilir (Elören köyü).
- Herbaryum no** : 2905

Monograf no: 46

- Latince adı** : *Prunus spinosa* L. subsp. *dasyphylla* (Schur) Domin
Familyası : Rosaceae
Yerel adı : Acı erik
Kullanılan kısmı : Meyve
Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre) : Şeker hastalığında, kan şekerini düşürücü; hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve baş dönmesi, halsizlik gibi şikayetlerle de kişinin farkına vardığı belirtilen kan şekerinin yüksek seyrettiği durumlarda, bitkinin taze meyvelerinden günlük 2-3 adet yenilir. Veya meyvelerinden hazırlanan pestilden (meyveler üzerini örtecek kadar suyla, kabuk ve çekirdeği kolayca ayrılacak kıvama gelene kadar

kaynatılır, ezilerek elekten geçirilir, elde edilen sulu karışım zeytinyağı sürülmüş naylonlara serilerek güneşte kurutulur) avuç içi kadar bir parça alınır ve bir su bardağı dolusu kaynar suda eritilip içilir. Uygulamaya kan şekerinin yüksek seyrettiği durumlarda, gün içerisinde bir kez olacak şekilde tercihen tok karnına, 5-6 gün boyunca veya kişi kendini iyi hissedene kadar her gün devam edilir (Buğrular ve Çukurören köyleri).

Soğuk algınlığı ve öksürükte; bitkinin meyveleriyle yukarıda anlatıldığı gibi hazırlanan pestilden bir elin dörtte biri kadar alınır, bir su bardağı kaynar suda eritilir ve istenildiği kadar gün içerisinde tok karnına içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar her gün tekrarlanır (Çukurören köyü).

Herbaryum no : 2810, 2836

Monograf no: 47

Latince adı : *Quercus pubescens* Willd.

Familyası : Fagaceae

Yerel adı : Meşe

Kullanılan kısmı : Dal kabuğu

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Romatizmada; bir demlik soğuk suya bitkinin gölgede kurutulup küçük parçalara bölünmüş ince dalların kabuğundan bir avuç konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtmaya devam edilerek dekoksion hazırlanır. Ilıdıktan sonra bu dekoksiyondan sabah-akşam aç veya tok karnına birer su bardağı içilir. Bu uygulama her gün taze dekoksion hazırlanarak bir ay boyunca tekrarlanır (Muzrupağacın köyü).

Herbaryum no : 2840

Monograf no: 48

Latince adı : *Raphanus sativus* L.^k

Familyası : Brassicaceae

Yerel adı : Karaturp

Kullanılan kısmı : Yumru

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Bronşitte; karaturp yumrusunun içi oyulur ve bu oyuğun içine bal konulup köze sürülür. Bal eriyince içilir. Bu uygulama 1-2 defa tekrarlanır (Doğanlar köyü).

Nefes darlığında; bir adet bitkinin yumrusu rendelenip sıkılır, çıkan su günde bir defa herhangi bir saatte aç veya tok karnına içilir. Bu uygulamaya iyileşinceye kadar devam edilir (Eldelek köyü).

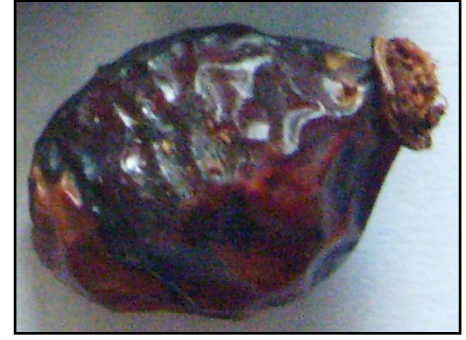
Soğuk algınlığında; bitkinin yumrusunun içi ceviz

büyükölüğünde oyulur, bu oyuk süzme balla doldurulup bir tabağa konularak bir gece bekletilir. Bu esnada yumrunun suyu, bal ile karışarak oyuktan taşar. Ertesi sabah taşan bu su tok karnına içilir. Bu uygulama her gece yenisi hazırlanarak 3-4 defa tekrarlanır (Elören köyü).

Diz ağrılarında; bir adet bitkinin yumrusu rendelenir, dize sarılır ve üzeri bir bezle kapatılır. Bir gece boyunca bekletilir. Ödemli bölgeyi delip ödemi boşaltır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2907

Monograf no: 49

Latince adı : *Rosa canina* L.

Familyası : Rosaceae

Yerel adı : Kuşburnu

Kullanılan kısmı : Meyve

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Bağırsak ve böbrekleri çalıştırmak için; bir demlik soğuk suya 1-2 avuç dolusu taze veya gölgede kurutulmuş kuşburnu meyvesi konulur ve ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtılarak hazırlanan dekoksiyondan sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde 3 defa, tok karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Bardakçılar

köyü).

Her derde deva; bir demlik dolusu soğuk suya bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş kuşburnu meyvesi konulup su kırmızı renk alana kadar kaynatılır. Sıcakken bu dekoksilyondan istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksilyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır. Bu uygulama fırsat buldukça gün içerisinde aç veya tok karnına tekrarlanır. Posasından 2-3 sefer daha dekoksilyon hazırlanabilir (Buğralar köyü).

Soğuk algınlığı, grip ve öksürükte; bir demliğin yarısı kadar taze veya gölgede kurutulmuş kuşburnu meyvesi, üzerini 2-3 parmak geçecek kadar soğuk suyla ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam ederek dekoksilyon hazırlanır. Dekoksilyondan iyileşinceye kadar gün içerisinde aç veya tok karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksilyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır, posasından bir kez daha dekoksilyon hazırlanabilir (Çukurören köyü).

Herbaryum no : 2811, 2829, 2864

Monograf no: 50

Latince adı : *Rumex crispus* L.

Familyası : Polygonaceae

Yerel adı : Mancar (Eldelek köyü), pancar (Dağkuzören köyü)

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Dudaklardaki yara ve çatlaklarda; sık sık pancar yapraklarından dolma yapılarak veya haşlanarak yoğurtla yenilir (Dağkuzören köyü).

Gıda; bitkinin yapraklarından yemek yapılır (Dağkuzören ve Eldelek köyleri).

Herbaryum no : 2793, 2823

Monograf no: 51

Latince adı : *Salix* sp.

Familyası : Salicaceae

Yerel adı : Söğüt

Kullanılan kısmı : Kök kabuğu, kabuk

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Baş ağrısı ve sinüzitte; tavuk yumurtası ile yapılan uygulama 1 ve 2 (bakınız Tablo 5) işe yaramamışsa (başta sulu yaralar oluşmamışsa), söğüt kökü kabuğu yakılarak kül edilir. Bu külden bir avuç alınıp macun kıvamına gelene kadar soğuk suyla karıştırılır. Kişinin başının üst kısmı jilette kazınarak kanatılır ve hazırlanan karışım bu bölgeye sarılır. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle sarılır. Bu şekilde 15-30 dakika arasında bekletilir. Deriyi delip iltihabı dışarı akıtır. Bu uygulama yılda bir

kez tekrarlanır (Eldelek köyü).

Romatizmada; bir çaydanlık soğuk suya 3-4 tatlı kaşığı toz edilmiş söğüt kabuğundan katılıp kaynatılarak hazırlanan dekoksiyondan 3 hafta boyunca her gün 2-3 çay bardağı içilir (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2797, 2922

Monograf no: 52

Latince adı : *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp.
germanicopolitana ^e

Familyası : Lamiaceae

Yerel adı : Kuzugöbeği, adaçayı

Kullanılan kısmı : Toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Soğuk algınlığında; bir demlik dolusu kaynar suya bitkinin gölgede kurutulmuş 5-6 dal toprak üstü kısımları konulup 10 dakika daha kaynatılır. İyileşene kadar bu çaydan sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, aç veya tok karnına, bir su bardağı içilir. Hazırlanan çay her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır, posasından 2-3 sefer daha çay hazırlanabilir (Çukurören köyü).

Çay; yukarıda anlatıldığı şekilde hazırlanarak siyah çay (*Thea sinensis* L.) yerine içilir (Çukurören köyü).

Herbaryum no : 2835

Monograf no: 53

Latince adı : *Sinapis arvensis* L.

Familyası : Brassicaceae

Yerel adı : Isıtma otu

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç ısıtma otu, ısırgan (*Urtica dioica* L.), ebengümeçi (*Malva neglecta* Wallr.), nane [*Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*], kekik (*Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*) yaprağı ve mayasıl otu [*Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeği, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür. Soğuduktan sonra

her g n aç veya tok karnına bir su bardağı kadar
içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır.
Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır
(Eldelek köy ).

Herbaryum no : 2794

Monograf no: 54

Latince adı : *Solanum tuberosum* L.^k

Familyası : Solanaceae

Yerel adı : Patates

Kullanılan kısmı : Yumru

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Baş ağrısında; bitkinin yumrusu ince ince dilimlenir, üzerine tuz dökülüp akşam başa sarılır, sabaha kadar bu şekilde bekletilir (Bayındır köyü).

Yanık izinin geçirilmesinde; bitkinin yumrusu rendelenip yanan bölgenin üzerine sarılır (Elören köyü).

Herbaryum no : 2889, 2910

Monograf no: 55

Latince adı : *Tanacetum parthenium* (L.) Schultz Bip.

Familyası : Asteraceae

Yerel adı : Papapya

Kullanılan kısmı : Çiçek

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Öksürük ve boğaz ağrısında; bir demlik soğuk suya gölgede kurutulmuş 1-2 avuç dolusu papapya çiçeği konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 5-10 dakika daha ısıtılarak hazırlanan dekoksilyondan, iyileşinceye kadar gün içerisinde aç veya tok karnına istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksilyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Bardakçılar köyü).

Herbaryum no : 2865

Monograf no: 56

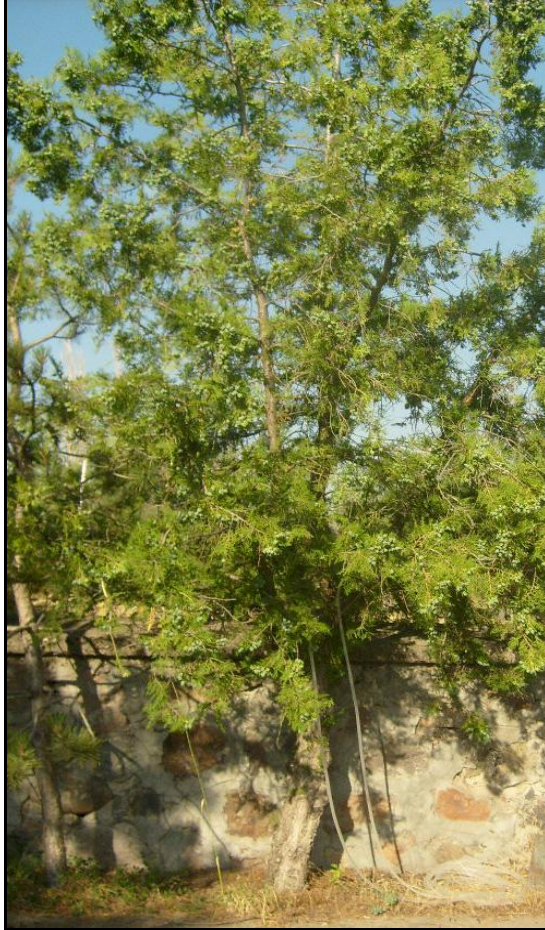
- Latince adı** : *Teucrium polium* L.
- Familyası** : Lamiaceae
- Yerel adı** : Masur otu (Buğralar köyü), mayasıl otu (Ahatlar ve Doğancı köyleri)
- Kullanılan kısmı** : Toprak üstü
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : Hemoroitte (mayasıl); bir demlik soğuk suya masur otunun 1–2 avuç dolusu toprak üstü kısımlarından konulup kaynatılmak suretiyle hazırlanan dekoksilyondan her sabah aç karnına bir bardak içilir. Uygulama 1-2 hafta boyunca tekrarlanır (Buğralar köyü). Veya mayasıl otunun kurutulmuş ve kabaca toz edilmiş toprak üstü kısımlarından iki kaşık alınır, bir kaşık üzüm

(*Vitis vinifera* L.) meyvesi ile ezilir. Bu karışımdan aç karnına 2 kaşık yenilir (Doğancı köyü). Veya mayasıl otunun gölgede kurutulup ufalanmış bir yemek kaşığı toprak üstü kısımları bir demlik kaynar suya konulup 5-10 dakika daha kaynatılır. Bu çaydan iyileşinceye kadar her sabah tok karnına bir çay bardağı içilir. Posasından 2-3 kez daha çay hazırlanabilir (Ahatlar köyü).

Şeker hastalığında (hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve terleme, halsizlik gibi şikâyetlerle kişinin de farkına vardığı kan şekerinin yükseldiği durumlarda); mayasıl otunun gölgede kurutulup ufalanmış bir yemek kaşığı toprak üstü kısımları bir demlik kaynar suya konulup 5-10 dakika daha kaynatılır. Kan şekerinin yüksek seyrettiği zamanlarda, bu bitki çayından sabahları tok karnına bir çay bardağı içilir. Posasından 2-3 kez daha çay hazırlanabilir (Ahatlar köyü).

Herbaryum no : 2809, 2812, 2857

Monograf no: 57

Latince adı : *Thuja orientalis* L.

Familyası : Cupressaceae

Yerel adı : Servi

Kullanılan kısmı : Tohum

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Mide rahatsızlıklarında; taze servi tohumlarından 2-3 gün boyunca, gün içerisinde aç veya tok karnına 3-4 adet yenilir (Avdan köyü).

Herbaryum no : 2870

Monograf no: 58

Latince adı : *Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*

Familyası : Lamiaceae

Yerel adı : Kekik

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç kekik, ısırgan (*Urtica dioica* L.), ısıtma otu (*Sinapis arvensis* L.), ebemgümeci (*Malva neglecta* Wallr.), nane [*Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*] yaprağı ve mayasıl otu [*Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeği, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika daha

ısıtmaya devam edilir, sonra süzölür. Soğuduktan sonra her gün aç veya tok karnına bir su bardağı kadar içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü).

Herbaryum no : 2795

Monograf no: 59

- Latince adı** : *Thymus longicaulis* C. Presl subsp. *longicaulis* var. *longicaulis*
- Familyası** : Lamiaceae
- Yerel adı** : Kekik
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı,**
uygulanışı (yöre) : Her derde deva olarak; yarım demlik dolusu taze veya gölgede kurutulmuş kekik yaprağı, üzerini örtecek kadar su ile ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika kadar daha ısıtmaya devam edilir. Bu dekoksiyondan sık sık tok karnına içilir. Hazırlanan dekoksiyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar

kullanılır, posasından bir kez daha dekoksiyon hazırlanabilir (Çukurören köyü).

Soğuk algınlığında; yukarıdaki gibi hazırlanan dekoksiyondan iyileşinceye kadar her akşam tok karnına bir çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır, posasından bir kez daha dekoksiyon hazırlanabilir (Çukurören köyü).

Şeker hastalığı, mide ve karın ağrısında; kekik yapraklardan hazırlanan infüzyondan her gün 3-4 çay bardağı içilir. Bu uygulama 1-2 ay süresince tekrarlanır (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2832, 2921

Monograf no: 60

Latince adı : *Thymus longicaulis* C. Presl subsp. *longicaulis* var. *subisophyllus* (Borbás) Jalas

Familyası : Lamiaceae

Yerel adı : Kekik

Kullanılan kısmı : Yaprak

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Nefes darlığında; birer yemek kaşığı taze veya gölgede kurutulmuş kekik yaprağı, nane (*Mentha* sp.) yaprağı, akbaba otu [*Tripleurospermum callosum* (Boiss.& Heldr.) E. Hossain] çiçeği ve 5-6 adet dalağanın (*Urtica dioica* L.) toprak üstü kısımları 1 litre soğuk suya

konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü).

Herbaryum no : 2851

Monograf no: 61

- Latince adı** : *Thymus praecox* Opiz subsp. *skorpilii* (Velen.) J alas
var. *skorpilii*
- Familyası** : Lamiaceae
- Yerel adı** : Kekik
- Kullanılan kısmı** : Yaprak
- Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre)** : Öksürükte; bir tutam kekik yaprağının tek başına
veya birer tutam zeytin, sararmış ayva (*Cydonia
oblonga* Miller) yaprağı ve iğde (*Elaeagnus
angustifolia* L.) gazeli (yaprak) ile birlikte
hazırlanan infüzyonundan istenilen miktarda
içilir. Köylülerce fazla kaynatılmaması gerektiği,
aksi takdirde içindeki maddelerin bozulduğu
ifade edilmiştir (Doğancı köyü).
- Şeker hastalığında; bir tutam kekik yaprağından
hazırlanan infüzyondan istenilen miktarda içilir
(Doğancı köyü).
- Herbaryum no** : 2816

Monograf no: 62

Latince adı : *Tilia* sp.^k

Familyası : Tiliaceae

Yerel adı : İhlamur

Kullanılan kısmı : Brakteli çiçek durumu

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Karın ağrısı, grip ve soğuk algınlığında; bir demlik soğuk suya gölgede kurutulmuş bir avuç ihlamurun brakteli çiçek durumları konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle bir dekoksasyon hazırlanır. Bu dekoksasyondan iyileşinceye kadar sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, aç veya tok karına bir su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksasyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar içilir, posasıyla 2-3 kez daha dekoksasyon hazırlanabilir (Bayındır köyü).

Herbaryum no : 2884

Monograf no: 63

Latince adı : *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*

Familyası : Fabaceae

Yerel adı : –

Kullanılan kısmı : Toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Yara ve yanıkta; toprak üstü kısımları, *Medicago lupulina* L. bitkisinin toprak üstü kısımları ile sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzülür. Daha sonra süzülen yağa karaçam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip karıştırılarak merhem haline getirilir (bakınız Resim 6). İyileşene kadar yaralı bölgeye bu merhemden günde 2-3 defa sürülür (Çamlıdere merkez).

Herbaryum no : 2897

Monograf no: 64

- Latince adı** : *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain^e
- Familyası** : Asteraceae
- Yerel adı** : Papatya (Ahatlar ve Çukurören köyleri), göde (Ahatlar köyü), akbaba otu (Çamköy köyü)
- Kullanılan kısmı** : Çiçek
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : Astım, bronşit ve nefes darlığında; birer tutam taze veya gölgede kurutulmuş papatya çiçeği, ebegümeci (*Malva neglecta* Wallr.) bitkisinin toprak altı ve üstü kısımları, ısırgan (*Urtica dioica* L.) tohumu karışımı bir litre kadar soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek

suretiyle hazırlanan dekoksion, süzölüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiondan 11 gün boyunca her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama hastalık geçene kadar 15 günlük aralıklarla tekrarlanır (Ahatlar köyü).

Nefes darlığında; birer yemek kaşığı taze veya gölgede kurutulmuş akbaba otu çiçeği, kekik [*Thymus longicaulis* C. Presl subsp. *longicaulis* var. *subisophyllus* (Borbás) Jalas] yaprağı, nane (*Mentha* sp.) yaprağı ve 5-6 adet dalağanın (*Urtica dioica* L.) toprak üstü kısımları 1 litre soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzölür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksion bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü).

Soğuk algınlığında ve her derde deva olarak; bir demlik soğuk suya bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş göde çiçeği konulup 5-10 dakika kaynatılarak dekoksion hazırlanır. Bu dekoksiondan iyileşinceye kadar sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, aç veya tok karnına birer çay bardağı içilir. Hazırlanan dekoksion her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Ahatlar köyü).

İdrar yolu hastalıkları ve böbrek taşında; bir avuç taze veya gölgede kurutulmuş papatya çiçeği,

bir demlik kaynar suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 5 dakika daha ısıtılarak hazırlanan çaydan, ılıdıktan sonra gün içerisinde, aç veya tok karnına istenilen miktarda içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan çay her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Çukurören köyü).

Herbaryum no : 2833, 2848, 2854

Monograf no: 65

Latince adı : *Triticum* sp.^k

Familyası : Poaceae

Yerel adı : Buğday

Kullanılan kısmı : Tohum, meyve kabuğu (un kepeği)

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Bacak ağrılarında; buğdaydan elde edilen un kepeği (meyve kabuğu), biber (*Capsicum annuum* L.) meyvelerinden hazırlanan dekoksionun üzerine ilave edilip macun kıvamına getirilir, bacağa sürülüp bir gece beklenir. Uygulama 1-2 kez tekrarlanır (Osmansin köyü).

Bademcik iltihabında; bitkinin tohumundan elde edilen un, yoğurt ile karıştırılarak iyice yoğrulur ve kurutulur. Bu şekilde hazırlanan tarhana

hamurunun üzerine soğuk su konulup ocakta ısıtılarak kaynatılır. Tekrar hamur kıvamına gelene kadar kaynatmaya devam edilir. Hazırlanan bu hamur ılıdıktan sonra boyuna sarılıp üzeri bir bez ile kapatılır. Bu şekilde 2-3 saat bekletilir (Gümele köyü).

Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda; bir çorba kaşığı buğday unu, nohut büyüklüğünde karaçam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb) Holmboe] sakızı (reçine), iki çorba kaşığı süt, nohut büyüklüğünde tereyağı, bir baş rendelenmiş kuru soğan (*Allium cepa* L.) ve ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek “hekim hamuru” denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılarak bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir (Çukurören köyü).

İshalde; bitkinin tohumlarından elde edilen bir çay bardağı un, bir çay kaşığı tereyağı ile kahverengi renk alana kadar kavrulur. Bu karışımdan ishalin şiddetine göre uygun miktarda aç karnına yenilir. Bu uygulama ishal geçene kadar sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa tekrarlanır (Bayındır köyü).

Karın şişliğinde (çocuklardaki); buğday tohumlarından elde edilen bir çay bardağı un ve bir yemek

kaşığı eritilmiş inek yağı yoğrulup "yağlı hamur" denilen karışım elde edilir. Bu karışımdan çocuğun karnına sarılıp, 2-3 saat bekletilir (Bayındır köyü).

Herbaryum no : 2838, 2887, 2894

Monograf no: 66

Latince adı : *Ulmus minor* Miller subsp. *minor*

Familyası : Ulmaceae

Yerel adı : Karaağaç

Kullanılan kısmı : Kök, kök kabuğu

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Yanlış kaynayan kırıklarda; 1 kg kadar taze karaağaç kök kabuğu dövülür, üzerine 1 kg kadar süt ilave edilerek lapa haline gelene kadar kaynatılır. Hazırlanan lapa ılıdıktan sonra yanlış kaynayan bölgeye sarılıp, üzeri bir bezle kapatılarak 12 saat bekletilir. Uygulama her seferinde taze lapa hazırlanarak birer gün

aralıklarla 1-2 defa tekrarlanır. Yanlış kaynayan kemiği yumuşatır. Yumuşamış olan kemik tekrar kırılır, doğru bir şekilde yerine oturtulur ve yeniden sarılır (Sarıkavak köyü).

Prostat rahatsızlıklarında ve idrar söktürücü olarak; karaağaç köklerinden hazırlanan dekoksiyondan istenildiği kadar içilir (Doğanlar köyü).

Herbaryum no : 2820, 2859

Monograf no: 67

Latince adı : *Urtica dioica* L.

Familyası : Urticaceae

Yerel adı : Isırgan (Ahatlar, Çukurören, Eldelek ve Elören köyleri), dalağan (Çamköy ve Buğralar köyleri), dalaz (Kuşçular köyü)

Kullanılan kısmı : Yaprak, toprak üstü, tohum

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Astım, bronşit ve nefes darlığında; birer tutam taze veya gölgede kurutulmuş ısırgan tohumu, papatya [*Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr) E. Hossain] çiçeği ve ebegümeci (*Malva neglecta* Wallr.) bitkisinin toprak altı ve üstü kısımları karışımı bir litre kadar soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra

10 dakika daha ısıtmaya devam edilmek suretiyle hazırlanan dekoksion süzölüp soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan 11 gün boyunca her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama hastalık geçene kadar 15 günlük aralıklarla tekrarlanır (Ahatlar köyü).

Nefes darlığında; taze veya gölgede kurutulmuş birer avuç ısırgan, ısıtma otu (*Sinapis arvensis* L.), ebemgümeci (*Malva neglecta* Wallr.), nane [*Mentha longifolia* (L.) Hudson subsp. *longifolia*], kekik (*Thymus leucotrichus* Hal. var. *leucotrichus*) yaprağı ve mayasıl otu [*Cirsium arvense* (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeği, 7-8 su bardağı soğuk su içerisine konularak ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 20 dakika kadar daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür. Soğuduktan sonra her gün aç veya tok karnına bir su bardağı kadar içilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Hazırlanan dekoksion bitene kadar kullanılır (Eldelek köyü). Veya 5-6 adet taze veya gölgede kurutulmuş dalağanın toprak üstü kısımları, birer yemek kaşığı nane (*Mentha* sp.) yaprağı, akbaba otu [*Tripleurospermum callosum* (Boiss.& Heldr.) E. Hossain] çiçeği ve kekik [*Thymus longicaulis* C. Presl subsp. *longicaulis* var. *subisophyllus* (Borbás) Jalas] yaprağı bir litre soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya

başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtmaya devam edilir, sonra süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına bir su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Çamköy köyü).

Şeker hastalığında, yüksek kan şekerinde; 1 litre kaynar suya 5-6 dal taze veya gölgede kurutulmuş dalağanın toprak üstü kısımlarından konulup 10 dakika daha kaynatılır, süzülür ve soğumaya bırakılır. Her sabah bu çaydan aç karnına bir su bardağı içilir. Bu uygulama ölçümü yapılan ve hekim tarafından da tanısı konulmuş olan kan şekeri seviyesi yükseldikçe, 3-4 günlük kürler halinde tekrar edilir (Çamköy köyü). Veya bir litre kadar soğuk suya gölgede kurutulmuş birer avuç ısırganın toprak üstü kısımları, ceviz (*Juglans regia* L.) yaprağı ve beyaz dut (*Morus alba* L.) yaprağı konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtılmak suretiyle bir dekoksiyon hazırlanır, süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra bu dekoksiyondan her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir. Hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve baş dönmesi, halsizlik gibi şikâyetlerle de anlaşıldığı belirtilen kan şekerinin yükseldiği durumlarda birer haftalık kürler halinde bu uygulama tekrarlanır. Hazırlanan dekoksiyon bitene kadar kullanılır (Elören köyü).

İltihap söktürücü; dalazın toprak üstü kısımlarından

hazırlanan dekoksiyondan iyileşinceye kadar her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir (Kuşçular köyü).

Romatizma ve eklem ağrılarında; ısırganın taze toprak üstü kısımları ağrıyan bölgeye sürülür. Bu uygulama her yıl 2-3 kez tekrarlanır (Ahatlar köyü). Veya ağrıyan bölgeye, üzerini kaplayacak kadar dalağanın taze toprak üstü kısımları sarılıp, üzeri bir plastik torba parçası veya bezle kapatılır. Kişi dayanabilindiği kadar uzun süre bekletilir. Bu uygulama fırsat buldukça tekrarlanır (Buğrular köyü). Veya ısırganın gölgede kurutulmuş toprak üstü kısımları kaynar suya konulup, 5-10 dakika daha kaynatmaya devam edilir. Ardından küçük parçalar halinde doğranılıp bir beze yayıldıktan sonra bacağa sarılır ve bir gece bekletilir. Bu işleme, her seferinde taze hazırlamak suretiyle ikişer gün aralıklarla 1-2 hafta boyunca devam edilir (Çukurören köyü). Veya ısırganın gölgede kurutulmuş yarım demlik dolusu toprak üstü kısmına, üzerini 1-2 parmak geçecek kadar su konulup ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtılmak suretiyle bir dekoksion hazırlanır. Bu dekoksiyondan iyileşinceye kadar, gün içerisinde tok karnına ve istenilen miktarda içilir. Hazırlanan dekoksion her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Çukurören köyü).

Herbaryum no : 2792, 2806, 2828, 2846, 2853, 2876, 2909

Monograf no: 68

Latince adı : *Urtica urens* L.

Familyası : Urticaceae

Yerel adı : Isırgan

Kullanılan kısmı : Toprak üstü

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Eklem ağrılarında; ısırganın toprak üstü kısımları sütle kaynatılır, ılıkken eklemlere sarılarak bir gün boyunca bekletilir. Bu uygulama 7–8 kere tekrarlanır (Doğancı köyü).

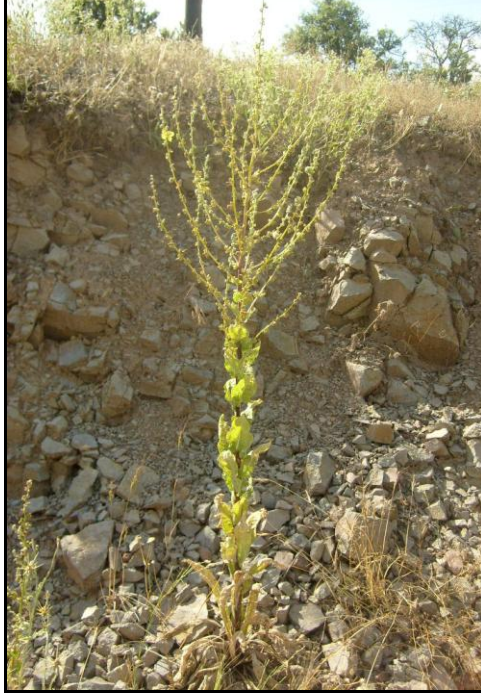
Nefes darlığında; ısırganın toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyondan sabah akşam 1 çay bardağı içilir (Doğancı köyü).

Şeker hastalığında, yüksek kan şekerinde; bir cezve kaynar suya ısırganın gölgede kurutulup ufalanmış bir tutam toprak üstü kısımları konulur

ve 5 dakika daha kaynatılır. Hekim tarafından da tanısı konulmuş olan ve kişinin kendini kötü hissetmesi neticesi farkına vardığı belirtilen kan şekerinin yüksek seyrettiği zamanlarda, 8-10 gün boyunca her sabah, aç veya tok karnına taze hazırlanmış infüzyonun tamamı içilir (Muzrupağacın köyü). Veya yine hekim tarafından tanısı konulmuş olan ve kişinin kendini kötü hissetmesi neticesi farkına vardığı belirtilen kan şekerinin yüksek seyrettiği zamanlarda, ısırganın 5-10 dal taze veya gölgede kurutulmuş toprak üstü kısımları, 1-1.5 L kadar su içine konulur ve ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 15 dakika daha ısıtılarak bir dekoksasyon hazırlanır. Ilıdıktan sonra bu dekoksasyondan sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde 3 defa aç karnına içilir. Bu uygulama 15-20 gün boyunca tekrarlanır. Hazırlanan dekoksasyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Peliçik köyü). Veya ısırganın kuru ya da taze toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksasyondan sık sık içilir. Veya toprak üstü kısımları ekmeğin arasına konulup yenilir. Bu uygulamaya 1-2 ay süresince devam edilir (Doğancı köyü).

Herbaryum no : 2803, 2814, 2842

Monograf no: 69

Latince adı : *Verbascum cheiranthifolium* Boiss. var.
cheiranthifolium

Familyası : Scrophulariaceae

Yerel adı : Sığır kuyruğu

Kullanılan kısmı : Kök ve taban yapraklar

Kullanım amacı,

uygulanışı (yöre) : Hemoroit tedavisinde; sığır kuyruğunun kök ve taban yaprakları kurutulur, ufalanır ve 1-2 tutam alınıp bir cezve soğuk suya konulup ısıtılır, kaynamaya başladıktan sonra 5 dakika daha ısıtılır. Ardından süzülür ve posası atılır. Soğuduktan sonra iyileşinceye kadar her gün, 3-4 kez sürülür. Hazırlanan dekoksion 3-4 gün boyunca kullanılabilir (Bardakçılar köyü).

Herbaryum no : 2863

Monograf no: 70

- Latince adı** : *Veronica anagallis-aquatica* L.
Familyası : Scrophulariaceae
Yerel adı : Yarpuz
Kullanılan kısmı : Yaprak
Kullanım amacı,
uygulanışı (yöre) : Güneş çarpmasında; taze yarpuz yaprakları ezilip bir bez içerisine yayılarak başa konulur, 30-60 dakika süresince bu şekilde bekletilir (Osmansin köyü).
Herbaryum no : 2918

Monograf no: 71

- Latince adı** : *Vitis vinifera* L. ^k
- Familyası** : Vitaceae
- Yerel adı** : Kara üzüm (Elmalı köyü), üzüm (Bayındır, Doğancı, Gümele ve Osmansin köyleri)
- Kullanılan kısmı** : Meyve, kesik daldan akan özsuğu
- Kullanım amacı, uygulaması (yöre)** : Kırık-çıkıkta; bir avuç kuru kara üzüm meyvesi pestil haline gelene kadar ezilip kırık-çıkık olan bölgeye sarılır ve bir gece bekletilir (Elmalı köyü) veya meyvesi salamura edilmiş zeytin meyveleri ile birlikte ezilip kırık-çıkık olan bölgeye sarılır (Osmansin köyü).
- Mayasılđa; bir kaşığ üzüm meyvesi, iki kaşığ kurutulmuş ve kabaca toz edilmiş mayasıl otunun

(*Teucrium polium* L.) toprak üstü kısımları ile ezilir. Bu karışımdan aç karnına 2 kaşık yenilir (Doğancı köyü).

Saçları gürleştirmek için; budandıktan sonra bitkinin dallarından akan su ile saçlar yıkanır (Gümele köyü).

Yüksek ateşte; üzüm sirkesi, bir bez yardımıyla tüm vücuda sürülür. Bu uygulama ateş düşene kadar 1-2 saatte bir tekrarlanır (Bayındır köyü).

Herbaryum no : 2818, 2886, 2895, 2901, 2923

Monograf no: 72

- Latince adı** : *Zea mays* L. ^k
- Familyası** : Poaceae
- Yerel adı** : Mısır
- Kullanılan kısmı** : Stilus (mısır püskülü)
- Kullanım amacı,**
- uygulanışı (yöre)** : İdrar söktürücü; gölgede kurutulmuş bir avuç mısır püskülü (stilus), bir demlik soğuk suya konulup ısıtılır. Kaynamaya başladıktan sonra 10 dakika daha ısıtılarak bir dekoksiyon hazırlanır. Bu

dekoksiyondan iyileşinceye kadar sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, aç veya tok karnına birer su bardağı içilir. Hazırlanan dekoksiyon her kullanımdan önce ısıtılarak bitene kadar kullanılır (Bayındır köyü).

İltihaplarda; bir demlik kaynar suya bir avuç mısır püskülü atılıp 5 dakika kadar daha kaynatılır. Soğuduktan sonra bu çaydan 15 gün boyunca sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa, birer çay bardağı içilir (Osmansin köyü).

Herbaryum no : 2887

4.1.3. Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkilerden Herbaryum

Örneği Temin Edilemeyenler

Çamlıdere'ye düzenlenen saha çalışmaları esnasında, halk ilacı olarak kullanıldığı belirlenen bitkilerin bir kısmından herbaryum örneği temin edilememiştir. Söz konusu bitkiler, çalışma içerisinde geçtiği bölümlerde yöredeki isimleri ile yazılmıştır. Bu bölümde ise yöresel adı, kullanıldıkları yerleşim birimi, kullanım amacı ve uygulananın yer aldığı bir tablo halinde sunulmuştur (bakınız Tablo 3).

Tablo 3: Halk ilacı olarak kullanılan bitkilerden herbaryum örneği temin edilemeyenler.

Bitki	Yerleşim birimi	Kullanım amacı ve uygulanaşı
Acı erik	Eldelek köyü Eldelek köyü, Doğancı köyü	Şeker hastalığı ve yüksek tansiyonda; acı erik meyvesi çiğ olarak veya pestili hazırlanarak tüketilir. Gıda; acı erik meyvelerinden hazırlanan pestil yemeklerde limon yerine kullanılır.
Arpa	Çukurören köyü Gümele köyü Osmansin köyü	Zatürre ve soğuk algınlığında; arpa unu sütle kaynatılıp lapa haline getirilir. Bu lapa ılıkken bir gazetenin üzerine serilip göğüs üzerine ve sırtta konulur. Bu şekilde bir gün boyunca beklenir. Uygulama 1-2 gün tekrarlanır. İdrar yolu hastalıklarında; arpa tohumlarından hazırlanan dekoksion içilir. Kırıktta; arpa tohumları suyla kaynatılıp lapa haline getirildikten sonra, kırık olan bölgeye sarılır.
Çam purcu	Sarıkavak köyü	Böbrek ve idrar yolu hastalıklarında; kurutulmuş meyveli bitkiden dekoksion hazırlanır. Soğuduktan sonra sabah-akşam bir çay bardağı içilir.

	Ozmuş köyü Osmansin köyü	Nefes darlığında; kurutulmuş meyveli bitkiden hazırlanan dekoksiyondan içilir. Astım, nefes darlığı ve damar tıkanıklığında; meyveli bitkiden hazırlanan dekoksiyondan 1-2 ay boyunca her sabah aç karnına bir çay bardağı içilir.
Karaağaç	Bardakçılar köyü Osmansin köyü	Yaralarda; karaağaç kök kabuğu ezilir, süt ile kaynatılıp lapa haline getirilir ve yaranın üzerine sarılır. Yanlış kaynayan kırıklarda; karaağaç kökleri ezilir, suyla kaynatılıp lapa haline getirilir ve yanlış kaynayan kırığın üzerine sarılır. Bu şekilde bir gün bekletilir ve yanlış kaynayan kemiği yumuşatır. Yumuşamış olan kemik tekrar kırılır, doğru bir şekilde yerine oturtulur ve yeniden sarılır.
Kök nar	Osmansin köyü	Damar tıkanıklığı ve nefes darlığında; köknar kozalaklarından hazırlanan dekoksiyondan sabahları bir çay bardağı içilir. Bu uygulama 1-2 ay boyunca tekrarlanır. Mide ağrısında; balla karıştırılan köknar reçinesinden her gün 2-3 kaşık yenilir.

4.1.4. amlıdere’de Yetişmeyen Bitkilerle Hazırlanan

Halk İlaçları

Bilimsel gezilerimiz esnasında amlıdere halkının o bölgede yetişmeyen bazı bitkilerden de halk ilacı olarak yararlandığı tespit edilmiştir. Yörede yetişmese de günümüzde ulaşım ve bitki ticaretinin kolaylaşması sonucu yöre halkının kolayca temin edebileceğı düşünülen bu bitkilere çalışmamız içinde yer verilmiştir. Ancak herbaryum örneklerinin temin edilememesi nedeniyle bu bitkiler sadece yöresel adlarıyla verilerek, diğerk bitkilerden farklı bir başlık altında değerkendirilmiştir (bakınız Tablo 4).

Tablo 4: amlıdere’de yetişmeyen bitkilerle hazırlanan halk ilaçları.

Bitki	Yerleşim birimi	Kullanım amacı ve uygulanışı
Kına	Gümele köyü	Bebeklerdeki yüksek ateşte; bir çay kaşığı kına, gölgede kurutulup toz edilmiş bir tutam nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] yaprağı, bir yemek kaşığı süzme bal ve bir adet çiğ tavuk yumurtası ile iyice karıştırılıp bebeğın göğsüne ve sırtına srlr, 1-2 saat bu şekilde bekletildikten sonra temizlenir. Bir kez yapmak yeterlidir.
	Osmansin köyü	Bademcik iltihabında; bir çay bardağı ılık suya, bir çay kaşığının yarısı kadar kına konulup içilir. Bu uygulama 2-3 gün boyunca günde bir defa tekrarlanır.
Susam	Osmansin köyü	Yanıkta; susam tohumlarından elde edilen tahin, zaman kaybedilmeden yanığın üzerine srlr. Bu uygulamaya iyileşinceye kadar günde bir defa devam edilir.
Zeytin	Doğancı köyü	öksürükte; bir tutam zeytin yaprağının tek başına veya birer tutam kekik [<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i>

		(Velen.) Jalas var. <i>skorpili</i>] yaprağı, sararmış ayva (<i>Cydonia oblonga</i> Miller) yaprağı ve iğde (<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.) gazeli (yaprak) ile birlikte hazırlanan infüzyonundan istenilen miktarda içilir. Köylülerce fazla kaynatılmaması gerektiği, aksi takdirde içindeki maddelerin bozulduğu ifade edilmiştir.
	Bayındır köyü	Çıbanda; 5-6 adet salamura edilmiş zeytin meyvesi dövülüp bir beze yayıldıktan sonra, çıbanın üzerine sarılır ve çıban patlayıncaya kadar o bölgede tutulur.
	Çamlıdere merkez	Yara ve yanıkta; <i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i> ve <i>Medicago lupulina</i> L. bitkilerinin toprak üstü kısımları sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzülür. Daha sonra süzülen yağa çam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip karıştırılarak merhem haline getirilir (bakınız Resim 6). İyileşene kadar yaralı bölgeye bu merhemden günde 2–3 defa sürülür.
	Elmalı köyü, Osmansin köyü	Kırık-çıkıkta; salamura edilmiş zeytin meyveleri tek başına veya üzüm (<i>Vitis vinifera</i> L.) meyvesi ile birlikte ezilip kırık-çıkık olan bölgeye sarılır.

4.2. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Hayvansal Kaynaklı

Halk İlaçları

Çamlıdere halkının çeşitli şikayetlerin giderilmesinde bazı hayvansal kaynaklı materyallerden de halk ilacı olarak yararlandığı belirlenmiştir. Bunların tespit edildikleri yerleşim birimi, kullanım amacı ve uygulanaşı Tablo 5'te verilmiştir. Aynı amaçla farklı şekillerde kullanımı olanlar, tek bir paragrafta toplanarak sunulmuştur.

Tablo 5: Çamlıdere'de kullanılan hayvansal kaynaklı halk ilaçları.

Halk ilacı	Yerleşim birimi	Kullanım amacı ve uygulanaşı
Alabalık	Bayındır köyü	Gut hastalığında; dövölüp bir beze yayıldıktan sonra boğaza sarılır ve bu şekilde bir gün bekletilir.
Anne sütü	Gümele köyü	Kulak ağrısında; kulağa 2-3 damla damlatılır. Bu uygulama iyileşinceye kadar her gün bir defa tekrarlanır.
Arı mumu	Çamlıdere merkez	Yara ve yanıkta; <i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i> ve <i>Medicago lupulina</i> L. bitkisinin toprak üstü kısımları, sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzölür. Daha sonra süzölen yağa çam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip karıştırılarak merhem haline getirilir (bakınız Resim 6). İyileşene kadar yaralı bölgeye bu merhemden günde 2-3 defa sürölür.
Bal/süzme bal	Tatlak köyü	Romatizmada; birer kaşık süzme bal, elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller) meyvesinden hazırlanan sirke ve su karıştırılıp günde bir defa rahatsız bölgeye sürölür, yaklaşık bir saat sonra temizlenir. Bu işlem 1-2 ay boyunca tekrarlanır.
	Doğanlar köyü	Bronşitte; karaturp (<i>Raphanus sativus</i> L.) yumrusunun içi oyulur ve bu oyuğun içine bal konulup köze sürölür. Bal eriyince içilir. Bu uygulama 1-2 defa tekrarlanır.
	Avdan köyü	Yaralarda; bal bolca tuzla karıştırılıp yaranın üzerine sürölür ve 1-2 saat sonra temizlenir.

	Gümele köyü	Bebeklerdeki yüksek ateşte; bir yemek kaşığı süzme bal, gölgede kurutulup toz edilmiş bir tutam nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] yaprağı, bir çay kaşığı kına ve bir adet çiğ tavuk yumurtası ile karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür, 1-2 saat bu şekilde bekletildikten sonra temizlenir.
	Elmalı köyü	Kırıktı; bal bir beze sürülüp kırılan bölgeye sarılır.
	Elören köyü	Soğuk algınlığında; karaturp (<i>Raphanus sativus</i> L.) yumrusunun içi ceviz büyüklüğünde oyulur, bu oyuk süzme balla doldurulup bir tabağa konularak bir gece bekletilir. Bu esnada yumrunun suyu bal ile karışarak oyuktan taşar. Ertesi sabah taşan bu su tok karnına içilir. Bu uygulama her gece yenisi hazırlanarak 3-4 defa tekrarlanır.
	Osmansin köyü	Mide ağrısında; balla karıştırılan sarıçam (<i>Pinus sylvestris</i> L.) sakızından (reçine) her gün 2-3 kaşık yenilir.
Deri kemer	Bayındır köyü	Kesiklerde; deri kemerin iç tarafı kazılır ve kanama duruncaya kadar kesiğin üzerine bastırılır.
İnek yağı	Bayındır köyü	Çocuklardaki karın şişliğinde; bir yemek kaşığı eritilmiş inek yağı ve buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumlarından elde edilen bir çay bardağı un yoğrulup “yağlı hamur” denilen karışım elde edilir. Bu karışımdan çocuğun karnına sarılıp 2-3 saat bekletilir.
Kirpi eti	Osmansin köyü	Mayasılda; pişirilip yenilir.
Köstebek eti	Elmalı köyü	Eziklerde, iltihaplarda; pişirilip yenilir.
Kuyruk yağı	Avdan köyü	Açık yaraların tedavisinde; kuyruk yağı, kurumuş karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine) ve toz edilmiş kuru fasulye (<i>Phaseolus vulgaris</i> L.) tohumu ile dövülüp merhem kıvamına getirilir. Yara iyileşinceye kadar günde bir defa bu merhemden sürülür.
Solucan	Gümele köyü	Bebeklerdeki yüksek ateşte; 4-5 adet canlı solucan bebeğin göbeğine konulur, bu şekilde bir saat kadar bekletilir.
Sülük	Bardakçılar köyü	Şişmiş ve ağrılı bacaklarda; yılda bir kez sülük yapıştırılır.
Süt	Eldelek köyü	Çocuklardaki yüksek ateşte; tüm vücut soğuk sütle yıkanır.

Doğancı köyü	Eklem ağrılarında; ısırganın (<i>Urtica urens</i> L.) toprak üstü kısımları sütle kaynatılır, ılıkken eklemle sarılarak bir gün boyunca bekletilir. Bu uygulama 7-8 kere tekrarlanır.
Doğancı köyü, Bardakçılar köyü, Elören köyü	Eklem-bacak ağrıları ve romatizmada; ebemgümecinin (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) sadece kökleri veya yaprakları hafifçe dövüldükten sonra 3-4 yemek kaşığı (veya yarım bardak) sütle ısıtılır ve kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dakika daha ısıtılarak lapa haline getirilir. Bu lapa ılıkken ağrıyan bölgeye sarılıp bir gece (veya 1 gün) bekletilir. Bu uygulama bir hafta boyunca her gün veya haftada bir kez taze lapa hazırlanarak tekrar edilir.
Sarıkavak köyü	Yanlış kaynayan kırıklarda; 1 kg kadar taze karaağaç (<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>) kökünün kabuğu dövülür, üzerine 1 kg kadar süt ilave edilerek lapa haline gelene kadar kaynatılır. Hazırlanan lapa ılıdıktan sonra yanlış kaynayan bölgeye sarılıp, üzeri bir bezle kapatılarak 12 saat bekletilir. Uygulama her seferinde taze lapa hazırlanarak birer gün aralıklarla 1-2 defa tekrarlanır. Yanlış kaynayan kemiği yumuşatır. Yumuşamış olan kemik tekrar kırılır, doğru bir şekilde yerine oturtulur ve yeniden sarılır.
Çukurören köyü	Dolama, çiban ve benzer iltihaplı yaralarda; iki çorba kaşığı süt, nohut büyüklüğünde tereyağı, nohut büyüklüğünde çam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine), bir çorba kaşığı buğday (<i>Triticum</i> sp.) unu, bir baş rendelenmiş kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) ve ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek "hekim hamuru" denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir.
Muzrupağacin köyü	Ezilmelerde (çürüklerde); iki avuç taze ebegümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) yaprağı dövülür ve bir su bardağı süt ile lapa haline gelene kadar (yaklaşık 10 dakika) pişirilir. Hazırlanan lapa ılıkken ezilen bölgeye sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve 1 gece bekletilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar akşamları ara verilmeden tekrarlanır.
Doğanlar köyü	Kurt veya köpeğin ısırıldığı hayvanların yaralarında; çam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] yaprakları dövüldükten sonra süt ile kaynatılıp ısıtılan bölgeye sürülür ve üzeri bir bezle sarılır.

	Bardakçılar köyü Osmansin köyü	Yaralarda; karaağaç kökünün kabuğu ezilir, süt ile kaynatılıp lapa haline getirilir ve yaranın üzerine sarılır. Kırık-çıkıkta; ebegümecinin (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) toprak altı ve üstü kısımlarından hazırlanan dekoksiyona süt ilave edilir. Bu karışım kırık-çıkık olan bölgeye sarılıp bir gece bekletilir.
Tavşan	Osmansin köyü	Baş ağrısında; taze derisi başa sarılır ve 1-2 saat boyunca bekletilir. Ele batan diken çıkarmada; yağı sürülür, daha sonra diken kolayca çıkarılır.
Tavuk	Bayındır köyü	Boğmacada; bir tavuğun bağırsakları boğaza sarılır. Bu şekilde en fazla iki saat bekletilir, aksi takdirde kişiyi boğacağına inanılmaktadır.
Tavuk yumurtası	Eldelek köyü Alakoç köyü, Gümele köyü Bayındır köyü, Elören köyü, Osmansin köyü Gümele köyü	Baş ağrısı ve sinüzitte (uygulama 1); bir yumurtanın sarısı ile onu katılaştıracak kadar tuz çırpılır. Kişinin başının üst kısmı jilette kazınarak kanatılır ve hazırlanan karışım bu bölgeye sarılır. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle kapatılıp bir gün bekletilir ve uygulama iltihabı dışarı akıtır. Bu uygulama yılda bir kez tekrarlanır. Baş ağrısı ve sinüzitte (uygulama 2); uygulama 1 işe yaramamışsa (başta sulu yaralar oluşmamışsa), bir adet çiğ yumurta beyazı ile misket kadar sabun çırpılır ve bu karışım jilette kazılıp yara açılmış başa sürülür. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle kapatılıp bir gün bekletilir. Deriyi delip iltihabı dışarı akıtır. Bu uygulama yılda bir kez tekrarlanır. Çıbanda; rendelenmiş kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.), tavuk yumurtası ile pişirildikten sonra çıbanın üzerine sarılır. Veya bir yumurtanın beyazı, yarım yemek kaşığı rendelenmiş sabun ile pişirilip çıbanın üzerine sarılır. Daha sonra üzeri bir bezle kapatılır ve o bölgedeki tüm iltihabı akıtana kadar bu şekilde bekletilir. Yanıkta; haşlanmış yumurtanın sarısı, bir tavada yağ eklenmeden kararana kadar kavrulur. Bu esnada bir yağ açığa çıkar. Soğuduktan sonra bu yağdan her gün sabah-akşam sürülür. Elde edilen yağ bitene kadar kullanılır. Bu uygulama iyileşinceye kadar tekrarlanır. Bebeklerdeki yüksek ateşte; bir adet çiğ yumurta, gölgede kurutulup toz edilmiş bir tutam nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] yaprağı, bir çay kaşığı kına ve bir yemek kaşığı süzme bal ile karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür, 1-2 saat bu şekilde bekletildikten sonra temizlenir.

Taze köpek derisi	Elmalı köyü	Kan toplanması ve morarmalarda; taze köpek derisi moraran bölgeye sarılıp 5-6 saat kadar bekletilir.
Taze kuzu derisi	Elmalı köyü	Kan toplanması ve morarmalarda; taze kuzu derisi moraran bölgeye sarılıp 5-6 saat kadar bekletilir.
Tereyağı	Eldelek köyü	Nefes darlığı ve göğüs ağrısında; bir adet taze elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller) meyvesinin içi üstten oyulup çıkarılır, bu oyuğun içine misket kadar tereyağı konulup köze atılır. Elma yumuşayıp yağ eriyince közden alınır. Ilıdıktan sonra aç veya tok karnına bu yağ içilir ve elma yenilir. Bu uygulama iyileşinceye kadar her gün bir kez tekrarlanır.
	Çukurören köyü, Elören köyü	Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda; nohut büyüklüğünde tereyağı, nohut büyüklüğünde karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine), iki çorba kaşığı süt, bir çorba kaşığı buğday (<i>Triticum</i> sp.) unu, bir baş rendelenmiş kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) ve ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek "hekim hamuru" denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir. Veya kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) közlendikten sonra tepeden açılarak içine tereyağı ve rendelenmiş sabun konulur. İltihabı toplayıp çıkarana kadar o bölgede tutulur.
	Bayındır köyü	İshalde; buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumlarından elde edilen bir çay bardağı un, bir çay kaşığı tereyağı ile kahverengi renk alana kadar kavrulur. Bu karışımdan ishalin şiddetine göre uygun miktarda aç karnına yenilir. Bu uygulama ishal geçene kadar sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa tekrarlanır.
	Elören köyü	Soğuk algınlığında; bir adet közlenmiş kuru soğanın (<i>Allium cepa</i> L.) sıcakken içine açılan oyuğa bir tatlı kaşığı kadar tereyağı konulur. Tereyağı eriyip soğan biraz ılıdıktan sonra tok karnına yenilir. Bu uygulama 2-3 gün boyunca her akşam tekrarlanır.
Yoğurt/ torba yoğurdu	Eldelek köyü	Güneş çarpmasında; yenilir veya yoğurtla hazırlanan ayrandan içilir.
	Bayındır köyü	Yüksek ateşte (bebeklerdeki); yoğurttan hazırlanan ayran, bez bir torbaya konulur, süzülen su (ayran suyu) alınarak bebeğin sırtına sürülür ve bu şekilde 2-3 saat bekletilir. Ayrıca bebeğin kıyafetleri de bu suya batırılıp giydirilebilir. İshalde; fırsat buldukça torba yoğurdundan yenilir.

	Gümele köyü	Bademcik iltihabında; yoğurt ile buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumundan elde edilen un karıştırılarak iyice yoğrulur ve kurutulur. Bu şekilde hazırlanan tarhana hamurunun üzerine soğuk su konulur, ocakta ısıtılarak kaynatılır. Tekrar hamur kıvamına gelene kadar kaynatmaya devam edilir. Hazırlanan bu hamur ılıdıktan sonra boyna sarılıp üzeri bez ile kapatılır. Bu şekilde 2-3 saat bekletilir.
--	-------------	---

4.3. Çamlıdere İlçesinde Kullanılan Diğer Halk İlaçları

Bitkisel veya hayvansal kaynaklı halk ilaçları kategorisinde yer verilemeyenler, tespit edildikleri yerleşim birimi, kullanım amacı ve uygulamalarını içerecek şekilde aşağıda tablo halinde sunulmuştur (bakınız Tablo 6). Aynı amaç için farklı şekilde kullanımı olan materyallerin tüm kullanımları aynı paragrafta verilmiştir.

Tablo 6: Çamlıdere’de kullanılan diğer halk ilaçları.

Materyal	Yerleşim birimi	Kullanım amacı ve uygulaması
Aşı (Çukurören köyü yakınındaki bir dağdan alınan taşlı toprak)	Bükeler köyü	Yılancık hastalığına (yüz ve göğüs kısmında akıntılı yaralarla karakterize bir hastalık olarak tarif edilmiştir) karşı*; aşı su ile karıştırılıp çamur haline getirilir, tüm vücut bu çamurla alazlanır (sıvanır), kalan çamurlu su üç yudumda içilir ve toprağın içindeki taş alına konulur (bakınız Resim 5).
Çaput	Bayındır köyü	Kesiklerde; yakılır, elde edilen kül ılıdıktan sonra kesiğin üzerine serpilip bir bez ile sarılır ve 15-30 gün bu şekilde bekletilir.
Lokum	Gümele köyü	Çıbanda; çıbanın üstüne konulup bir gece bekletilir.
Motor yağı (yanık yağı)	Bayındır köyü	Yanıklarda; sabah-akşam yanan bölgeye sürülür. Bu uygulama iyileşinceye kadar her gün tekrarlanır.
Sabun	Eldelek köyü	Baş ağrısı ve sinüzitte (uygulama 2); tavuk yumurtasıyla yapılan uygulama 1 (bakınız Tablo 5) işe yaramamışsa (başta sulu yaralar oluşmamışsa), misket kadar sabun ile bir adet çiğ tavuk yumurtasının beyazı çırpılır ve bu karışım jilette kazılıp yara açılmış başa sürülür. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle kapatılıp bir gün bekletilir. Deriyi delip iltihabı dışarı akıtır. Bu uygulama yılda bir kez tekrarlanır.

	Çukurören köyü, Elören köyü Gümele köyü	Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda; ceviz büyüklüğünde bir sabun parçası, bir baş rendelenmiş kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.), nohut büyüklüğünde çam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] sakızı (reçine), iki çorba kaşığı süt, nohut büyüklüğünde tereyağı ve bir çorba kaşığı buğday (<i>Triticum</i> sp.) unu merhem kıvamına gelene kadar bir tavada pişirilerek “hekim hamuru” denilen karışım elde edilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılarak bir gün bekletilir. Karışım iltihabı çekip kurutana kadar her gün yenilenir. Eğer fazla miktarda hazırlanmışsa buzdolabında saklanır ve 2-3 gün boyunca ısıtılıp kullanılabilir. Veya kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) közlendikten sonra tepeden açılarak içine rendelenmiş sabun ve tereyağı konulur. İltihabı toplayıp çıkarana kadar o bölgede tutulur. Çıbanda; bir adet tavuk yumurtasının beyazı, yarım yemek kaşığı rendelenmiş sabun ile pişirilip çıbanın üzerine sarılır. Daha sonra üzeri bir bezle kapatılır ve o bölgedeki tüm iltihabı akıtana kadar bu şekilde bekletilir.
Soğuk çamur	Osmansin köyü	Ezilmelerde (çürüklerde); ezilen bölgeye sürülüp 10-15 dakika bekletilir.
Tentürdiyot	Osmansin köyü	Kümes hayvanlarının hastalıklarında; sarımsağın (<i>Allium sativum</i> L.) soğanı ezilir, tentürdiyotla karıştırılıp hayvanlara yedirilir.
Tuz	Eldelek köyü	Baş ağrısı ve sinüzitte (uygulama 1, bakınız Tablo 5); bir adet çiğ tavuk yumurtasının sarısı ile onu katılaştıracak kadar tuz çırpılır. Kişinin başının üst kısmı jiletle kazınarak kanatılır ve hazırlanan karışım bu bölgeye sarılır. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle kapatılıp bir gün bekletilir ve uygulama iltihabı dışarı akıtır. Bu uygulama yılda bir kez tekrarlanır.

	Avdan köyü	Yaralarda; bolca tuzla karıştırılan bal yaranın üzerine sürülür, 1-2 saat sonra temizlenir.
	Bayındır köyü	Baş ağrısında; patates (<i>Solanum tuberosum</i> L.) yumrusu dilimlerinin üzerine tuz dökülüp akşam başa sarılır, sabaha kadar bu şekilde bekletilir.

*: Bu kullanım “Yılanlık Ocağı”nda tespit edilmiştir.

Resim 5: Aşı.

Resim 6: Yara ve yanıklarda kullanılan merhem şeklinde bir halk ilacı (Çamlıdere merkez, bakınız Monograf no 33).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çamlıdere ilçesinde kullanılan halk ilaçlarının derlendiği bu çalışmada 39 köy, 1 belde, 1 yayla ve ilçe merkezi olmak üzere toplam 42 yerleşim birimine gidilmiştir. Bu yerleşim birimlerinden 27'sinde halk ilacı konusunda az veya çok bilgisi olan kişiler mevcutken, 15'inde ise bu konuyla ilgilenen hiç kimsenin kalmadığı tespit edilmiştir (bakınız Tablo 1, Şekil 2). Buralarda toplam 43 kişiyle görüşülmüş ve ilçede kullanılan halk ilaçlarından günümüze kadar unutulmadan kalmış olanlar tespit edilmiştir. Bu halk ilaçlarının büyük bir kısmını oluşturan bitkiler sistematik olarak incelendiğinde, 29 familyanın mensubu olan 61 cinse ait 65 türün (73 takson) Çamlıdere'de çeşitli rahatsızlıkların giderilmesinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çamlıdere'de kullanılan bitkisel kaynaklı halk ilaçlarının familyalara göre dağılımına bakıldığında (bakınız Şekil 3, Tablo 7) ise, en fazla Asteraceae (9 cins, 9 tür, 10 takson) familyası bitkilerinin ilçede kullanıldığı, bunu Lamiaceae (5 cins, 7 tür, 9 takson) ve Rosaceae (6 cins, 7 tür, 7 takson) familyalarının takip ettiği anlaşılmaktadır. Bu durum yurdumuzda yapılan diğer etnobotanik çalışmalarla da oldukça benzerlik göstermektedir^{14,20,28,29,43-45,49,62,63,70}. Ayrıca yörede yapılan floristik çalışmalara göre de, bölgede en fazla türe sahip olan ilk beş familya arasında yer alan bu familyaların tedavide kullanımlarına sıklıkla rastlanması beklenen bir durumdur^{79,84}. Halk ilacı olarak en fazla yararlanılan cins ise üç türle (4 takson) *Thymus*'tur.

Yörede en yaygın kullanılan bitkisel kaynaklı halk ilacı olan *Pinus nigra* Arn., 9 farklı yerleşim biriminde 12 farklı kullanıma sahiptir. Bunu sırasıyla *Malva neglecta* Wallr., *Urtica dioica* L., *Allium cepa* L. ve *Plantago major* L. takip etmektedir. *Urtica dioica* L., *Malva neglecta* Wallr. ve *Plantago major* L. ilçedeki köylerde hemen hemen her evinin bahçesinde yabani olarak yetişen türlerdir. *Allium cepa* L. ise gıda olarak da sıklıkla kullanılan, yine her evde bulunan ve kültürü de yapılan bir

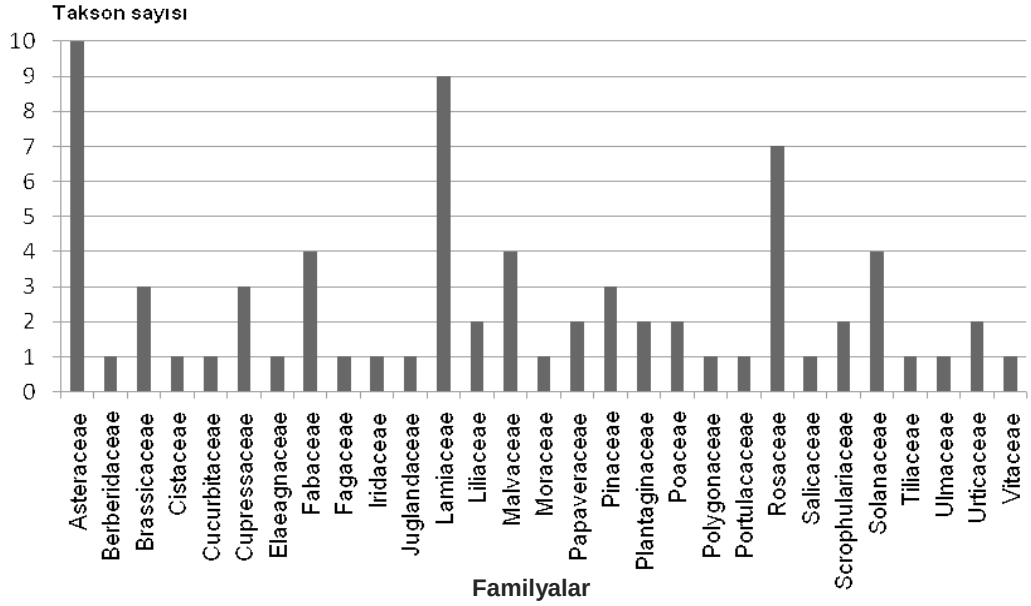
bitkidir. Diğer taraftan ilçenin yüz ölçümünün büyük bir kısmının ormanlık araziyle kaplı olduğu ve bu ormanlarda başlıca *Pinus* türlerinin bulunduğu bilinmektedir⁷⁵. Dolayısıyla halkın kolaylıkla ulaşabileceği bu bitkilerin tedavide en fazla başvurulan türler olması doğaldır.

Tablo 7: Familya ve cins adına göre Çamlıdere’de halk ilacı olarak kullanılan bitkiler.

Familya	Cins	Tür, alttür, varyete
Asteraceae	<i>Anthemis</i>	<i>Anthemis armeniaca</i> Freyn & Sint. <i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.
	<i>Arctium</i>	<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh. subsp. <i>pubens</i> (Babington) Arènes
	<i>Cirsium</i>	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak
	<i>Helichrysum</i>	<i>Helichrysum</i> sp.
	<i>Inula</i>	<i>Inula oculus-christi</i> L.
	<i>Matricaria</i>	<i>Matricaria chamomilla</i> L. var. <i>recutita</i> (L.) Grierson
	<i>Onopordum</i>	<i>Onopordum turcicum</i> Danin
	<i>Tanacetum</i>	<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schultz Bip.
	<i>Tripleurospermum</i>	<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain
Berberidaceae	<i>Berberis</i>	<i>Berberis crataegina</i> DC.
Brassicaceae	<i>Brassica</i>	<i>Brassica oleracea</i> L.
	<i>Raphanus</i>	<i>Raphanus sativus</i> L.
	<i>Sinapis</i>	<i>Sinapis arvensis</i> L.
Cistaceae	<i>Cistus</i>	<i>Cistus laurifolius</i> L.
Cucurbitaceae	<i>Cucurbita</i>	<i>Cucurbita maxima</i> Lam.
Cupressaceae	<i>Juniperus</i>	<i>Juniperus oxycedrus</i> L. <i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>
	<i>Thuja</i>	<i>Thuja orientalis</i> L.
Elaeagnaceae	<i>Elaeagnus</i>	<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.
Fabaceae	<i>Astragalus</i>	<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.

	<i>Medicago</i>	<i>Medicago lupulina</i> L.
	<i>Phaseolus</i>	<i>Phaseolus vulgaris</i> L.
	<i>Trifolium</i>	<i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i>
Fagaceae	<i>Quercus</i>	<i>Quercus pubescens</i> Willd.
Iridaceae	<i>Crocus</i>	<i>Crocus ancyrensis</i> (Herbert) Maw
Juglandaceae	<i>Juglans</i>	<i>Juglans regia</i> L.
Lamiaceae	<i>Mentha</i>	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i> <i>Mentha</i> sp.
	<i>Phlomis</i>	<i>Phlomis armeniaca</i> Willd.
	<i>Sideritis</i>	<i>Sideritis germanicopolitana</i> Bornm. subsp. <i>germanicopolitana</i>
	<i>Teucrium</i>	<i>Teucrium polium</i> L.
	<i>Thymus</i>	<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i> <i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i> <i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>subisophyllus</i> (Borbás) Jalas <i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) Jalas var. <i>skorpilii</i>
Liliaceae	<i>Allium</i>	<i>Allium cepa</i> L. <i>Allium sativum</i> L.
Malvaceae	<i>Alcea</i>	<i>Alcea rosea</i> L.
	<i>Hibiscus</i>	<i>Hibiscus esculentus</i> L.
	<i>Malva</i>	<i>Malva neglecta</i> Wallr. <i>Malva pusilla</i> Sm.
Moraceae	<i>Morus</i>	<i>Morus alba</i> L.
Papaveraceae	<i>Glaucium</i>	<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet var. <i>torquatum</i> Cullen
	<i>Papaver</i>	<i>Papaver dubium</i> L.
Pinaceae	<i>Abies</i>	<i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach subsp. <i>bornmuelleriana</i>
	<i>Pinus</i>	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb) Holmboe <i>Pinus sylvestris</i> L.
Plantaginaceae	<i>Plantago</i>	<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange <i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>

Poaceae	<i>Triticum</i>	<i>Triticum</i> sp.
	<i>Zea</i>	<i>Zea mays</i> L.
Polygonaceae	<i>Rumex</i>	<i>Rumex crispus</i> L.
Portulacaceae	<i>Portulaca</i>	<i>Portulaca oleracea</i> L. subsp. <i>oleracea</i>
Rosaceae	<i>Cerasus</i>	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench
	<i>Crataegus</i>	<i>Crataegus x bornmuelleri</i> Zabel <i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. var. <i>orientalis</i>
	<i>Cydonia</i>	<i>Cydonia oblonga</i> Miller
	<i>Malus</i>	<i>Malus sylvestris</i> Miller
	<i>Prunus</i>	<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin
	<i>Rosa</i>	<i>Rosa canina</i> L.
Salicaceae	<i>Salix</i>	<i>Salix</i> sp.
Scrophulariaceae	<i>Verbascum</i>	<i>Verbascum cheiranthifolium</i> Boiss. var. <i>cheiranthifolium</i>
	<i>Veronica</i>	<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.
Solanaceae	<i>Capsicum</i>	<i>Capsicum annuum</i> L.
	<i>Hyoscyamus</i>	<i>Hyoscyamus niger</i> L.
	<i>Lycopersicum</i>	<i>Lycopersicum esculentum</i> Miller
	<i>Solanum</i>	<i>Solanum tuberosum</i> L.
Tiliaceae	<i>Tilia</i>	<i>Tilia</i> sp.
Ulmaceae	<i>Ulmus</i>	<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>
Urticaceae	<i>Urtica</i>	<i>Urtica dioica</i> L.
		<i>Urtica urens</i> L.
Vitaceae	<i>Vitis</i>	<i>Vitis vinifera</i> L.
29 familya	61 cins	65 tür (73 takson)

Şekil 3: Takson sayılarının familyalara göre dağılımı.

Bitkilerin halk ilacı olarak yararlanılan kısımları incelendiğinde, en fazla kullanılan organın yaprak (%26.37) olduğu, bunu sırasıyla çiçek/çiçek kısımları (%15.38), meyve/meyve kısımları (%14.29) ve kök/yumru vb. toprak altı kısımların (%12.09) takip ettiği anlaşılmaktadır (bakınız Tablo 8). Diğer taraftan Çamlıdere halkının tedavide bazı endemik bitkilerden yararlandığı da belirlenmiştir. Bunlar *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach subsp. *bornmuelleriana*, *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint., *Crataegus x bornmuelleri* Zabel, *Crocus ancyrensis* (Herbert) Maw, *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet var. *torquatum* Cullen, *Phlomis armeniaca* Willd., *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp. *germanicopolitana*, *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain'dir. Mülakatlar esnasında halkın sadece *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp. *germanicopolitana*'nın o bölgeye has bir bitki olduğu konusunda bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir. Ancak yöre halkının siyah çay (*Thea sinensis* L.) yerine *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp. *germanicopolitana*'yı oldukça önemli bir oranda kullandığı ve bunun da endemik olan söz konusu bitkinin hayatiyetini devam ettirebilmesi açısından bir tehlike oluşturabileceği hususu dikkati çekmiştir.

Tablo 8: Bitkisel kaynakların halk ilacı olarak kullanılan kısmı, sayı ve yüzde oranları.

Kullanılan kısım	Sayı	Yüzde oranı
Yaprak	24	26.37
Çiçek ve kısımları	14	15.38
Meyve ve kısımları (meyve sapı, meyve kabuğu vb.)	13	14.29
Kök, yumru vb. toprak altı kısımlar	11	12.09
Toprak üstü	10	10.99
Tohum	7	7.69
Gövde ve gövde kısımları (gövde kabuğu, dal vb.)	6	6.59
Reçine	3	3.30
Tüm bitki	2	2.20
Katran	1	1.10
Toplam	91*	100.00

*; Bazı bitkilerin iki veya daha fazla kısmı kullanıldığı için bu sayı toplam takson sayımızdan farklıdır.

Çalışma alanımızda dikkati çeken bir diğer husus ise kına, susam, zeytin gibi bölgede yetişmeyen bazı bitkilerin de tedavide kullanıldığıdır. Yurdumuzda yapılan diğer etnobotanik çalışmalar incelendiğinde, benzer durumla sıklıkla karşılaşıldığı ve yörede yetişmese bile kolaylıkla ulaşılabilen, başka amaçlar için de kullanılan bazı bitkilerden, çeşitli rahatsızlıkların giderilmesinde yararlanıldığı görülmektedir^{17,23,24}. Ancak civarda yetişmemesi ve herbaryum örneği alınamaması nedeniyle bu bitkiler genel değerlendirmelerin dışında tutulmuş, sadece ayrı bir başlık altında verilmiştir (bakınız 4.1.4).

Bölgede 19 hayvansal kaynaklı materyalin halk ilacı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (bakınız Tablo 5). Hayvansal kaynaklı halk ilaçlarının sekizinde ise, aynı zamanda bitkisel kaynaklıların da kullanılması suretiyle hazırlanan karışımların olduğu, bunların bir kısmında ise hayvansal kaynaklıların lapa hazırlama gibi işlemlerde yardımcı materyal olarak kullanıldığı görülmektedir (bakınız Tablo 5 ve Ek-2).

Bitkisel ve hayvansal kaynakların dışında 8 farklı materyalden (toprak, çaput vb.) faydalandığı tespit edilmiş ve bu grupta yer alan materyallerin genellikle tek başlarına kullanıldığı, 3 tanesinin ise karışımların yapısına girdiği belirlenmiştir (bakınız Tablo 6 ve Ek-2).

Saha çalışmaları esnasında Bükeler köyünde bir ocağa da rastlanılmış, burada “aşı” olarak isimlendirilmiş olan bir çeşit toprağın, “yılancık” adıyla bilinen, yüzde ve göğüste akıntılı yaralarla karakterize olduğu belirtilen bir rahatsızlıkta kullanıldığı belirlenmiştir. Söz konusu toprağın, su ile karıştırılıp çamur haline getirilerek tüm vücuda sürüldüğü, kalan çamurlu suyun 3 yudumla içildiği, toprak içinde bulunan taşın ise alna konulmak suretiyle kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu işlemi uygulayan kişinin bulunduğu eve ise “Yılancık Ocağı” denildiği ifade edilmiştir. Bilindiği gibi ocaklar, Anadolu halk ilacı kültürünün bir parçası olup halk ilacı bilgisi temin edilebilecek önemli merkezlerden biridir. Bu merkezlerde kişiler hastalıkları tedavi etme yeteneğini nesilden nesile “el vermek” suretiyle aktarmaktadır. Ayrıca tedavide hiçbir materyal kullanmadıkları gibi, bazen bitkisel, hayvansal ve inorganik materyallerden de faydalanabildikleri bildirilmektedir. Söz konusu ocakların, iyileştirdiği düşünülen rahatsızlığa göre “sarılık, siğil, kısırılık, yılancık, albastı ocağı” gibi isimler aldığı da bilinmektedir⁸⁷.

Tablo 9’da görüldüğü gibi yörede bitkisel kaynaklı halk ilaçları daha çok dahilen (%63.89) kullanılmaktadır. İster dahilen, isterse haricen uygulansın bitkiler çoğunlukla çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra kullanılmaktadır (%86.80). Dahilen kullanımda en yaygın hazırlanış biçimi

Tablo 9: Çamlıdere bitkisel kaynaklı halk ilaçlarının uygulama şekillerine göre dağılımı.

Uygulama Şekli	Kullanım sayısı	Yüzde oranı
Haricen	52	36.11
Doğrudan	11	7.64
Çeşitli işlemlerden geçirilerek	41	28.47
• <i>İnfüzyon</i>	2	1.39
• <i>Dekoksasyon</i>	2	1.39
• <i>Merhem</i>	4	2.78
• <i>Lapa</i>	11	7.64
• <i>Diğer</i>	22	15.27
Dahilen	92	63.89
Doğrudan	8	5.56
Çeşitli işlemlerden geçirilerek	84	58.33
• <i>İnfüzyon</i>	19	13.19
• <i>Dekoksasyon</i>	50	34.72
• <i>Diğer</i>	15	10.42
Toplam	144	100.00

dekoksasyondur (%34.72). Bu uygulama biçiminin daha çok tercih edilme nedeninin fazla işlem gerektirmemesinin yanı sıra, her gün tüketilen çay alışkanlığıyla benzerlik göstermesi olduğu düşünülmektedir.

Tablo 10: amlıdere halk ilaçlarının kullanıldığı hastalıklara göre dağılımı.

Hastalık	Kullanılan Materyal Sayısı *				
	Bitkisel Kaynaklı	Hayvansal Kaynaklı	Diğer	Toplam	Yüzde oranı
Solum yolu hastalıkları (astım, nefes darlığı, zatürre, öksürük, grip, boğaz ağrısı, soğuk algınlığı vb.)	31	5	2	38	21.35
Cilt hastalıkları (ıban, dolama, yara, egzama, sedef, yanık, yılancık vb.)	18	8	6	32	17.98
Gastrointestinal sistem hastalıkları (mide ağrısı, karın ağrısı, hemoroit, ishal vb.)	16	5	-	21	11.80
Romatizmal hastalıklar (diz ağrısı, bacak ağrısı vb.)	14	3	-	17	9.55
Yüksek ateş, iltihap ve ağrılar	7	7	2	16	8,99
Şeker hastalığı	14	-	-	14	7.86
Ürogenital sistem hastalıkları (böbrek taşı, prostat, kadın hastalıkları vb.)	11	-	-	11	6.18
Kırık-ıkık, çürük, ezik ve morarmalarda	3	5	1	9	5.06
Her derde deva	4	-	-	4	2.25
Hayvan hastalıkları	2	1	1	4	2.25
Güneş arpması	2	1	-	3	1,69
Kalp ve damar hastalıkları	2	-	-	2	1.12
Göz hastalıkları	1	-	-	1	0.56
Gut	-	1	-	1	0.56
Kabakulak	1	-	-	1	0.56
Kan dindirici	1	-	-	1	0.56
Kanser	1	-	-	1	0.56
Kulak ağrısı	-	1	-	1	0.56
Sigaranın zehrini atmak için	1	-	-	1	0.56
Toplam	129	37	12	178	100.00

*; Karışım halinde kullanılan halk ilaçlarının bir kısmında, bitkisel, hayvansal veya diğer kaynaklı materyaller beraber yer aldığı için, geçtiği her gruba dahil edilmiştir.

Diğer taraftan yöre halkının halk ilacına başvurduğu hastalıklar ve bu hastalıklarda kullanılan halk ilacı sayısı Tablo 10' da görülmektedir. Tablodan anlaşılabileceği gibi Çamlıdere'de halk ilaçları en çok solunum yolu hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (38 farklı materyal). Cilt hastalıkları (32 farklı materyal), gastrointestinal sistem hastalıkları (21 farklı materyal) ve romatizmal hastalıklar (17 farklı materyal) ise tedavisinde halk ilaçlarına sıklıkla başvuru alan diğer sağlık problemleridir. Mülakat yapılan kişilerin yaş ortalaması (anketlerden hareketle 63 olarak hesaplanmıştır) ve köy hayatı dikkate alındığında solunum yolu rahatsızlıkları, romatizmal hastalıklar, sindirim sorunları ve çıban gibi cilt hastalıklarının sıklıkla karşılaşılan rahatsızlıklar olması doğaldır. Dolayısıyla halk ilaçlarının en çok bu hastalıklarda kullanılması zaten beklenen bir durumdur.

Saha çalışmalarımız sırasında, çalışmamızın önceliğinin halk ilaçlarının araştırılması olmasına rağmen, Çamlıdere'de bitkilerin halk ilacı dışındaki kullanımlarına da rastlanıldıkça, bunlar da kayıt altına alınmaya çalışılmıştır. Bölgede bol miktarda bulunan *Cistus laurifolius* L., nefes darlığı tedavisinde halk ilacı olarak kullanılmakla birlikte, yakacak olarak da faydalanılan bir bitkidir. "Mancar, pancar" adları ile bilinen *Rumex crispus* L. bitkisinin gıda olarak ve *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp. *germanicopolitana* bitkisinin soğuk algınlığındaki kullanımının yanında siyah çay (*Thea sinensis* L.) yerine de kullanıldığı halk ilacı dışındaki kullanımlara birkaç örnek olarak verilebilir.

Mülakatların yapıldığı kişilerin yaş ortalaması 63 olup, %79.08'i 50 yaş üzerindedir. Eğitim durumları incelendiğinde ise %39.54'ünün hiçbir eğitim almadığı, %11.63'lük kısmının ise sadece okuryazar olduğu anlaşılmaktadır (bakınız Tablo 11). Halk ilacı bilgisi alınabilen kişiler cinsiyetleri açısından ele alındığında ise, birbirine yakın olmakla birlikte erkeklerin sayıca çok az fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 11: Mülakat yapılan kişilerin yaş grupları ve eğitim durumları.

		Kişi Sayısı			
		Kadın	Erkek	Toplam	Yüzde oranı
Yaş grubu	≤ 35	-	1	1	2.32
	36-50	6	2	8	18.60
	51-65	5	8	13	30.24
	≥ 66	9	12	21	48.84
Eğitim durumu	Yok	11	6	17	39.54
	Okuryazar	2	3	5	11.63
	İlkokul	6	10	16	37.20
	Ortaokul	1	4	5	11.63
	Toplam	20	23	43	100.00

* Yaş ortalaması anketlerden 63 olarak hesaplanmıştır.

Ayrıca yapılan mülakatlar esnasında kişilerin daha çok kendileri, çocukları ve yakınlarında kullanmış oldukları halk ilaçları hakkında bilgilerinin olduğu tespit edilmiştir. Yani kişiler genel olarak kendi ailelerinde görülmüş olan rahatsızlıklar için halk ilaçlarına başvurmuş olup, genel veya kapsamlı bilgilere sahip kişilerin ise eskiden yörede bulunduğunu, ancak bugün hayatta olmadıklarını belirtmişlerdir. Daha genç yaştakilerden oluşan bir diğer grup ise, bir zamanlar büyüklerinden gördükleri fakat kullanmayı tercih etmedikleri halk ilaçlarını dile getirmiştir.

Mülakatlar sırasında tespit edilen diğer bir husus ise, bilgi veren kişilerin %70'inin hastalık durumunda ilk olarak doktora gittiği, geri kalan %30'luk grubun ise hem doktora gidip hem kendilerinin çare aradığıdır.

Tablo 12: Türkiye’de halk ilacı olarak yararlanıldığına ilk kez bu çalışmada rastlanılan bitkiler ve kullanım amaçları.

Bitki adı	Kullanılan kısmı	Kullanım amacı
<i>Anthemis armeniaca</i> Freyn & Sint.	Çiçek	Boğaz ağrısı ve idrar yolu enfeksiyonlarında
<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	Kök	Nefes darlığı, bronşitte ve sigaranın zehrini vücuttan atmak için
<i>Crocus ancyrensis</i> (Herbert) Maw	Çiçek	Karın ağrısında ve idrar söktürücü olarak
<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet var. <i>torquatum</i> Cullen	Çiçek	Boğmacada
<i>Medicago lupulina</i> L.	Toprak üstü	Yara ve yanıkta
<i>Thuja orientalis</i> L.	Tohum	Mide rahatsızlıklarında
<i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i>	Toprak üstü	Yara ve yanıkta
<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	Çiçek	Astım, bronşit, nefes darlığı, soğuk algınlığı, idrar yolu hastalıkları, böbrek taşı ve her derde deva olarak

Çamlıdere ilçesinde kullanıldığı tespit edilen tüm halk ilaçları Tablo 2, Tablo 7 ve Ek-1’de farklı düzenlerde sunulmuş ve yurdumuzda daha önce yapılmış olan halk ilacı çalışmaları^{10,12-26,30,34,36-50,52,53,55,57-61,64-74} ile karşılaştırılmıştır. İncelemiş olduğumuz yayınlara göre *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint., *Astragalus microcephalus* Willd., *Crocus ancyrensis* (Herbert) Maw, *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet var. *torquatum* Cullen, *Medicago lupulina* L., *Thuja orientalis* L., *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*, *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain’in halk ilacı olarak kullanımı, ilk defa bu çalışmada tespit edilmiştir. Bu bitkiler kullanılan kısımları ve kullanım amaçları ile birlikte yukarıda tablo halinde verilmiştir (bakınız Tablo 12).

Elde ettiğimiz bulgular, ülkemizde daha önce yapılan etnobotanik çalışmalardan incelediklerimizle^{10,12-26,30,34,36-50,52,53,55,57-61,64-74} benzerlik taşımaktadır. Örneğin *Anthemis tinctoria* L. var. *pallida* DC., *Teucrium polium* L., *Cerasus avium* (L.) Moench gibi bazı bitkiler daha önceki halk ilacı çalışmalarındakiler ile aynı hastalıkların tedavisinde benzer şekilde, *Berberis crataegina* DC., *Brassica oleracea* L., *Sideritis germanicopolitana* Bornm. subsp. *germanicopolitana*, *Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb) Holmboe gibi bazı bitkiler ise tam olarak benzememekle birlikte yakın kullanımlara sahiptir. Diğer taraftan Çamlıdere’de tespit ettiğimiz halk ilaçlarının bir kısmı, yurdumuzda farklı bölgelerde halk ilacı olarak kullanılmakla birlikte, kullanım amaçları farklıdır. Bu halk ilaçlarının kullanım amaçları ve uygulamaları Tablo 13’te liste halinde verilmiştir.

Tablo 13: Bilinen halk ilaçlarının Çamlıdere’de tespit edilen farklı kullanımları.

Materyal	Kullanım amacı, uygulaması
Bitkisel kaynaklılar	
<i>Alcea rosea</i> L.	Karın ağrısında; çiçeğinin infüzyonundan içilir.
<i>Allium cepa</i> L.	Soğuk algınlığında; soğanı közlendikten sonra içi oyulur ve bu oyuğa tereyağı konulup yenilir.
<i>Allium sativum</i> L.	Kümes hayvanlarının hastalıklarında; soğanı ezilir, tentürdiyotla karıştırılıp hayvanlara yedirilir.
<i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.	Sinüzitte; çiçeklerinden hazırlanan infüzyonunun buharı solunur.
<i>Berberis crataegina</i> DC.	Prostat rahatsızlıklarında; köklerinin dekoksionundan içilir.
<i>Capsicum annuum</i> L.	Bacak ağrılarında; meyvelerinden hazırlanan dekoksionun üzerine buğdaydan elde edilen un kepeği ilave edilip macun kıvamına getirilir ve bacağına sürülür.
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	Yüksek kan şekerini düşürmede; meyve sapının dekoksionundan içilir.

<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak	Nefes darlığında; mayasıl otu [<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeklerinin ısırgan (<i>Urtica dioica</i> L.), ısıtma otu (<i>Sinapis arvensis</i> L.), ebemgümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.), nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] ve kekik (<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>) yaprağı ile birlikte hazırlanan dekoksiyonundan içilir.
<i>Crataegus x bornmuelleri</i> Zabel	İltihaplarda; meyvesinin dekoksiyonundan içilir.
<i>Cucurbita maxima</i> Lam.	Kabakulak hastalığında; tohumların bağlı olduğu plasenta boğaza sarılır.
<i>Cydonia oblonga</i> Miller	Emziren annelerin göğüs uçlarındaki yaraların tedavisinde; hafifçe dövülmüş tohumlarının üzerine su konulup bir hafta bekletilir. Süre sonunda jelimsi bir hal alan sudan sürülür.
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Öksürükte; yaprağının infüzyonundan içilir. Öksürükte; iğde (<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.), ayva (<i>Cydonia oblonga</i> Miller), kekik [<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) J alas var. <i>skorpilii</i>] ve zeytin yapraklarının infüzyonundan içilir.
<i>Helichrysum</i> sp.	Mayasıl; çiçeklerinin dekoksiyonundan içilir.
<i>Inula oculus-christi</i> L.	Kesiklerde; taze yaprakları kesiğin üzerine sarılır.
<i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	Sarılıkta; dal ucu ve meyvesinin dekoksiyonundan içilir. Sedef hastalığında; katranından sürülür.
<i>Malus sylvestris</i> Miller	Romatizmada; meyvelerinden hazırlanan sirke, bal ve su ile karıştırılıp sürülür.
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	İshalde; yapraklarının dekoksiyonundan içilir.
<i>Malva pusilla</i> Sm.	Kan dindirici; toprak altı ve üstü kısımlarından hazırlanan infüzyondan içilir.
<i>Papaver dubium</i> L.	Ayaktaki mantar, egzama, kaşıntı vb. hastalıklarda; ayaklar toprak üstü kısımlarının infüzyonunun içinde bekletilir.
<i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	Mide rahatsızlıklarında; toprak üstü kısımlarının dekoksiyonundan içilir.
<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb) Holmboe	Bağırsak kanseri ve ağrılarında; olgunlaşmamış kozalakları çiğ olarak yenilir veya dekoksiyonundan içilir veya kurutulup toz edildikten sonra suya katılıp içilir.

	Kurt veya köpeğin ısırdığı hayvanlarda; yaprakları ezilir ve ısırılan bölgeye sürülür veya yaprakları dövüldükten sonra süt ile kaynatılıp ısırılan bölgeye sürülür. Yüksek kolesterol ve tansiyonda; yeşil kozalaklarının dekoksasyonundan içilir.
<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	Mayasıl ve içteki yaralarda; yapraklar çiğ olarak yenilir veya dekoksasyonundan içilir.
<i>Quercus pubescens</i> Willd.	Romatizmada; ince dal kabuğunun dekoksasyonundan içilir.
<i>Rumex crispus</i> L.	Dudaklardaki yara ve çatlaklarda; yapraklarından dolma yapıp ya da haşlanarak yoğurtla yenilir.
<i>Sinapis arvensis</i> L.	Nefes darlığında; mayasıl otu [<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak] çiçeklerinin ısırgan (<i>Urtica dioica</i> L.), ısıtma otu (<i>Sinapis arvensis</i> L.), ebemgümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.), nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] ve kekik (<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>) yaprağı ile birlikte hazırlanan dekoksasyonundan içilir.
<i>Solanum tuberosum</i> L.	Yanık izinin geçirilmesinde; yumrusu rendelenip yanan bölgeye sarılır.
<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schultz Bip.	Öksürük ve boğaz ağrısında; çiçeklerinin dekoksasyonundan içilir.
<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	Her derde deva olarak; yaprağının dekoksasyonundan içilir. Şeker hastalığında; yaprağının infüzyonundan içilir.
<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) J alas var. <i>skorpilii</i>	Öksürükte; yaprağının infüzyonundan içilir. Öksürükte; kekik [<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) J alas var. <i>skorpilii</i>] ayva (<i>Cydonia oblonga</i> Miller), iğde (<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.) ve zeytin yapraklarının infüzyonundan içilir.
<i>Triticum</i> sp.	İshalde; buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumlarından elde edilen un, tereyağı ile kavrulup yenilir. Karın şişliğinde (çocuklardaki); tohumlardan elde edilen un ve eritilmiş inek yağı yoğrulup karına sarılır.
<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	Prostat rahatsızlıklarında ve idrar söktürücü olarak; köklerinden hazırlanan dekoksasyonundan içilir.
<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	Güneş çarpmasında; yaprakları ezilip bir beze yayılarak başa konulur.

Hayvansal kaynaklılar	
Alabalık	Gut hastalığında; dövülüp bir beze yayıldıktan sonra boğaza sarılır.
Bal/süzme bal	Soğuk algınlığında; karaturp (<i>Raphanus sativus</i> L.) yumrusunun içi oyulur, bu oyuk süzme balla doldurulup bir gece bekletilir. Bu esnada yumrunun suyu bal ile karışarak oyuktan taşar. Ertesi sabah taşan bu su içilir. Kırıktı; bal bir beze sürülüp sarılır. Yüksek ateşte (bebeklerdeki); süzme bal, nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] yaprağı, kına ve çiğ tavuk yumurtası ile karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür.
Tavşan	Baş ağrısında; taze derisi başa sarılır. Ele batan diken çıkarmak için; yağı sürülür.
Tavuk	Boğmacada; bağırsakları boğaza sarılır.
Tavuk yumurtası	Yüksek ateşte (bebeklerdeki); bir adet çiğ yumurta, nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>] yaprağı, kına ve süzme bal ile karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür. Baş ağrısı ve sinüzitte; yumurtanın sarısı tuz ile çırpılır. Kişinin başının üst kısmı jiletle kazılarak kanatılır ve hazırlanan karışım bu bölgeye sarılır. Baş ağrısı ve sinüzitte; yumurta beyazı ile sabun çırpılır ve bu karışım jiletle kazılıp yara açılmış başa sürülür.
Tereyağı	Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda; tereyağı, karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] reçinesi, süt, buğday (<i>Triticum</i> sp.) unu, soğan (<i>Allium cepa</i> L.) ve sabun pişirilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılır. Veya soğan (<i>Allium cepa</i> L.) közlendikten sonra tepeden açılarak içine tereyağı ve rendelenmiş sabun konulur. İltihabı toplayıp çıkarana kadar o bölgede tutulur. İshalde; buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumlarından elde edilen un, tereyağı ile kavrulup yenilir. Nefes darlığı ve göğüs ağrısında; elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller) meyvesinin içi üstten oyulur, bu oyuğun içine tereyağı konulup köze atılır, yumuşayıp yağ eriyince közden alınır. ılıdıktan sonra yağ içilir ve elma yenilir. Soğuk algınlığında; közlenmiş soğanın (<i>Allium cepa</i> L.) içine açılan oyuğa tereyağı konulup yenilir.

Yoğurt/ torba yoğurdu	Bademcik iltihabında; yoğurt ile buğday (<i>Triticum</i> sp.) tohumundan elde edilen un karıştırılarak yoğrulur ve kurutulur. Daha sonra soğuk su ilave edilip tekrar hamur kıvamına gelene kadar kaynatılır. Ilıdıktan sonra boyna sarılır.
Diğer	
Lokum	Çıbanda; çıbanın üstüne konulup bir gece bekletilir.
Tuz	Baş ağrısı ve sinüzitte; tuz yumurtanın sarısı ile çırpılır. Kişinin başının üst kısmı jilette kazılarak kanatılır ve hazırlanan karışım bu bölgeye sarılır.

Yukarıda Çamlıdere’de halkın tedavide en çok Asteraceae familyasına ait bitkilerden faydalandığına değinilmiştir. Bu familyanın üyesi olan *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint., *Anthemis tinctoria* L. var. *pallida* DC., *Matricaria chamomilla* L. var. *recutita* (L.) Grierson, *Tanacetum parthenium* (L.) Schultz Bip. ve *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain türleri morfolojik olarak birbirlerine benzemektedir. Bu fiziksel benzerliklerinin yanında birbirlerine oldukça yakın amaç ve şekillerde kullanıldıkları göz önüne alındığında, Asteraceae familyası üyesi olan bu türlerin halk tarafından aynı bitki olduğunu düşünerek kullanıldığı akla gelmektedir. Asteraceae familyasının ülkemizin en yaygın familyalardan biri olmasının yanı sıra, sözü geçen bitkilerin benzerliklerinin de, Çamlıdere’de halk ilacı olarak kullanılan familyalardan en fazla türle temsil edileni olmasındaki başlıca nedenlerden biri olabileceği düşünülebilir.

Yörede *Phlomis armeniaca* Willd.’nın mide rahatsızlıklarında kullanıldığı belirlenmiştir. İncelediğimiz etnobotanik çalışmalarda daha önce bitkiye ait böyle bir kullanım tespit edilmemiş ve bitki üzerinde yapılmış olan bir antiülserojenik aktivite çalışmasına rastlanılmamıştır. Ancak bu cinsin başka bir türünün (*Phlomis grandiflora* H.S. Thompson) Anadolu’da halk arasında mide şikayetlerinde kullanıldığını gösteren bir

halk ilacı çalışmasının yanı sıra⁵⁵, Anabilim Dalımızda yapılan ve bitkinin kuvvetli antiülserojenik etkisinin tespit edildiği biyolojik aktivite çalışmaları mevcuttur^{88,89}. Çalışmamızdaki bulgularımız da göz önüne alındığında, aynı cinse ait türlerin benzer maddeler bulundurmasının muhtemel olabileceği, dolayısıyla *Phlomis armeniaca* Willd. türünün de antiülserojenik aktiviteye sahip olabileceği akla gelmektedir. Ancak yine de kesin neticeye ulaşmak için uygun bir antiülserojenik aktivite çalışması yapılması gerekmektedir. İlgili çekici diğer bir husus ise, Çamlıdere’de yüksek kan şekerini düşürmek için kullanılan bamya (*Hibiscus esculentus* L.) tohumlarının, Konya’da²³ bu kullanıma zıt olarak kan şekerinin düştüğü durumlarda kullanıldığı dikkati çekmektedir. Her iki kullanım da göz önüne alınırsa, bitkinin kan şekerini normal seviyelerde tutabilmek için dengeleyici bir rolü olabileceği akla gelmektedir. Bu hususun da açıklığa kavuşması için biyolojik aktivite çalışması yapılmasına ihtiyaç vardır.

Halk ilaçlarının genel olarak basit şekillerde hazırlandığı bilinmekle birlikte⁸⁷, yörede az da olsa bazılarının oldukça karmaşık şekillerde hazırlandığı görülmektedir. Bu ilaçlardan en öne çıkanlarından biri Çamlıdere’nin merkezinde yara ve yanık tedavisinde kullanıldığı tespit edilen bir merhemdir. Söz konusu merhem *Medicago lupulina* L. ve *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*’un toprak üstü kısımlarının sızma zeytinyağı içerisinde, yağ kızana kadar ısıtılıp süzülmesi ve süzülen yağa çam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] sakızı ve arı mumu ilave edilmesi suretiyle hazırlanmaktadır (bakınız Resim 6). Merhemün ünü yöre halkı ve hatta uzun zaman önce Çamlıdere’den taşınmış olan kişiler tarafından dahi bilinmektedir. Karmaşık şekilde hazırlanan halk ilaçlarına bir diğer örnek ise "hekim hamuru" adıyla bilinen karışımdır. Dolama, çıban ve benzeri iltihaplı hastalıklarda kullanılan bu halk ilacında çam [*Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] reçinesi, süt, tereyağı, buğday (*Triticum* sp.) unu, sabun ve rendelenmiş

kuru soğan (*Allium cepa* L.) pişirilerek merhem kıvamına getirilmekte ve ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılmaktadır.

Halk ilaçlarının bir diğer özelliği ise, basit ve belirtileri aşikâr olan rahatsızlıkların giderilmesinde kullanılmasıdır⁸⁷. Ancak bulgularımız arasında şeker hastalığı, prostat rahatsızlıkları, gut, sedef, kanser gibi tanısı ancak sağlık merkezlerinde ve bazı modern teşhis yöntemleri kullanılmak suretiyle yapılabilen rahatsızlıkların giderilmesinde kullanılan halk ilaçları yer almaktadır. Bu rahatsızlıklar “halk ilaçlarının belirtileri aşikâr olan hastalıklara karşı kullanıldığı” tarifine uymamaktadır. Diğer taraftan bazı hastalıkların hekim tarafından teşhisinin konulmasının ardından, halkın bunlara karşı çeşitli bitki veya diğer materyallerin iyi gelip gelmeyeceğini denemeye başlaması muhtemeldir. Şeker hastalığının bu hastalıklara ilk örneklerden biri olabileceği düşünülebilir. Nitekim mülakatlar esnasında bazı kişiler, hastalığına hekim tarafından teşhis konulduğunu ifade etmiştir. Bunlar ilgili monograflarda da belirtilmiştir. Bu şekilde halkın tanıyamayacağı ancak hekimin teşhis koymasından sonra öğrendiği hastalığına karşı, halk ilaçlarının ortaya çıkmasının mümkün olabileceği akla gelmektedir. Diğer taraftan son yıllarda medya organlarında çok sayıda bitkinin hekim teşhisine ihtiyaç gösteren hastalıklarda kullanılışı da yaygın bir şekilde halkı etkilemektedir. Bunun bir sonucu olarak halk söz konusu yayınlarda bahsedilen bitkileri veya onlara benzettiklerini, çevresinde gördüğünde toplayıp kullanması olasıdır. Bu tarz etkileşmelerden çok belirgin olanları, bilgi kirlenmesi olmaması için çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Fakat bazen mülakat yapılan kişilerin kendilerinin veya bir-iki kuşak önceki büyüklerinin denemeleri olduğunun belirtildiği veya bu hususta net bir bilgi vermek istemeyerek kendi denemeleri olduğundan şüphelendiğimiz bazı kullanımlar, monograflarda bulunabilir (bakınız Tablo 14). Bu tip kullanımlara etnobotanik açıdan dikkatle yaklaşılmasının gerekliliği ve bunların atalardan gelen değil, yeni üretilen bilgiler olabileceği unutulmamalıdır.

Tablo 14: Halkın tanımasının kolay olmadığı rahatsızlıklardaki kullanımlar.

Hastalık	Kullanılan bitki	Monograf no
Bağırsak kanseri	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	41
Bronşit	<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	8
	<i>Cydonia oblonga</i> Miller	19
	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	30
	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	41
	<i>Raphanus sativus</i> L.	48
	<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	64
	<i>Urtica dioica</i> L.	67
Prostat rahatsızlıkları	<i>Berberis crataegina</i> DC.	9
	<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	66
Şeker hastalığı	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	12
	<i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. var. <i>orientalis</i>	16
	<i>Hibiscus esculentus</i> L.	23
	<i>Juglans regia</i> L.	26
	<i>Morus alba</i> L.	36
	<i>Onopordum turcicum</i> Danin	37
	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	41
	<i>Portulaca oleracea</i> L. subsp. <i>oleracea</i>	45
	<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin	46
	<i>Teucrium polium</i> L.	56
	<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	59
	<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) Jalas var. <i>skorpilii</i>	61
	<i>Urtica dioica</i> L.	67
	<i>Urtica urens</i> L.	68
Yüksek kolesterol	<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	41

Elde ettiğimiz bulgular, 2009 yılında tamamlanan ve Çamlıdere ile geniş sınırı bulunan Kızılcahamam'da tespit edilen halk ilaçları ile kıyaslandığında, 24 bitki türünün her iki çalışmada ortak olduğu görülmektedir. Bu bitkilerden bir kısmının (*Anthemis tinctoria* L. var. *pallida* DC., *Crataegus orientalis* Pallas ex Bieb. var. *orientalis*, *Juglans regia* L., *Onopordum turcicum* Danin, *Portulaca oleracea* L., *Urtica dioica* L. gibi) aynı veya benzer rahatsızlıklarda kullanıldığı, *Inula oculus-christi* L., *Rumex crispus* L. ve *Sinapis arvensis* L. gibi bazılarının ise tamamen farklı amaçlarla kullanıldığı görülmektedir. Bitkisel kaynaklıların dışındaki halk ilaçları ve kullanım amaçları incelendiğinde ise yine Kızılcahamam yöresindekilerle benzerlikler görülmektedir. Örneğin her iki bölgede de bal ve tuz karışımı yara tedavisinde, sülük diz ve bacak ağrılarında, yoğurt güneş çarpmasında kullanılmaktadır. Diğer taraftan yumurta sarısında olduğu gibi farklı kullanımlar da mevcuttur. Yumurta sarısı, Çamlıdere'de yanık, sinüzit ve baş ağrısında kullanılırken, Kızılcahamam'da mide ağrısı ve mide yaralarında kullanılmaktadır. Sayıları oldukça az olan bitkisel veya hayvansal kaynaklı halk ilacı kategorisine girmeyen diğer materyaller Kızılcahamam'daki bulgularla kıyaslandığında, sadece lokum ve tuzun ortak olduğu, ancak bunların da farklı amaçlarla kullanıldığı görülmüştür. Her iki bölgede bitkilerin kullanıldığı rahatsızlıklar incelendiğinde ise solumun yolu, cilt, gastrointestinal sistem rahatsızlıkları ve şeker hastalığının ilk sıralarda yer aldığı dikkati çekmektedir.

Üzerinde durulması gereken oldukça önemli bir nokta ise, saha çalışmaları esnasında halk ilacı konusunda bilgi sahibi kişi bulmaktaki zorluktur. Halk işsizlik, eğitim kurumlarının yetersizliği gibi nedenlerle çoğunlukla şehir merkezine veya diğer büyük şehirlere göç etmiş ve köylerine ancak yaz tatillerini geçirmek amacıyla, kısıtlı sürelerde gelmektedir. Ayrıca halk ilaçları konusunda kapsamlı bilgi sahibi olan büyüklerin neredeyse tamamına yakınının vefat ettiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda gençlerin de konuya ilgisizliği, halk ilaçlarının hızla

unutulmasında önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle yeni ilaç keşfinde önemli bir potansiyele sahip olan halk ilaçlarından günümüze aktarılabilmiş olan kısmı unutulmadan önce kayıt altına alınmalıdır. Yurdumuzun tamamında halk ilacı envanter çalışmalarının hızla tamamlanmasının gerekliliği, bu çalışmada da karşımıza çıkan en önemli sonuçlardan biridir.

6. ÖZET

ÇAMLIDERE (ANKARA) HALK İLAÇLARI

Bu çalışmada Ankara'nın Çamlıdere ilçesinde hâlen kullanılan halk ilaçları tespit edilmiştir. Bunun için Çamlıdere'ye bağlı olan toplam 42 yerleşim birimine bilimsel geziler düzenlenmiştir. Geziler esnasında halk ilacı konusunda bilgi sahibi olan kişilere ulaşılarak mülakatlar yapılmıştır. İlçede halk ilaçlarının çoğunluğunu oluşturan bitkiler sistematik olarak incelendiğinde 29 familyanın mensubu olan 61 cinse ait 65 türden (73 takson) tedavide yararlanıldığı belirlenmiştir. Bunun yanında 19 adet hayvansal kaynaklı materyalin de halk ilacı olarak kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca bitkisel veya hayvansal kaynaklı olmayan 8 farklı materyalin de ilçede halk ilacı olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Çamlıdere'de en çok Asteraceae familyasına ait bitkilerden halk ilacı olarak yararlanıldığı, bunu Lamiaceae ve Rosaceae familyalarının takip ettiği belirlenmiştir.

İlçede halk ilacı kullanılmasına neden olan rahatsızlıkların başında solunum yolu hastalıkları gelmekle birlikte bunu dermatolojik problemler, gastrointestinal sistem hastalıkları ve romatizmal rahatsızlıklar takip etmektedir. Diğer taraftan nadir de olsa bitkilerin yakacak, gıda gibi etnobotanik kullanımlarına da rastlanılmıştır.

Daha önce yapılan halk ilacı çalışmaları ile bizim bulgularımız kıyaslandığında, *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint., *Astragalus microcephalus* Willd., *Crocus ancyrensis* (Herbert) Maw, *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet var. *torquatum* Cullen, *Medicago lupulina* L., *Thuja orientalis* L., *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*, *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain bitkilerinin

Ülkemizde halk ilacı olarak kullanımına ilk kez bu çalışmada rastlanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu çalışma ile 41 halk ilacının da daha önce tespit edilen kullanımlarının dışında yeni kullanımları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Halk İlacı, amlıdere, Etnobotanik, Ankara, Tıbbi Bitkiler.

7. SUMMARY

FOLK MEDICINES OF ÇAMLIDERE (ANKARA)

In this study, folk medicines which are being currently used in Çamlıdere, district of Ankara, were determined. Therefore, scientific trips were organized to different 42 locations in Çamlıdere. During the field trips, interviews were conducted with those who have knowledge on folk medicines. Upon the evaluation of the outcomes of the field study systematically, plants constituted the majority of folk medicines where it was determined that 65 species (73 taxa) belonging to 61 genera of 29 families in various treatments. Furthermore, 19 different animal sourced materials were identified to be used as folk medicine. In addition, neither plant nor animal sourced 8 different materials were determined to be used as folk medicine in the district. Plants of the Asteraceae family were determined to be used mostly, and other frequently used families were Lamiaceae and Rosaceae in Çamlıdere.

Although respiratory tract diseases were the principal reason for using folk medicines, dermatologic problems, gastrointestinal system diseases and rheumatismal complaints were the other frequent complaints. On the other hand, some ethnobotanical usages such as for heating and as food of plants were observed.

When our findings were compared with the previous folk medicine studies, it was understood that the usage of *Anthemis armeniaca* Freyn & Sint., *Astragalus microcephalus* Willd., *Crocus ancyrensis* (Herbert) Maw, *Glaucium grandiflorum* Boiss. & Huet var. *torquatum* Cullen, *Medicago lupulina* L., *Thuja orientalis* L., *Trifolium fragiferum* L. var. *fragiferum*, *Tripleurospermum callosum* (Boiss. & Heldr.) E. Hossain

spotted for first time in this study in Turkey. Furthermore, with this study, new usages of 41 folk medicines were determined different from previous studies.

Keywords: Folk Medicine, Çamlıdere, Ethnobotany, Ankara, Medicinal Plants.

8. KAYNAKLAR

1. Güner A, Özhatay N, Ekim T, Başer KHC, editörler. Flora of Turkey and the East Aegean Islands (Supplement), Vol. 11, Edinburgh: Edinburgh Univ. Press; 2000.
2. Davis PH. Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 1-9, Edinburgh: Edinburgh Univ. Press; 1965-1988.
3. Sezik E. Türkiye’de Halk İlacı Araştırmaları ve Önemi. İçinde: Başer KHC, editör. 9. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; 1991. s. 1-7.
4. Yeşilada E. Past and Future Contributions to Traditional Medicine in the Health Care System of the Middle-East. J Ethnopharmacol 2005; 100:135-137.
5. Yeşilada E, Sezik E. Part 28. A Survey on the Traditional Medicine in Turkey: Semi-quantitative Evaluation of the Results. Recent Progress in Medicinal Plants. Vol. VII. İçinde: Singh VK, Govil JN, Hashmi S, Singh G, editörler. Ethnomedicine and Pharmacognosy-II. LLC, Houston, Texas: Studium Press; 2003. s. 389-412.
6. Fabricant DS, Farnsworth NR. The Value of Plants Used in Traditional Medicine For Drug Discovery. Environ Health Perspect 2001; 109 (suplement 1): 69-75.
7. Gertsch J. How Scientific is the Science in Ethnopharmacology? Historical Perspectives and Epistemological Problems. J Ethnopharmacol 2009;122:177-183.

8. Van Agthael MA, Eggelte T, Van Boxtel CJ. Artemisinin Drugs in the Treatment of Malaria: From Medicinal Herb to Registered Medication. *Trends Pharmacol Sci* 1999; 20: 199-205.
9. Heinrich M, Teoh HL. Galatamine From Snowdrop-The Development of a Modern Drug Against Alzheimer's Disease From Local Caucasian Knowledge. *J Ethnopharmacol* 2004; 92 (2-3): 147-162.
10. Fujita T, Sezik E, Tabata M, Yeşilada E, Honda G, Takeda Y ve ark. Traditional Medicine in Turkey VII. Folk Medicine in Middle and West Black Sea Regions. *Econ Bot* 1995; 49 (4): 406-422.
11. Gençler Özkan AM, Gürbüz İ, Akaydın G, Yeşilada E, Miser E. Düzce İlinin Etnobotanik Özellikleri-I. *Fitomed Türkiye* 2008; 2 (06): 32.
12. Honda G, Yeşilada E, Tabata M, Sezik E, Fujita T, Takeda Y ve ark. Traditional Medicine in Turkey VI. Folk Medicine in West Anatolia: Afyon, Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın Provinces. *J Ethnopharmacol* 1996; 53: 75-87.
13. Oral DÇ. Konya İlinde Kullanılan Halk İlaçları Üzerinde Etnobotanik Araştırmalar. Yüksek Lisans. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2007.
14. Özaktan G. Kızılcahamam Yöresi Halk İlaçları. Yüksek Lisans. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2009.
15. Sezik E, Tabata M, Yeşilada E, Honda G, Goto K, Ikeshiro Y. Traditional Medicine in Turkey I. Folk Medicine in North-east Anatolia. *J Ethnopharmacol* 1991; 35: 191-196.

16. Sezik E, Yeşilada E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T ve ark. Traditional Medicine in Turkey X. Folk Medicine in Central Anatolia. J Ethnopharmacol 2001; 75: 95-115.
17. Sezik E, Yeşilada E, Tabata M, Honda G, Takaishi Y, Fujita T ve ark. Traditional Medicine in Turkey VIII. Folk Medicine in East Anatolia; Erzurum, Erzincan, Ağrı, Kars, Iğdır Provinces. Econ Bot 1997; 51 (3): 195-211.
18. Sezik E, Zor M, Yeşilada E. Traditional Medicine in Turkey II. Folk Medicine in Kastamonu. Int J Pharmacogn 1992; 30 (3): 233-239.
19. Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş. Ankara, Gölbaşı'nda Yabani Bitkilerin Kullanılış Amaçları ve Şekilleri Üzerine Bir Araştırma. OT Sist Bot Der 2001; 8(2): 105-121.
20. Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş. An Ethnobotanical Survey of the Beypazarı, Ayaş and Gündül District Towns of Ankara Province (Turkey). Econ Bot 2004; 58 (4):705-720.
21. Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş. Anadolu'da Halk Arasında Bitkilerin Kullanılış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Çalışma. İçinde: Başer KHC, Kırmırcı N, editörler. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Eskişehir: 2002. s. 434-457. [internette] 2004 [14.01.2010'da okundu]. Elektronik adresi: <http://documents.anadolu.edu.tr/bihat/e-kitap/isimsekpdf.pdf>
22. Tabata M, Sezik E, Honda G, Yeşilada E, Fukui H, Goto K ve ark. Traditional Medicine in Turkey III. Folk Medicine in East Anatolia, Van and Bitlis Provinces. Int J Pharmacogn 1994; 32 (1): 3-12.

23. Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Fujita T, Tanaka T ve ark. Traditional Medicine in Turkey V. Folk Medicine in the Inner Taurus Mountains. J Ethnopharmacol 1995; 46: 133-152.
24. Yeşilada E, Honda G, Sezik E, Tabata M, Goto K, Ikeshiro Y. Traditional Medicine in Turkey IV: Folk Medicine in the Mediterranean Subdivision. J Ethnopharmacol 1993; 39: 31-38.
25. Yeşilada E, Sezik E, Honda G, Takaishi Y, Takeda Y, Tanaka T. Traditional Medicine in Turkey IX: Folk Medicine in North-west Anatolia. J Ethnopharmacol 1999; 64: 195-210.
26. Akalın E, Alpınar K. Tekirdağ'ın Tıbbi ve Yenen Yabani Bitkileri Hakkında Bir Araştırma. Ege Üniv Ecz Fak Der 1994; 2 (1): 1-11.
27. Akalın E, Saçlı S. Ayvalık'ta İlaç ve Gıda Olarak Kullanılan Doğal Bitkiler. İçinde: XVII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri ve Program Kitabı. İzmir; 2007. s. 119.
28. Akaydın G, Şimşek I, Miser E, Yeşilada E. Afyon, Denizli, Kütahya İllerinin Bazı Yerleşim Birimlerinde Etnobotanik Araştırmalar. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 34.
29. Akaydın G, Şimşek I, Portakal T, Yabancı N, Yeşilada E. Bilecik, Bursa ve Edirne Çevrelerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bazı Bitkiler. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 33.
30. Alparslan DF, Tuzlacı E. Babaeski (Kırklareli) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. İçinde: Sezik E, Yeşilada E,

Deliorman Orhan D, editörler. 15. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Ankara; 2006, s.251-263.

31. Altundağ E, Özhatay N. Iğdır İlinin Etnoflorası Hakkında Ön Bilgiler. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 36.
32. Arabacı Anul S. İncek (Ankara) Florası ve Farmasötik Botanik Yönünden Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2010.
33. Arıtuluk ZC, Akaydın G, Ezer N. Tefenni (Burdur) İlçesi'nde Kullanılan Halk İlaçları. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 35.
34. Bulut G. Folk Medicinal Plants of Silivri (İstanbul, Turkey). Marmara Pharm J 2011; 15: 25-29.
35. Bulut GE, Tuzlacı E. Bayramiç (Çanakkale) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 33.
36. Doğan A. Ovacık (Tunceli) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Yüksek Lisans. İstanbul: Marmara Üniversitesi; 2008.
37. Ecevit Genç G, Özhatay N. An Ethnobotanical Study in Çatalca (European Part of İstanbul) II. Turk J Pharm Sci 2006; 3 (2): 73-89.
38. Elçi B, Erik S. Güdül (Ankara) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. Hacet Univ Ecz Fak Der 2006; 26 (2): 57-64.

39. Emre G, Tuzlacı E. Ezine (Çanakkale) Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. İçinde: Sezik E, Yeşilada E, Deliorman Orhan D, editörler. 15. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Ankara: Alp Ofset Matbacılık; 2006, s. 270-278.
40. Ertuğ F. An Ethnobotanical Study in Central Anatolia (Turkey). Econ Bot 2000; 54 (2): 155-182.
41. Ertuğ F. Bodrum Yöresinde Halk Tıbbında Yararlanılan Bitkiler. İçinde: Başer KHC, Kırimer N, editörler. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Eskişehir: 2002. s. 76-93. [internette]. 2004 [14.01.2010'da okundu]. elektronik adresi: <http://documents.anadolu.edu.tr/bihat/e-kitap/fertugpdf.pdf>
42. Everest A, Öztürk E. Focusing on the Ethnobotanical Uses of Plants in Mersin and Adana Provinces (Turkey). J Ethnobiol and Ethnomed 2005; 1 (6): 1-6.
43. Ezer N, Mumcu Arısan Ö. Folk Medicines in Merzifon (Amasya, Turkey). Turk J Bot 2006; 30: 223-230.
44. Ezer N, Avcı K. Çerkeş (Çankırı) Yöresinde Kullanılan Halk İlaçları. Hacet Üniv Ecz Fak Der 2004; 24 (2): 67-80.
45. Gençler Özkan AM, Koyuncu M. Traditional Medicinal Plants Used in Pınarbaşı Area (Kayseri-Turkey). Turkish J Pharm Sci 2005; 2 (2): 63-82.
46. Gümüş İ. Ağrı Yöresinde Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları. Turk J Bot 1994; 18: 107-112.

47. Işık S, Gönüz A, Arslan Ü, Öztürk M. Afyon (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. OT Sist Bot Der 1995; 2 (1): 161-166.
48. İlçim A, Varol Ö. Hatay ve K.Maraş (Türkiye) İllerindeki Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. OT Sist Bot Der 1996; 3 (1): 69-74.
49. Kargıoğlu M, Cenkci S, Serteser A, Evliyaoğlu N, Konuk M, Kök MŞ ve ark. An Ethnobotanical Survey of Inner-West Anatolia, Turkey. Hum Ecol 2008; 36:763-777.
50. Koçak S, Özhatay N. Karaman İlinden Etnobotaniğe Katkıları. İçinde: Gürkan E, Tuzlacı E, editörler. 13. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. İstanbul: İÜ Ecz Fak Yay; 2000. s. 275-280.
51. Koçyiğit M, Kızılarıslan Ç, Özhatay N. Güney Marmara'nın Etnoflorası. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 34.
52. Koçyiğit M, Özhatay N. Wild Plants Used as Medicinal Purpose in Yalova (Northwest Turkey). Turkish J Pharm Sci 2006; 3 (2): 91-103.
53. Kültür Ş. Medicinal Plants Used in Kırklareli Province (Turkey). J Ethnopharmacol 2007; 111: 341-364.
54. Mumcu Arısan Ö. Işık Dağı ve Çevresinde Yetişen Bitkiler Üzerinde Farmasötik Botanik Yönünden Araştırmalar. Doktora. Ankara: Ankara Üniversitesi; 2010.

55. Özçelik H. Akseki Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları. Doğa TU Botanik Der 1987; 11 (3): 316-321.
56. Özgen U, Çetin F, Koyuncu M, Coşkun M. Kozan'da (Adana) Halk İlacı Olarak Kullanılan Bazı Bitkiler. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 31.
57. Özgen U, Coşkun M. Ilıca (Erzurum) İlçesine Bağlı Köylerde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. Econ Bot 2004; 58 (4): 691-696.
58. Özgökçe F, Özçelik H. Ethnobotanical Aspects of some Taxa in East Anatolia, Turkey. Econ Bot 2004; 58 (4): 697-704.
59. Sarper F, Akaydın G, Şimşek I, Yeşilada E. An Ethnobotanical Field Survey in the Haymana District of Ankara Province in Turkey. Turk J Biol 2009; 33: 79-88.
60. Sayar A, Güvensen A, Özdemir F, Öztürk M. Muğla (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. OT Sist Bot Der 1995; 2 (1): 151-160.
61. Sürmeli B, Sakçalı S, Öztürk M, Serin M. Kilis Çevresinde Halk Hekimliğinde Kullanılan Bitkiler. İçinde: Gürkan E, Tuzlacı E, editörler. 13. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. İstanbul: İÜ Ecz Fak Yay; 2001. s. 211-220.
62. Şimşek I, Akaydın G, Arıtuluk ZC, Yabancı N, Yeşilada E. Isparta, Hatay ve Mersin İllerinin Bazı Yerleşim Birimlerinde Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkiler. Fitomed Türkiye 2008; 2 (06): 35.

63. Şimşek I, Akaydın G, Yabancı N, Portakal T, Yeşilada E. İç Anadolu'nun Bazı Yerleşim Birimlerinde Etnobotanik Bir Çalışma. İçinde: XVII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri ve Program Kitabı. İzmir; 2007. s. 20.
64. Tuzlacı E. Şifa Niyetine Türkiye'nin Bitkisel Halk İlaçları. Birinci Basım. İstanbul: Alfa Yayınları; 2006.
65. Tuzlacı E, Erol MK. Turkish Folk Medicinal Plants. Part II: Eğirdir (Isparta). Fitoterapia 1999; 70: 593-610.
66. Tuzlacı E, Eryaşar Aymaz P. Turkish Folk Medicinal Plants, Part IV: Gönen (Balıkesir). Fitoterapia 2001; 72: 323-343.
67. Tuzlacı E, Tolon E. Turkish Folk Medicinal Plants, Part III: Şile (İstanbul). Fitoterapia 2000; 71: 673-685.
68. Türkan Ş, Malyer H, Öz Aydın S, Tümen G. Ordu İli ve Çevresinde Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2006; 10 (2): 162-166.
69. Uğurlu E, Seçmen O. Medicinal Plant Popularly Used in the Villages of Yunt Mountain (Manisa-Turkey). Fitoterapia 2008; 79 (2): 126-131.
70. Uzun E, Sarıyar G, Adersen A, Karakoç B, Ötük G, Oktayoğlu E ve ark. Traditional Medicine in Sakarya Province (Turkey) and Antimicrobial Activities of Selected Species. J Ethnopharmacol 2004; 95: 287-296.

71. Ünsal Ç, Vural H, Sarıyar G, Özbek B, Ötük G. Traditional Medicine in Bilecik Province (Turkey) and Antimicrobial Activities of some Selected Species. Turk J Pharm Sci 2010; 7 (2): 139-150.
72. Vural M, Karavelioğulları FA, Polat H. Çiçekdağı (Kırşehir) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sist Bot Der 1997; 4 (1): 117-124.
73. Yeşil Y, Akalın E. Folk Medicinal Plants in Kürecik Area (Akçadağ/Malatya-Turkey). Turk J Pharm Sci 2009; 6 (3): 207-220.
74. Yazıcıoğlu A, Tuzlacı E. Folk Medicinal Plants of Trabzon (Turkey). Mar Üniv Ecz Der 1995; 11 (1-2): 333-342.
75. Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü. Ankara İl Çevre Durum Raporu. Ankara; 2008. [internette] [17.01.2010'da okundu]. Elektronik adresi: <http://www.ankaracevreorman.gov.tr/>
76. Akpolat MS, Eser E, editörler. Ankara Başkentin Tarihi, Arkeolojisi ve Mimarisi. 1. Basım. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları; 2004.
77. Durmuş İ. Osmanlı Dönemine Kadar Kızılcahamam-Çamlıdere Çevresi. Güran K, Sanay E, Erşahin S, editörler. Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi Sempozyumu. Ankara: Kızılcahamam-Çamlıdere Eğitim ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları; 1997. s. 31-37.
78. Çamlıdere Kaymakamlığı Web Sitesi [internette]. [10.02.2010'da okundu]. Elektronik adresi: <http://www.camlidere.gov.tr/>

79. Topaloğlu S. Çamkoru Göleti Çevresi Florası (Çamlıdere). Yüksek Lisans. Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2005.
80. Sanay E. Kızılcahamam ve Çamlıdere’de Göç Olgusu. Güran K, Sanay E, Erşahin S, editörler. Tarihte ve Günümüzde Kızılcahamam-Çamlıdere Yöresi Sempozyumu. Ankara: Kızılcahamam-Çamlıdere Eğitim ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları; 1997. s. 93-102.
81. Çamlıdere Belediyesi Web Sitesi [internette]. [28.12.2009’da okundu]. Elektronik adresi: <http://www.camlidere.bel.tr/>
82. Gümüş E. Yeni Bir Doğa Koruma Kavramı: UNESCO Jeoparklar Çerçevesinde Çamlıdere (Ankara) Fosil Ormanı Fizibilite Çalışması. Yüksek Lisans. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi; 2008.
83. Türkiye İstatistik Kurumu Web Sayfası [internette]. [23.02.2010’da okundu]. Elektronik adresi: <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
84. Tekin K. Gerede ve Çamlıdere Arasında Kalan İğne Yapraklı Ormanların Bitki Sosyolojisi Yönünden Araştırılması. Doktora. Ankara: Ankara Üniversitesi; 2005.
85. Davis PH, Mill RR, Tan K, editörler. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 10 (Suppl.), Edinburgh: Edinburgh Univ. Press; 1988.
86. Pignatti S. Flora D’Italia, Vol 1-3, 1. basım. Bologna: Edagricole; 1982.

87. Sezik E, Yeşilada E. Türkiye’de Bitkilerin Halk İlacı Olarak Kullanılışı. İçinde: Gürkan E, Tuzlacı E, editörler. 13. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. İstanbul: İÜ Ecz Fak Yay; 2001. s. 103-110.
88. Gürbüz İ, Gençler Özkan AM, Yeşilada E, Sezik E, Kutsal O. Anti-Ulcerogenic Activity of some Plants Used as Folk Remedies in Turkey. J Ethnopharmacol 2003; 88 (1): 93-87.
89. Tatar E. Anadolu’da Mide Rahatsızlıklarına Karşı Kullanılan Halk İlaçlarından *Phlomis grandiflora* H.S. Thompson Üzerinde Araştırmalar. Yüksek Lisans. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2009.

9. EKLER

Ek-1: Çamlıdere ilçesinde kullanıldığı tespit edilen bitkilerin alfabetik olarak sıralanmış bilimsel isimleri ve herbaryum numaraları.

Bilimsel Adı	GUE* numarası
<i>Abies nordmanniana</i> (Stev.) Spach subsp. <i>bornmuelleriana</i>	2850
<i>Alcea rosea</i> L.	2882
<i>Allium cepa</i> L.	2837, 2839, 2883, 2888, 2906
<i>Allium sativum</i> L.	2924
<i>Anthemis armeniaca</i> Freyn & Sint.	2825
<i>Anthemis tinctoria</i> L. var. <i>pallida</i> DC.	2804
<i>Arctium minus</i> (Hill) Bernh. subsp. <i>pubens</i> (Babington) Arènes	2903
<i>Astragalus microcephalus</i> Willd.	2860, 2880
<i>Berberis crataegina</i> DC.	2858, 2866
<i>Brassica oleracea</i> L.	2917
<i>Capsicum annuum</i> L.	2925
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	2879, 2902
<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak	2798
<i>Cistus laurifolius</i> L.	2849
<i>Crataegus</i> x <i>bornmuelleri</i> Zabel	2807, 2826
<i>Crataegus orientalis</i> Pallas ex Bieb. var. <i>orientalis</i>	2830
<i>Crocus ancyrensis</i> (Herbert) Maw	2892
<i>Cucurbita maxima</i> Lam.	2914
<i>Cydonia oblonga</i> Miller	2799, 2817, 2875,
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	2813

<i>Glaucium grandiflorum</i> Boiss. & Huet var. <i>torquatum</i> Cullen	2808
<i>Helichrysum</i> sp.	2872
<i>Hibiscus esculentus</i> L.	2844
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	2912
<i>Inula oculus-christi</i> L.	2827
<i>Juglans regia</i> L.	2908
<i>Juniperus oxycedrus</i> L.	2862
<i>Juniperus oxycedrus</i> L. subsp. <i>oxycedrus</i>	2847, 2871
<i>Lycopersicum esculentum</i> Miller	2881
<i>Malus sylvestris</i> Miller	2800, 2802, 2877, 2913
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	2791, 2815, 2834, 2843, 2855, 2867, 2890, 2904, 2920
<i>Malva pusilla</i> Sm.	2824
<i>Matricaria chamomilla</i> L. var. <i>recutita</i> (L.) Grierson	2801, 2841
<i>Medicago lupulina</i> L.	2898
<i>Mentha</i> sp.	2845
<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>	2796, 2891, 2916
<i>Morus alba</i> L.	2911
<i>Onopordum turcicum</i> Danin	2805
<i>Papaver dubium</i> L.	2821
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	2873
<i>Phlomis armeniaca</i> Willd.	2896
<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe	2819, 2831, 2852, 2861, 2869, 2874, 2878, 2899, 2900
<i>Pinus sylvestris</i> L.	2915
<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>intermedia</i> (Gilib.) Lange	2822
<i>Plantago major</i> L. subsp. <i>major</i>	2856, 2868, 2893, 2919

<i>Portulaca oleracea</i> L. subsp. <i>oleracea</i>	2905
<i>Prunus spinosa</i> L. subsp. <i>dasyphylla</i> (Schur) Domin	2810, 2836
<i>Quercus pubescens</i> Willd.	2840
<i>Raphanus sativus</i> L.	2907
<i>Rosa canina</i> L.	2811, 2829, 2864
<i>Rumex crispus</i> L.	2793, 2823
<i>Salix</i> sp.	2797, 2922
<i>Sideritis germanicopolitana</i> Bornm. subsp. <i>germanicopolitana</i>	2835
<i>Sinapis arvensis</i> L.	2794
<i>Solanum tuberosum</i> L.	2889, 2910
<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Schulz Bip.	2865
<i>Teucrium polium</i> L.	2809, 2812, 2857
<i>Thuja orientalis</i> L.	2870
<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>	2795
<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>longicaulis</i>	2832, 2921
<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>subisophyllus</i> (Borbás) J alas	2851
<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) J alas var. <i>skorpilii</i>	2816
<i>Tilia</i> sp.	2884
<i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i>	2897
<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr.) E. Hossain	2833, 2848, 2854
<i>Triticum</i> sp.	2838, 2887, 2894
<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>	2820, 2859
<i>Urtica dioica</i> L.	2792, 2806, 2828, 2846, 2853, 2876, 2909

<i>Urtica urens</i> L.	2803, 2814, 2842
<i>Verbascum cheiranthifolium</i> Boiss. var. <i>cheiranthifolium</i>	2863
<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	2918
<i>Vitis vinifera</i> L.	2818, 2886, 2895, 2901, 2923
<i>Zea mays</i> L.	2885

*GUE; Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumu.

Ek-2: amlıdere'de karışım halinde hazırlanarak kullanılan halk ilaçları.

Karışımın içeriğı	Kullanıldığı rahatsızlık	Hazırlanış ve uygulanış şekli (kullanıldığı yöre)
Çaylar		
Akbaba otu [<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss.& Heldr.) E. Hossain] Dalağan (<i>Urtica dioica</i> L.) Kekik [<i>Thymus longicaulis</i> C. Presl subsp. <i>longicaulis</i> var. <i>subisophyllus</i> (Borbás) J alas] Nane (<i>Mentha</i> sp.)	Nefes darlığında	Nane yaprağı, akbaba otu çiçeğı, kekik yaprağı ve dalağanın toprak üstü kısımları karışımının dekoksilyonundan içilir (Çamköy köyü).
Ayva (<i>Cydonia oblonga</i> Miller) İğde (<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.) Kekik [<i>Thymus praecox</i> Opiz subsp. <i>skorpilii</i> (Velen.) J alas var. <i>skorpilii</i>] Zeytin	Öksürükte	Ayva, iğde, zeytin ve kekik yapraklarından hazırlanan infüzyondan içilir (Doğancı köyü).
Ayva (<i>Cydonia oblonga</i> Miller) Elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller)	Öksürükte	Ayva yaprağı ve elmanın meyve kabuğundan hazırlanan dekoksilyondan içilir (Kuşçular köyü).
Beyaz dut (<i>Morus alba</i> L.) Ceviz (<i>Juglans regia</i>) Isırgan (<i>Urtica dioica</i> L.)	Şeker hastalığında, yüksek kan şekerinde	Ceviz, beyaz dut yaprağı ve ısırganın toprak üstü kısımlarından hazırlanan dekoksilyondan içilir (Elören köyü).
Ebemgümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) Isırgan (<i>Urtica dioica</i> L.) Isıtma otu (<i>Sinapis arvensis</i> L.) Kekik (<i>Thymus leucotrichus</i> Hal. var. <i>leucotrichus</i>) Mayasıl otu [<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop. subsp. <i>vestitum</i> (Wimmer & Grab.) Petrak] Nane [<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>]	Nefes darlığında	Mayasıl otu çiçeğı, ebemgümeci, nane, ısıtma otu, kekik ve ısırgan yapraklarından hazırlanan dekoksilyondan içilir (Eldelek köyü).

Ebegümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) Isırgan (<i>Urtica dioica</i> L.) Papatya [<i>Tripleurospermum callosum</i> (Boiss. & Heldr) E. Hossain]	Astım, bronşit ve nefes darlığında	Ebegümecinin toprak altı ve üstü kısımları, ısırgan tohumu ve papatya çiçeği karışımının dekoksionundan içilir (Ahatlar köyü).
Lapalar		
Biber (<i>Capsicum annuum</i> L.) Buğday	Bacak ağrılarında	Biber meyvelerinden hazırlanan dekoksionun üzerine buğdaydan elde edilen un kepeği (meyve kabuğu) ilave edilip macun kıvamına getirilir, bacağa sürülüp bir gece beklenir (Osmansin köyü).
Buğday (<i>Triticum</i> sp.) Yoğurt	Bademcik iltihabında	Buğday unu ile yoğurt karıştırılıp yoğrulur ve kurutulur. Bu şekilde hazırlanan tarhana hamuru soğuk su ile tekrar hamur kıvamına gelene kadar kaynatılır, ılıdığında boyna sarılır (Gümele köyü).
Ebegümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) Süt	Ezilmelerde (çürüklerde) Eklem-bacak ağrıları ve romatizmada Kırık-çıkıkta	Ebegümeci yaprağı dövülür ve süt ile lapa haline gelene kadar pişirilir. Ilıkken ezilen bölgeye sarılıp üzeri bezle kapatılır ve bir gece bekletilir (Muzrupağacın köyü). Ebegümecinin toprak üstü kısımları kaynar sütün içine konulup 1-2 dakika bekletilir ve sıcakken bitki alınıp dizlere sarılır. Bir gece boyunca bu şekilde bekletilir. (Elören köyü). Ebegümecinin toprak altı ve üstü kısımlarının dekoksionuna süt ilave edilir. Bu karışım kırık-çıkık olan bölgeye sarılıp bir gece bekletilir (Osmansin köyü).
Ebegümeci (<i>Malva neglecta</i> Wallr.) Süt	Eklem-bacak ağrıları ve romatizmada	Ebegümecinin kökleri veya yaprakları hafifçe dövüldükten sonra sütle kaynatılarak lapa haline getirilir. Bu lapa ılıkken ağrıyan bölgeye sarılır (Doğancı ve Bardakçılar köyleri).
Isırgan (<i>Urtica urens</i> L.) Süt	Eklem ağrılarında	Isırganın toprak üstü kısımları sütle kaynatılır, ılıkken eklemelere sarılır (Doğancı köyü).

Karaağaç (<i>Ulmus minor</i> Miller subsp. <i>minor</i>) Süt	Yanlış kaynayan kırıklarda	Karaağaç kök kabuğu dövülür, sütle lapa haline gelene kadar kaynatılır, ılıdıktan sonra yanlış kaynayan bölgeye sarılır. Yanlış kaynayan kemiği yumuşatır. Yumuşamış olan kemik tekrar kırılır, yerine oturtulur ve yeniden sarılır (Sarıkavak köyü).
Karaağaç Süt	Yaralarda	Karaağaç kök kabuğu ezilir, süt ile kaynatılıp lapa haline getirilir ve yaranın üzerine sarılır (Bardakçılar köyü).
Karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb) Holmboe] Süt	Kurt veya köpeğin ısırdığı hayvanlarda	Karaçam yaprakları dövüldükten sonra süt ile kaynatılıp ısırılan bölgeye sürülür (Doğanlar köyü).
Merhemler		
Arı mumu Karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb) Holmboe] <i>Medicago lupulina</i> L. <i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i> Zeytin	Yara ve yanıkta	<i>Medicago lupulina</i> L. ve <i>Trifolium fragiferum</i> L. var. <i>fragiferum</i> 'un toprak üstü kısımları, sızma zeytinyağı içerisinde yağ kızana kadar ısıtılıp süzülür. Daha sonra süzülen yağa karaçam sakızı (reçine) ve arı mumu ilave edilip merhem haline getirilir. İyileşene kadar bu merhemden sürülür (Çamlıdere merkez).
Buğday (<i>Triticum</i> sp.) Karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb) Holmboe] Kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) Sabun Süt Tereyağı	Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda	Çam sakızı (reçine), sabun, süt, tereyağı, buğday unu ve rendelenmiş kuru soğan bir tavada pişirilir. Bu karışım ılıdıktan sonra yaranın üzerine sarılıp üzeri bir bezle kapatılır ve bir gün bekletilir (Çukurören köyü).
Buğday (<i>Triticum</i> sp.) İnek yağı	Karın şişliğinde (çocuklardaki)	Buğday unu ve pişirilmiş inek yağı yoğrulup karnına sarılır (Bayındır köyü).
Karaçam [<i>Pinus nigra</i> Arn. subsp. <i>pallasiana</i> (Lamb.) Holmboe] Kuyruk yağı Kuru fasulye (<i>Phaseolus vulgaris</i> L.)	Açık yaraların tedavisinde	Toz edilmiş kuru fasulye tohumu, kurumuş karaçam sakızı (reçine) ve kuyruk yağıyla dövülüp merhem kıvamına getirilir. Yara iyileşinceye kadar bu merhemden sürülür (Avdan köyü).

Diğer		
Bal Elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller) Su	Romatizmada	Elma meyvesinden hazırlanan sirke, bal ve su ile karıştırılıp rahatsız bölgeye sürülür (Tatlak köyü).
Bal Sarıçam (<i>Pinus sylvestris</i> L.)	Mide ağrısında	Sarıçam sakızı (reçine) balla karıştırılıp yenilir (Osmansin köyü).
Bal Tuz	Yaralarda	Bolca tuzla karıştırılan bal, yaranın üzerine sürülür ve 1-2 saat sonra temizlenir (Avdan köyü).
Buğday (<i>Triticum</i> sp.) Tereyağı	İshalde	Buğday unu, tereyağı ile kavrulur. Bu karışımdan aç karnına yenilir (Bayındır köyü).
Elma (<i>Malus sylvestris</i> Miller) Tereyağı	Nefes darlığı ve göğüs ağrısında	Elma meyvesinin içi oyulur, bu oyuğun içine tereyağı konulup közlenir. Ilıdıktan sonra yağ içilir ve elma yenilir (Eldelek köyü).
Karaturp (<i>Raphanus sativus</i> L.) Süzme bal	Bronşitte Soğuk algınlığında	Karaturp yumrusunun içi oyulur ve bu oyuğun içine bal konulup köze sürülür. Bal eriyince içilir. Bu uygulama 1-2 defa tekrarlanır (Doğanlar köyü). Karaturp yumrusunun içi oyulup süzme balla doldurulur ve bir tabağa konularak bir gece bekletilir. Ertesi sabah oyuktan taşıp tabakta biriken su tok karnına içilir (Elören köyü).
Kına Nane (<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hudson subsp. <i>longifolia</i>) Süzme bal Tavuk yumurtası	Yüksek ateşte (bebeklerdeki)	Kına, nane yaprağı, süzme bal ve çiğ tavuk yumurtası karıştırılıp bebeğin göğsüne ve sırtına sürülür (Gümele köyü).
Kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) Sabun Tereyağı	Dolama, çıban ve benzer iltihaplı yaralarda	Kuru soğan közlendikten sonra tepeden açılarak içine tereyağı ve rendelenmiş sabun konulur. İltihabı toplayıp çıkarana kadar o bölgede tutulur (Elören köyü).
Kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) Tavuk yumurtası	Çıbanda	Rendelenmiş soğan, tavuk yumurtası ile pişirildikten sonra çıbanın üzerine sarılır (Alakoç köyü).

Kuru soğan (<i>Allium cepa</i> L.) Tereyağı	Soğuk algınlığında	Kuru soğan közlendikten sonra içi oyulur ve açılan bu oyuğa tereyağı konulur. Tereyağı eriyip soğan biraz ılıdıktan sonra tok karnına yenilir (Elören köyü).
Mayasıl otu (<i>Teucrium polium</i> L.) Üzüm (<i>Vitis vinifera</i> L.)	Hemoroitte (mayasıl)	Mayasıl otu toprak üstü kısımları, bir kaşık üzüm meyvesi ile ezilip aç karnına yenilir (Doğancı köyü).
Sarımsak (<i>Allium sativum</i> L.) Tentürdiyot	Kümes hayvanlarının hastalıklarında	Sarımsağın soğanı ezilir, tentürdiyotla karıştırılıp yedirilir (Osmansin köyü).
Patates (<i>Solanum tuberosum</i> L.) Tuz	Baş ağrısında	Patates yumrusu dilimlerinin üzerine tuz dökülüp başa sarılır (Bayındır köyü).
Sabun Tavuk yumurtası	Baş ağrısı ve sinüzitte Çıbanda	Çiğ tavuk yumurtasının beyazı ile sabun çırpılır ve bu karışım jilette kazılıp yara açılmış başa sürülür. Daha sonra üzeri plastik torba parçası veya bezle kapatılıp bir gün bekletilir (Eldelek köyü). Tavuk yumurtasının beyazı, rendelenmiş sabun ile pişirilip çıkanın üzerine sarılır ve üzeri bir bezle kapatılır (Gümele köyü).
Tavuk yumurtası Tuz	Baş ağrısı ve sinüzitte	Bir yumurtanın sarısı ile tuz çırpılır ve bu karışım jilette kazılıp yara açılmış başa sarılır (Eldelek köyü).
Üzüm (<i>Vitis vinifera</i> L.) Zeytin	Kırık-çıkıkta	Üzüm ve salamura edilmiş zeytin meyveleri birlikte ezilip kırık-çıkık olan bölgeye sarılır (Osmansin köyü).

Ek-3: Teşekkürler

Öncelikle Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca her konuda yardımcı olup destekleyen, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyip yol gösteren, bereber çalışmaktan onur duyduğum değerli hocam Prof. Dr. İlhan Gürbüz'e,

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca ilgi ve alakasını esirgemeyip yardımcı olan, akademisyen olma aşamasında destekleyen Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dekanı ve Farmakognozi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Turhan Baykal'a,

Bitkilerin tayini esnasında yardımlarını esirmeyip değerli zamanını ayıran, bu süre zarfında bilgilerini ve kaynaklarını cömertçe paylaşan Doç. Dr. Ayşe Mine Gençler Özkan'a,

Eczacılık mesleğine adım atarken ve Yüksek Lisans eğitimim esnasında bilgi ve tecrübeleriyle yol gösterici olan, zamanını ayırıp değerli görüş ve engin bilgileriyle tezime yaptığı katkılarından dolayı Prof. Dr. Ekrem Sezik'e,

Bitkilerin tayininde yardımcı olan Doç. Dr. Murat Ekici, Uzm. Dr. Faik Ahmet Karavelioğulları ve Yrd. Doç. Dr. Erkan Uzunhisarcıklı'ya,

Saha çalışmaları başta olmak üzere Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

10. ÖZGEÇMİŞ

Adı: Tuğba

Soyadı: Günbatan

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara, 24.06.1986

Eğitimi: 2004-2008 Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi (Ankara).

2001-2004 Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi (Ankara).

2000-2001 Merzifon Anadolu Lisesi (Amasya).

1997-2000 Cumhuriyet İlköğretim Okulu (Amasya).

1992-1997 Cumhuriyet İlköğretim Okulu (Balıkesir).

Yabancı Dili: İngilizce